

TÜSİAD

1976 YILININ İLK YARISINDA TÜRK EKONOMİSİ

Ekonomik Göstergeler
ve Değerlendirme

EKONOMİNİN BAŞLICA SORUNLARI ÜZERİNE GÖRÜŞLER - ÖNERİLER

- Prof. Dr. Erdoğan ALKİN
Orta Doğu Ülkeleriyle Ekonomik
İlişkiler
- Feyyaz BERKER
Kamu Özel Kesim İlişkileri
- Prof. Dr. Demir DEMİRGİL
Ücretler ve Enflasyon
- Prof. Dr. Nusret EKİN
İşsizlik Sorunu
- Prof. Dr. Erol MANİSALI
Kıbrıs için Nasıl Bir Ekonomi ?
- Ertuğrul SOYSAL
Ortak Pazar İlişkileri Ne Yönde ?
- T. Güngör URAS
Neden Gerçekçi Kur ?
Nasıl Bir Borçlanma ?
- Prof. Dr. Memduh YAŞA
Nasıl Bir Vergi Politikası ?

1976 Yılının İkinci Yarısına Girerken

Türk
sanayicileri
ve
iş adamları
derneği

**Türk
sanayicileri
ve
iş adamları
derneği**

1976 YILININ İKİNCİ YARISINA GİRERKEN

(Yayın No:TÜSİAD-T/76.8.40)

**İSTANBUL
AĞUSTOS 1976**

Cumhuriyet cad. Dörtler Apt. No. 18/2 Elmadağ - İstanbul, Tel. : 46 24 12

1976 YILININ İKİNCİ YARISINA GİRERKEN

BÖLÜM I

1976 YILININ İKİNCİ YARISINA GİRERKEN

TÜRK EKONOMİSİ

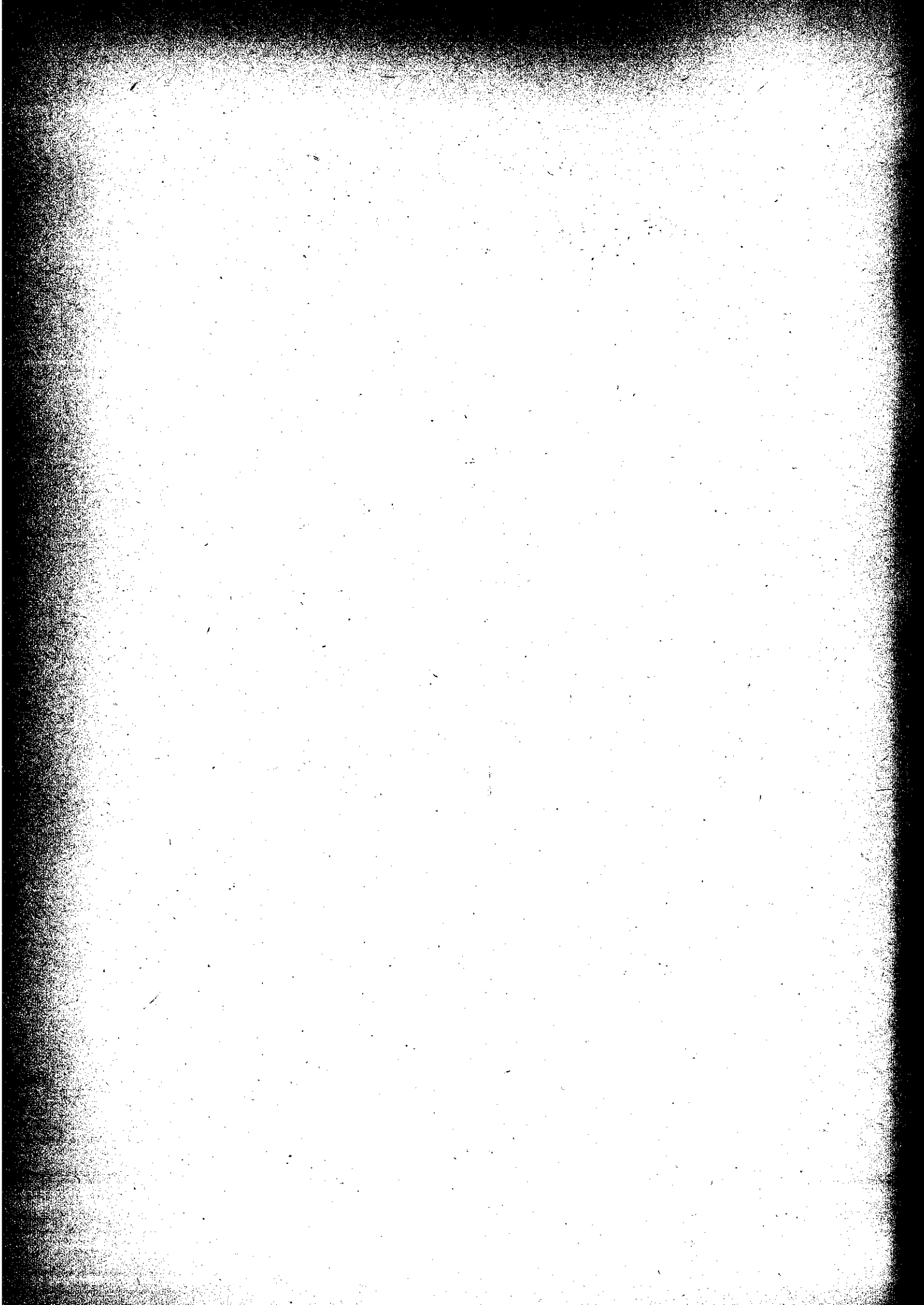
BÖLÜM II

BASLICA EKONOMİK GÖSTERGELER

BÖLÜM III

EKONOMİNİN BASLICA SORUNLARI ÜZERİNE

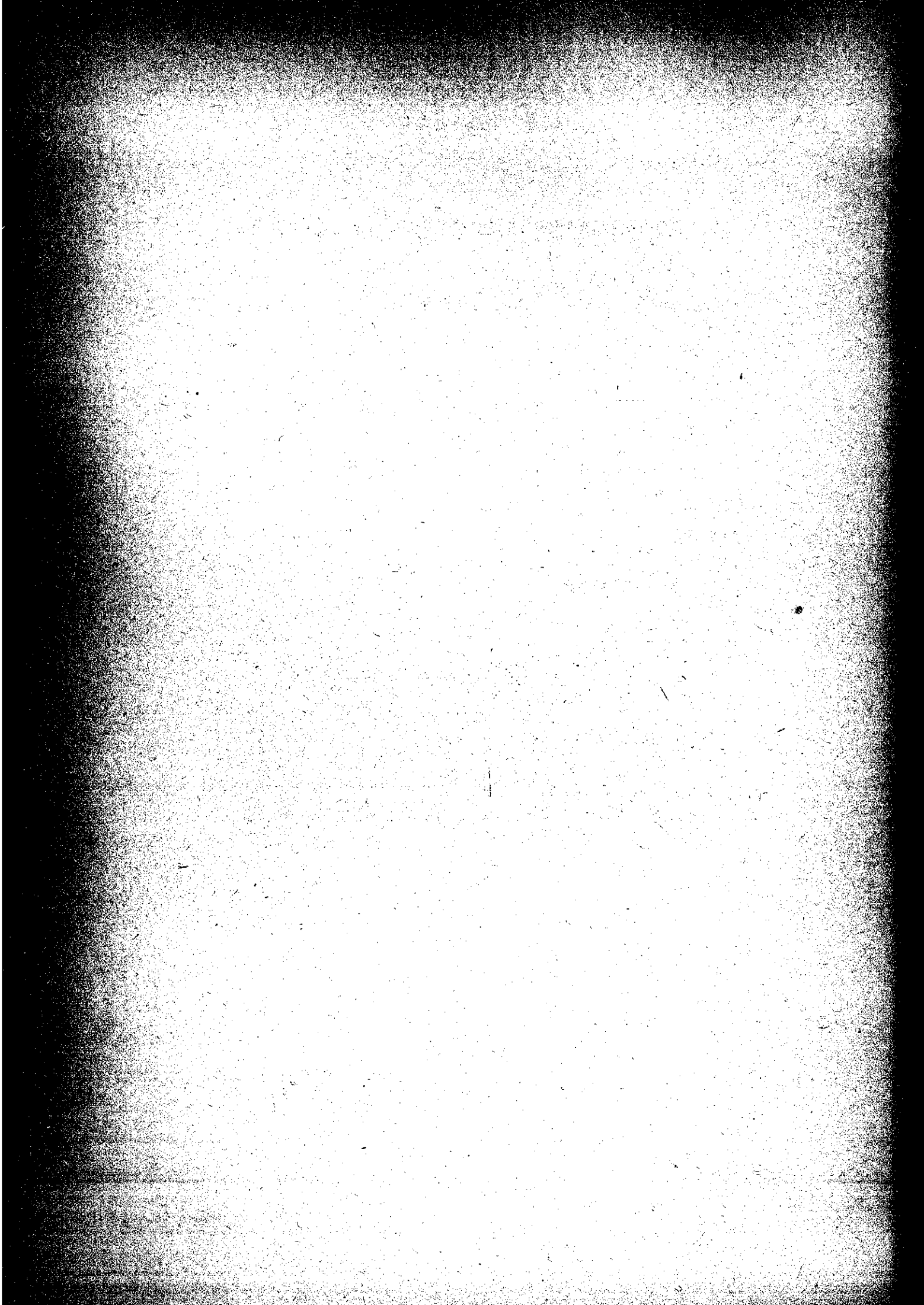
GÖRÜŞLER - ÖNERİLER

1976 YILININ İKİNCİ YARISINA GİRERKEN

TÜRK EKONOMİSİ

Özet	
Üretim	1
Tarımsal Üretim	1
Sınai Üretim	2
Yatırımlar	4
İnşaat	7
Milli Gelir	8
Para-Banka-Kredi	10
Emisyon	10
Para Arzı	11
Mevduat	12
Döviz Çevrilebilir Türk Lirası	
Mevduat (DÇM)	13
Banka Kredileri	14
Orta Vadeli Krediler	14
Sermaye Piyasası	16
Merkez Bankası Kredileri	17
Fiyatlar	19
Dış Ticaret	21
Döviz Rezervleri	24

1976 YILININ İKİNCİ YARISINA GİRERKEN

Özet

Kalkınma hızının 1976 yılında da % 8 dolayında bir artış göstermesi beklenmektedir.

Tarımsal üretim yanında sanayi kesiminde de üretim artışı devam etmektedir.

1976 yılının ikinci yarısına girerken ekonominin iki önemli sorunu:

- Fiyat artışlarının hızlanması,
- Dış ticaret açığı sorunudur.

Kamunun cari harcamalarını artırıcı yeni kanunların getirdiği ek yük ve kamu iktisadi teşebbüslerinin finansman açıkları ile fiyat destekleme politikasının getirdiği finansman yükü iç talebi artırıcı etki göstermektedir. Bu etkinin yılın ikinci yarısında daha da kuvvetlenmesi muhtemeldir.

Türk parasının gerçek değerini koruması için gerekli düzenlemelerde gecikilmesi, ithalatı ucuz, ihracatı pahalı hale getirmekte, iç ve dış fiyatlar arasındaki nisbi ilişkinin iç piyasa aleyhine gelişmesi iç piyasa için üretimi teşvik etmektedir. Sanayiîin yapısının da istenilmeyen yönde oluşması büyük ölçüde bu kur politikasından etkilanmektedir.

Kamunun tüketim harcamalarını artırıcı yeni mevzuat ve kararları veri sayarak fiyat artışlarındaki hızlanmayı önleyici araç olarak para-kredi tedbirlerinden yararlanma olanağı mevcuttur. Bu tedbirlerle fiyat artışlarındaki hızlanma belli ölçülerde sınırlandırılabilir.

Dış ticaret açığında yapısal sorunlara çözüm getirmek için ilk aşama olarak gerçekçi kur politikası uygulamasının yanı sıra kısa vadeli tedbir olarak orta vadeli kurumsal dış borçlanma olanaklarını kullanma zorunluluğu belirmektedir.

Türkiye'nin dış borç kullanma oranının düşüklüğü ve dünya piyasalarındaki gelişmeler olumlu şartlarla orta vadeli bir kurumsal borçlanmaya imkan vermektedir.

Üretim

Tarımsal Üretim

1. Geçmiş iki yılda iyi tarımsal ürün idrak edilmesiyle normal konjonktürde 1976 yılı için bir düşüş beklenirken, geçmiş yılın da üzerinde bir üretim ortaya çıkmıştır. Bunda iyi hava koşullarının büyük etkisi olduğu şüphesizdir. Fakat son yıllarda üst üste beklenenin üzerinde ürün elde etmede muhakkak ki tarım sektöründe belli ölçüde de olsa, yapılan yatırım harcamalarıyla geliştirilen tarım teknolojisinin etkisi gözden kaçmaktadır.
2. Sulama yatırımlarının, gübre ve ıslah edilmiş tohum kullanımındaki gelişmelerin, traktör ve tarım aletleri sayısındaki ve kullanımındaki artışın, tarımla uğraşanların yeni beceriler kazanmasının etkisini ihmal edip tarımsal üretimi sadece hava koşullarına bağlı bir değişken kabul etmek hatalı politika kararlarına neden olabilir.
3. 1976 yılında Dünya ülkelerinde kuraklığın etkisinde tarımsal üretimde gerilemeler ortaya çıkarken Türkiye'de tersi yönde bir gelişme ve özellikle hububat üretimindeki artış memnunluk vericidir. (Bin ton olarak)

Ürün	1 9 7 4 (Kesin)	1 9 7 5 (Kesin)	Değişme	1976 Tem.Tah.	Değişme
Hububat					
Buğday	11.000	13.275	20.7	15.750	18.6
Arpa	3.300	4.500	36.4	4.500	-
Çavdar	560	750	33.9	730	- 2.7
Yulaf	380	390	2.6	400	2.6
Mısır	1.200	1.200	-	1.222	1.8
Bakliyat (Nohut, Fasulye, Mercimek)	460	462	0.4	541	17.1
Endüstri Bitkileri					
Pamuk	598	480	-19.7	476	- 0.8
Tütün	190	193	1.6	200	3.5
Şeker Pancarı	5.707	6.949	21.8	7.900	13.7
Yağlı Tohumlar					
Ayçiçeği	420	488	16.2	467	- 4.4
Diğer					
Fındık	244	317	29.9	300	- 5.4
İncir	156	175	12.2	175	-
Üzüm	3.347	2.737	-18.2	3.240	18.4
Zeytin	840	561	-33.2	1.000	78.3
Antep Fıstığı	23	31	34.8	10	67.7

4. Artan üretimin önemli bölümünün yıl içinde veya 1977 yılı başlarında ihracı olanağının bulunması ödemeler dengesi sorunu açısından da önemli bir gelişmedir.

Sınai Üretim

5. Türkiye'de enerji tüketimi ve kapasite kullanımı ve ithal edilen hammadde ve yarı mamul miktarı sınai üretim hakkında ön göstergeler olabilmektedir.
6. 1976 yılının ilk beş ayına ait enerji üretim rakamları geçen yılın aynı dönemine ait rakamların üzerindedir:

	Ocak-Mayıs (10 ⁶ Kwh)		
	1975	1976	% Değişme
Termik	4031	4002	- 0.7
Hidrolik	2120	3258	+53.6
5 Aylık Toplam	6151	7261	+18.0
12 Aylık Toplam	(15569)		

7. 1976 yılının ilk yarısına ait kapasite kullanımına ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat TÜSİAD'ın bir araştırmasına göre^{1/}, 1975 yılı sonunda özel kesimde kapasite kullanım durumu şöyledir:

Kapasite Kullanımı	(Yüzde olarak)	
	1975	1974
% 50 den az	% 9.6	% 7.0
% 51 - 60 arası	% 11.0	% 16.9
% 61 - 70	% 12.3	% 16.9
% 71 - 80	% 21.9	% 25.4
% 81 - 90	% 26.0	% 15.5
% 91 -100	% 19.2	% 18.3

Kaynak: TÜSİAD 1975 Sanayi Anketi

8. 1976 yılının ilk beş ayına ait ithalat rakamlarından anlaşıldığına göre, transfer gecikmelerine ve döviz sorununa rağmen hammadde ithalatı geçen yılki düzeyde ve hatta biraz üzerindedir. Aşağıda ilk beş ayda yapılan hammadde ithalatı rakamı gerçi geçen yılın aynı döneminin rakamıdır. % 6.8 küçük görülmekte ise de, ithalat fiyat

---

1/ 1975 yılında Özel İmalat Sanayiindeki Gelişmeleri saptamak için ikibin sanayi kuruluşuna gönderilen TÜSİAD anket formlarının değerlendirilmesinin sonuçlarıdır.

endekslerinin geçen yılın aynı dönemine göre % 1.4 gerileme gösterdiği dikkate alındığında, fiili ithalatın geçen yıl ki miktara göre % 5 dolayında azaldığı anlaşılmaktadır.

Ocak-Mayıs (Milyon ₺)			
	1975	1976	% Artış
Toplam İthalat	1.887	1.857	-1.6
Hammadde İthalatı	1.049	977	- 6.8
Yıl Sonu Rakamı	(2.574)		

9. Temel sanayi kuruluşlarında yılın ilk yarısına ait başlıca sanai üretim rakamları şöyledir: (Ton olarak)

	1 9 7 5	1 9 7 6	% Değişme	1975 (Yıllık)
ARTAN ÜRETİM				
Ham Demir(4 ay)	367.151	401.496	9.4	1.191.136
Çelik İngot(4 ay)	457.295	468.658	2.5	1.448.339
Saç(4 ay)	64.894	70.649	8.9	181.289
Çimento(4 ay)	2.747.000	3.242.000	18.0	10.890.000
Şişe ve Cam Eşya(2 ay)	11.253	23.109	105.4	71.630
Kâğıt-Karton(4 ay)	67.022	71.584	6.8	222.196
Pencere Camı(3 ay)	30.833	32.734	6.2	121.993
Şeker(2 ay)	104.621	192.450	83.9	664.676
Borasit(3 ay)	89.207	137.441	54.1	646.104
Linyit(4 ay)	2.904.954	2.933.451	1.0	8.432.905
Benzin(4 ay)	594.574	597.920	0.6	2.090.404
Gaz(4 ay)	138.479	222.922	61.0	411.571
Motorin(4 ay)	818.919	1.037.395	26.7	3.176.163
Fuel Oil(4 ay)	1.615.251	1.841.206	14.0	5.344.034
AZALAN ÜRETİM				
Demir Cevheri(4 ay)	857.616	635.358	-25.9	2.246.757
Krom(3 ay)	65.816	51.948	-21.1	256.891
Hadde Mamulleri(4 ay)	367.109	344.017	- 6.3	1.117.704
Gazete Kâğıdı(4 ay)	31.357	25.406	-19.0	87.392
Sun'i Gübre(3 ay)	149.128	98.817	-33.7	917.135
Taş Kömürü(4 ay)	2.853.225	2.768.992	- 3.0	8.100.557
Ham Petrol(4 ay)	1.039.167	880.082	-15.3	3.095.486

10. Görüleceği gibi temel maddelerdeki üretim artışları ilgi çekicidir. Özellikle çimento, demir-çelik üretimi artışı olumlu düzeydedir.
11. Ancak maden üretiminde özellikle gübre ve ham petrol üretiminde devam eden üretim gerilemeleri endişe ile izlenmektedir. Demir cevheri, hadde mamulleri, gazete kâğıdı, sun'i gübre, taş kömürü ve ham petrol'de ortaya çıkan üretim gerilemelerinin alternatifi ithalattır.

12. Bu üretim gerilemeleri doğrudan ithalatı artırıcı etki ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle üzerlerinde önemle durulması gerekir.
13. Özel kesim tarafından üretimi sürdürülen mamuller hakkında son bilgiler 1975 yılı yıllık üretim rakamlarıdır. (Bin adet olarak)

	1973	1974	Yıllık Artış %	1975	Yıllık Artış %
Buzdolabı(ad.)	293	332	13.2	409	23.2
Çamaşır Mak.(ad.)	97	130	34.8	163	24.7
Televizyon(ad.)	138	370	168.0	570	54.0
Radyo(ad.)	260	272	4.5	175	-35.6
Kamyon(ad.)	11	10	- 8.9	13	26.3
Kamyonet(ad.)	8	11	33.3	16	47.1
Otomobil(ad.)	46	59	27.8	67	12.3
Otobüs(ad.)	1	1	- 0.8	1	22.2
Minibüs(ad.)	4	4	3.2	5	28.1
Motosiklet(ad.)	23	21	- 8.0	28	30.6
Bisiklet(ad.)	69	73	6.6	97	31.7
Traktör(ad.)	32	23	-28.0	28	18.6
Oto Dış Lastiği(ad.)	939	1.051	11.9	1.249	18.9
Kamyon ve Otobüs Dış Lastiği (ad.)	757	771	1.8	834	8.1
Oto İç Lastiği(ad.)	784	909	15.9	880	- 3.2
Kamyon ve Otobüs İç Lastiği(ad.)	473	493	4.1	537	9.0

14. Firmalardan yapılan soruşturmalarda yukarıda belirtilen ürünlerde otomotiv sanayii dahil bu yılın ilk yarısındaki fiili üretim artışının yaklaşık ortalama % 20 dolayında olduğu öğrenilmiştir.

Yatırımlar

15. 1976 yılı programında yıl içinde 146 milyar liralık bir yatırım hedefi öngörülmüştür. 1976 yılı yatırım hedefi içinde önemli alt büyüklükler şöyle dağılmaktadır: (Milyar TL.olarak)

	<u>Kamu</u>	<u>Özel</u>	<u>Toplam</u>
Tüm Yatırımlar	82.9	63.5	146.4
İmalat Sanayii	19.7	23.3	43.0
Enerji	12.2	1.0	13.2
Ulaştırma	17.7	4.5	22.2
Konut	1.0	21.9	22.9

16. Yılın ilk yarısında bu yatırım hedefleri doğrultusundaki gelişmelere ilişkin açık göstergeler mevcut değildir.

17. Tüm yatırımlarla ilgili bir "genel nitelikteki gösterge" ithalden gelen yatırım mallarıdır. Geçen yılın aynı dönemine göre ithalden gelen yatırım mallarının değeri şöyledir:

	Ocak-Mayıs (Milyon \$)		
	1975	1976	% Değişme
Yatırım Malları	775	915	21,2
İnş.Mak.,ve Malzemesi	111	121	8.8
Makine ve Teçhizat	643	793	23.4
Yıllık Toplam	(1.669)		

18. Yılın ilk beş ayında ithal edilen yatırım mallarının geçen yıla göre değer olarak % 21.2 oranında fazlalık göstermesi 1976 yılı yatırım gerçekleştirmeleri açısından olumlu bir göstergedir. % 21.2 oranındaki değer artışını yorumlarken, ithal malları fiyat endeksinde ortaya çıkan %1.4 dolayındaki fiyat gerilemesi de dikkate alındığında fiilen yapılan yatırım malları ithalatının geçen yılın aynı dönemine göre bir miktar fazlalık gösterdiği anlaşılar.

19. Kamu kesimi projelerinin gerçekleştirmelerine ilişkin bir gösterge DPT tarafından hazırlanan önemli kamu projelerinin Mart başı itibariyle yatırım harcamalarıdır. Bu konuda 1975 ve 1976 karşılaştırması şöyledir. (Milyar TL.olarak)

	Mart Başı (Kümülatif)			Yıllık Program		
	Proje	Harcama	%	Ödenek	Harcama	%
1975	112.2	33.3	29.7	15.1	3.3	22.0
1976	132.9	40.2	30.2	20.1	3.6	18.2

20. Yılın ilk üç ayında nakdi harcama miktarının geçen yılın üzerinde olmasına rağmen fiziki gerçekleştirme oranının geçen yıldan düşük olduğu görülmektedir. Fakat bu oran yılın tüm gerçekleştirmeleri konusunda sıhhatli bir gösterge olamaz.

21. 1968 Temmuz ayından 1976 yılı başına kadar teşvikden yararlanan tüm özel kesim projelerinin uygulama durumlarına ilişkin bir araştırmanın sonuçları DPT tarafından geçtiğimiz ay içinde açıklanmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre sabit fiyatlarla özel kesim yatırımlarının gerçekleştirme durumu şöyledir: (1971 yılı sabit fiyatlarıyla ve milyon TL.olarak)

1976 Yılı Başına Kadar Teşvik Belgesi
Almış Özel Sektör Proje Harcamaları

Sektörler	Ü.B.Y. Plan Hedefi	1973/ 1974/ 1975 Toplamı	1976/77 Tahmini	Beş Yıllık Toplam	Ü.B.Y. Plan Hedefi İçindeki Payı (%)
Tarım	15.600	244	250	494	3.2
Madencilik	2.900	973	630	1.603	55.3
İmalat	44.700	18.746	29.650	48.396	108.3
Ulaştırma	8.700	410	2.700	3.110	35.7
Turizm	2.800	328	145	473	16.9
TOPLAM	74.700	20.701	33.375	54.076	72.4
Tarım Hariç	59.100	20.457	33.125	53.504	90.6

22. Tarım kesiminin ve tarım yatırımlarının özelliği nedeniyle yukarıdaki tabloda bu tip yatırımlar ayıklanacak olursa görülür ki, özel kesim sadece teşvik uygulamasından yararlanan belli büyüklüğün üzerindeki projeler ile Üçüncü Beş Yıllık Plan hedeflerine yakın büyüklükte yatırım gerçekleştirme durumundadır. (Teşvik uygulaması dışında kalan belli büyüklüğün altındaki yatırımlar da dikkate alındığında plan hedeflerinin aşılabacağı anlaşılmaktadır)
23. 1976 yılı başına kadar teşvik uygulamasından yararlanma isteminde bulunan 2.184 özel sektör projesinin, 1975 yılı içinde teşvik belgesi alındığı için henüz teşebbüs safhasında olanları (% 16.3) dahil, tümünün proje toplamı 122 milyar lira dolayındadır. Bu proje paketinin % 40 dolayındaki kısmının gerçekleşme ümidi yoktur. % 25 dolayındaki kısmı (1975 yılı projeleri bu oranın dışındadır) uygulama safhasındadır. % 17 dolayındaki kısmı ise tamamlanmış ve işletmeye açılmıştır.
24. Tüm teşvik alan projeler hakkında özet bilgi şöyledir: (Temmuz 1968 - Ocak 1976 arası, Milyar TL.)

	Adet	Proje Bedeli	Toplam İçin- deki Payı
Tüm Projeler	2.184	122.1	100.0
1975 Yılında Teşvik Alan-Bu nedenle uygulamaya geçmemiş projeler	567	19.9	16.3
Vazgeçilen-İptal edilenler-Durumu belirsiz olanlar	746	50.0	41.0
Devam Eden Yatırımlar	381	31.9	26.1
İşletmeye Geçen Projeler	490	20.3	16.6

25. İmalat sanayii yatırımlarının giderek artan bölümünün yatırım malları ve ara mallar sanayiine doğru kaydığı anlaşılmaktadır. TUSİAD tarafından gerçekleştirilen araştırma, Teşvik Belgesi Alan Özel Kesim yatırımlarından gerçekleştirenlerde yatırım malları ve ara mallara doğru yığılma oranının, teşvik belgesi alan projelerin dağılımından daha iyi olduğunu ortaya koymaktadır.

	Teşvik Belgesi Alan Yatırımların Dağılımı	Gerçekleşen Yatırımların Dağılımı
İmalat Sanayii	100.0	100.0
- Tüketim Malları	35.9	31.9
- Ara Malları	49.1	44.4
- Yatırım Malları	15.0	23.7

26. Kamu kesiminde finansman sorunu nedeniyle 1976 yılında kamu yatırımlarının nakdi harcama gerçekleştirmelerinin geçen yılki miktardan daha düşük olması muhtemeldir.
27. Özel kesimde ise, ithalden gelen yatırım malları ve teçhizat kaleminde yılın ilk yarısında görülen artış yılın ikinci yarısında devam etse bile (bu ithalatın döviz rezervlerindeki olumsuz gelişme nedeniyle itiyat saikiyle yapılmış ithalat ve öne alınmış ithalat olması muhtemeldir) yıl sonunda fiziki gerçekleşme oranının 1975 yılının üzerine çıkması çok iyimser bir bekleyiş olur. (Bu tip bir değerlendirmede inşaat kesimindeki olağan üstü yatırım eğilimi dikkate alınmamıştır.)

İnşaat

28. 1976 yılının ilk yarısında inşaat kesiminde yatırım eğiliminin tahminlerin üzerinde arttığı görülmektedir. Fiyat artışlarının hızlanacağı konusundaki bekleyişlerin de etkisinde inşaat kesimi özellikle konut inşaatında büyük hareket görülmektedir. İnşaat kesiminden gelen aşırı talep çimento ve demir tüketimini artıran en önemli faktördür.

29. 1976 yılının ilk üç ayına ait inşaat göstergeleri, 1975 yılı Ocak-Mart rakamlarıyla karşılaştırmalı olarak şöyledir: (Yüzölçümü bin m², değer milyon TL., birim maliyet TL./m² olarak)

Konut	Ocak-Mart		% Artış/ Azalış
	1975	1976	
- Yüzölçüm(1000 m ²)	3.230	3.853	19.3
- Değer (milyon TL)	3.119	3.877	24.3
Sınai			
- Yüzölçüm(1000 m ²)	357	247	-30.8
- Değer(milyon TL.)	348	256	-26.4
Toplam			
- Yüzölçüm(1000 m ²)	4.140	4.953	19.6
- Değer (milyon TL)	4.011	4.975	24.0
- Birim maliyet (TL./m ²)	968	1.004	3.7
- Yıllık Yüzölçüm	(23.348)		

30. 1976 yılının Ocak-Mart döneminde sınai yapılar için alınan ruhsatların yüzölçümünde bir düşme görülmekte ise de bu, yatırım eğilimi konusunda tek başına yorum yapmaya imkân veremez. Sınai yapıların büyük kısmının belediye sınırları dışında yapılması, göstergelerin ise sadece belediyelerden alınan ruhsatları aksettirmesi bu konuda yanılgılara sebep olmaktadır.

Milli Gelir

31. Türkiye'de her yılın milli geliri için 3 tahmin yapılmaktadır. Bunlar sırasıyla Temmuz, Kasım aylarında ve müteakip yılın Mart ayında yayınlanmaktadır. 1975 yılı için yapılan son tahminde GSMH artışı % 8 olarak düzeltilmiştir. Bu düzeltmeye göre 1975 yılı GSMH'sı cari fiyatla 538 milyar TL.ya ulaşmaktadır.

	Gayri Safi Milli Hasıla			NÜFUS (000)	Fert Başına		
	Cari F. (Milyar TL.)	Sabit F. (Milyar TL.)	Artış %		Cari F. (TL.)	Sabit F. (TL.)	Artış %
1968	112.4	112.4	6.7	33.854	3.323	3.323	4.0
1969	124.8	118.5	5.4	34.722	3.597	3.416	2.8
1970	146.9	125.2	5.6	35.605	4.126	3.518	3.0
1971	192.0	138.5	10.7	36.581	5.250	3.788	7.7
1972	237.7	149.1	7.6	37.536	6.334	3.973	4.9
1973	308.5	157.3	5.5	38.491	8.015	4.087	2.9
1974 ^{1/}	427.2	168.9	7.4	39.478	10.907 ^{2/}	4.285	4.8
1975 ^{2/}	538.6	182.4	8.0	40.197	13.150 ^{2/}	4.538	5.4

1/ Mart 1976 Üçüncü ve son tahmin

2/ 1 § = 16 TL.değerlemesi ile yaklaşık 822 §

32. Sabit fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve sektörlerin büyüme oranları ise yıllar itibarıyla ve 1975 yılı için yapılan 3 tahminde şöyle değişmiştir: (Yüzde artış oranı olarak)

	1973	1974	1975/I ^{1/}	1975/II	1975/III
GSMH	5.5	7.4	7.4	7.9	8.0
GSYİH	3.9	8.5	8.1	9.0	8.8
Tarım	-10.5	10.7	8.5	8.9	8.9
Sanayi	12.8	8.6	8.1	9.2	8.5
- İmalat Sanayii	13.8	8.3	7.7	9.2	10.5
Ticaret	11.5	8.5	12.0	10.0	10.0
İnşaat	9.9	7.7	7.7	6.2	8.7

33. Sektörlerin GSMH içindeki payında 1975 yılının iyi tarım ürünü nedeniyle sanayiın payının gerilediği görülmektedir:

	Cari Fiyatlarla			Sabit Fiyatlarla ^{•/}		
	1973	1974	1975	1973	1974	1975
Tarım	25.7	26.9	25.2	21.6	22.3	21.6
Sanayi	21.7	22.1	18.4	25.1	25.4	20.7
İnşaat	5.2	4.8	4.9	5.9	6.0	5.8
Ticaret	11.6	12.1	11.2	12.2	12.3	11.7

•/ Sabit fiyatlarla tarımın payının sanayiden az olmasının nedeni iç ticaret hadlerinin sanayi lehine gelişmesidir.

34. 1976 yılı için Devlet İstatistik Enstitüsünün yaptığı ilk milli gelir tahmini hakkında resmi olmayan bilgiler şöyledir:

	1976	1975. (% artış olarak)
GSMH	7.2	8.0
GSYİH	7.8	8.8
Tarım	4.1	8.9
Sanayi	9.7	8.5
İmalat Sanayii	9.6	10.5
Ticaret	8.7	10.0
İnşaat	8.1	8.7

35. 1976 yılı için % 7.2 kalkınma hızı tahmini fazla kötümser bir tahmindir.

36. Tarımın geçen yıla göre nisbi üstünlüğü, sanayi kesiminde üretim artışı ve inşaatdaki gelişme ile ticaret kesimindeki büyüme karşısında 1976 yılında GSYİH'nın en az geçen yıl dolayında ve hatta üzerinde bir orana artması beklenir. GSYİH artış hızı 1975'in üzerinde olursa dış alem gelirlerinde (özellikle işçi dövizindeki düşme) ortaya çıkacak azalmanın GSMH artış

1/ I/ Temmuz 1975 Birinci Tahmin
II/ Kasım 1975 İkinci Tahmin
III/ Mart 1976 Üçüncü Tahmin

oranı üzerindeki olumsuz etkisi sınırlı kalabilir. Bu durumda Devlet İstatistik Enstitüsünün ilk tahmininin ötesinde daha yüksek bir kalkınma hızı beklemek iyimserlik sayılmaz. 1976 yılı için şu şekilde bir Milli Gelir tahmini yapılabilir:

	<u>Tahmin</u>	<u>1975</u>
GSMH	8.1	8.0
GSYH	9.0	8.8
Tarım	10.0	8.9
Sanayi	8.9	8.5
Ticaret	10.0	10.0
İnşaat	10.0	8.7

37. Türkiye'de GSMH (1971-1975 yıllarında) son beş yılda sabit fiyatlarla % 7.8 oranında artmıştır.

38. Beş yıl üst üste sabit fiyatla % 7.8 kalkınma hızı (hele dünya ekonomisinin genel bir duraklama dönemine girdiği yıllarda) bir ekonomi için ihmal edilmeyecek üstünlüktür. Bu gelişme sadece tarımda hava koşullarının iyi gitmesiyle izah edilemez. (Daha iyiye ulaşmak için yaptığımız özeleştiriler) bir yana bu, ekonominin tüm değerlendirilmesinde önemli bir üstünlüktür.

Para-Banka-Kredi

Emisyon

39. 1976 yılının ilk yarısında emisyon rakamlarında büyük oynamalar olmamıştır. Yıl sonunda 40.9 milyar lira olan emisyon Mart ayında 42.2'ye kadar genişlemiş fakat Haziran sonunda 41.4 milyar dolayına düşmüştür.

40. Emisyonu arttırıcı faktörlerin başında gelen Merkez Bankasının Reeskont ve Avans Hesaplarında yılın ilk altı ayında % 60'ın üzerindeki büyümeye (Kamu kesimi için 17.4 milyar liralık ek finansman imkanı), Merkez Bankasındaki Mevduat ve Karşılıklar hesaplarında sağlanan eş değerdeki bir genişleme (Mevduat Karşılıkları ve İthalat Teminatlarındaki artış) ile etkisiz hale getirilmiştir:

Emisyon Hacmini Belirleyen Başlıca Faktörler (Milyar TL.)

	<u>1974</u>	<u>1975</u>	<u>Haziran Ayı Sonu^{1/}</u> <u>1976</u>
Arttırıcı Faktörler			
Altın ve Döviz Mevcudu	28.1	15.0	13.2
Reeskont ve Avans	27.4	44.8	72.4
Kamu Kesimine	(16.7)	(27.0)	(44.4)
Bankalara	(10.7)	(17.8)	(16.0)
Azaltıcı Faktörler			
Merkez Bankasındaki Mev.	23.4	28.4	45.3

^{1/} 1976 yılı rakamı 18 Haziran itibariyledir.

41. Yılın ilk altı ayındaki gelişmeler yılın ikinci yarısı için bir gösterge olamaz. Aşağıdaki tabloda görüleceği gibi geçmiş iki yılda da Haziran ayına kadar normal giden emisyon artışı yılın ikinci yarısında birden hızlanmış, 12 aylık dönemler 1974 yılında 7.5 milyar lira, 1975 yılında 8.0 milyar lira fark ile kapanmıştır.

	1974	1975	(Milyar TL.) 1976
İlk 6 Aylık Artış	1.5	0.8	0.5
12 Aylık Artış	7.5	8.0	
Yıl İçinde En Yüksek (Ekim)	34.8	42.7	
Yıl Sonu Rakamı	32.8	40.9	

42. Türk ekonomisinin özelliği olarak yıllık emisyon büyümelerinde Temmuz ayında çok büyük bir sıçrama, Ekim ayında daha mutedil bir sıçrama ortaya çıkmakta, emisyon hacmi Ekim ayında azami büyüklüğe ulaştıktan sonra Aralığa doğru hafif daralma eğilimine girmektedir.
43. 1974 ve 1975 yıllarında Emisyon Hacmi Temmuz ayında 5 milyar dolayında Ekim ayında 2 milyar dolayında büyümüştür.
44. 1976 yılında tarımsal ürün bolluğu, Hazinesinin, Bütçe Kanununun çıkmasından sonra ek kanunlarla üstlendiği yükler nedeniyle geçmiş yılların üzerinde bir emisyon büyümesi ile karşılaşılması normaldir. Oniki aylık dönem sonunda emisyon rakamının en az 10 milyarlık bir fark göstermesi beklenmektedir.

Para Arzı

45. 1976 yılının başında 118.4 milyar lira olan para hacmi yılın ilk yarısında sadece 300 milyon lira dolayında bir büyüme göstermiştir.

Para Hacmindeki Gelişmeler

	1974	1975	(Milyar TL.) 1976
İlk 6 Aylık Artış	2.9	1.9	0.3
12 Aylık Artış	19.5	28.4	
Yıl Sonu Rakamları	90.0	118.4	

46. Para hacminin yılın ilk yarısında artış göstermemesinin en önemli nedeni tevdiat parası hacmindeki (bankalardaki vadesiz tasarruf mevduatı, ticari mevduat ve Merkez Bankasındaki serbest mevduat) daralmasıdır.

Para Hacmini Etkileyen Faktörler

		(Milyon TL)	
		Ocak-Haziran	
	1974	1975	1976
Bilfiil Tedavül Eden Para	2.472	2.350	3.186
Tevdiat Parası	426	- 402	-2.881
Para Arzı	2.898	1.948	305

47. Türkiye'de para hacmi genellikle yılın ikinci yarısında genişlemektedir. Yılın ilk yarısında sadece Şubat ayında arızı bir genişleme görülmekte, yılın ikinci yarısında ise Temmuz, Ekim ve Aralık aylarında önemli sıçramalar ortaya çıkmaktadır.
48. 1974 yılındaki 19.5 milyar liralık, 1975 yılındaki 28.4 milyar liralık genişlemeye karşın 1976 yılında para hacminin 35-40 milyar lira bir genişleme göstermesi beklenmelidir.^{1/}

Mevduat

49. 1976 yılının ilk yarısında bankalardaki mevduat rakamlarında bir duraklama dikkati çekmektedir. Geçen yıl aynı dönemde küçük oranda da olsa (% 4.7) mevduat rakamlarında bir büyüme izlenmiş idi.

Bankalardaki Mevduat

	1974	1975	(Milyar TL.)	1976
	Aralık	Haziran	1975	Haziran
			Aralık	
Toplam Mevduat	99.0	103.7	132.3	131.0
Vadesiz Ticari	22.6	22.2	32.0	30.6
Vadesiz Tasarruf	39.8	40.9	52.7	51.1
Vadeli Tasarruf	24.7	25.8	30.0	30.5
Diğer Mevduat	11.8	14.7	17.4	18.7

50. Para arzındaki gelişmeye paralel olarak yılın ikinci yarısında bankalardaki mevduat rakamlarının artması yıl sonunda toplam mevduatın % 30 dolayında artış kaydetmesi beklenmektedir.

^{1/} Burada istatistiklerin doğruluğu açısından tartışılması gereken önemli bir noktaya değinmekte yarar vardır. 1975 yılı sonunda milyon dolar ve milyar Türk lirası bakiye gösteren DÇM hesaplarının sadece milyon Türk liralık kısmının bankaların mevduat hesaplarında görüldüğü kalanın bankaların taahhütleri arasında yer aldığı bildirilmektedir. DÇM hesapları her halde Emisyon artırıcı etken olarak emisyon rakamlarında yer almaktadır. Aynı şekilde "tevdiaat parası" niteliğindeki kısmının da "para hacmini artırıcı etken olarak" hesaplarda görünmesi gerekir. Fakat vadesiz DÇM hesapları "banka mevduatı" yerine bankaların taahhüt hesaplarında yer alırsa, para hacmi istatistiklerinin gerçeği yansıtıp yansıtmayacağı tartışılabilir.

Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat (DÇM)

51. 1975 yılı sonunda (o tarihteki döviz kuru ile) Türkiye'de 14.9 milyar Türk lirası karşılığı DÇM bulunduğu bildirilmektedir. Bu rakam Nisan ayı sonunda 18.2 milyar Türk lirasına ulaşmıştır.
52. DÇM'nin pek küçük kısmının bankaların mevduat hesaplarında görüldüğü büyük bölümünün "bankaların taahhütleri" arasında yer aldığı bildirilmektedir.
53. Elde edilebilen rakamlara göre 1975 yılı sonunda durum şöyledir:
(Milyar TL.olarak)

Toplam Bankalar Mevduatı	132.3
Yurt İçi Mevduat Toplamı	130.3
Mevduat Hesapları İçinde Görülen DÇM	2.0
Toplam DÇM	14.9
Bankaların Taahhütleri Arasındaki DÇM	12.9

54. Aşağıda 1967 yılından itibaren DÇM hesaplarında görülen genel eğilimler verilmektedir. DÇM Hesaplarıyla ilgili bilgiler resmen açıklanmadığından aşağıdaki tabloda yer alan rakamlar mevcut değişik verilerin değerlendirilmesiyle hazırlanmış ve güvenilebilir-gerçeğe yakın tek toplu verilerdir:

	<u>Girişler</u>	<u>Çıkışlar</u>	(Milyon \$) <u>Fark</u>
1967	9	1	+ 7
1968	39	7	+ 31
1969	77	23	+ 54
1970	127	54	+ 72
1971	217	85	+131
1972	600	134	+465
1973	630	481	+148
1974	670	602	+ 68
1975	1.680	719	+960
1976-Ocak	75	6	+ 68
1976-Şubat	145	13	+131
1976-Mart	218	30	+188
1976-Nisan	285	31	+253
1976-Mayıs	340	50	+290

55. Görüleceği gibi 1976 yılının ilk beş ayında ayda 60 milyon dolar dolayında net DÇM girişi olmuş, beş ayda 290 milyon dolarlık bir net artış ortaya çıkmıştır. DÇM'lerde dışa dönüş umulurken ortaya çıkan bu gelişme ilginçtir.
56. 1976 yılı Mayıs ayı sonunda DÇM hesapları bakiyesi 1.200 milyar doları aşmıştır. Eğer DÇM uygulamasına devam edilir ise (bu çalışmanın sonunda DÇM hesaplarına alternatif olarak müessesesevi borçlanma gereği üzerine açıklamalar verilmektedir) yıl sonuna kadar DÇM hesapları bakiyesinin 1.5 milyar dolar dolayına yükselmesi beklenebilir.

Banka Kredileri

57. Banka kredileri 1976 yılının ilk yarısında 8.5 milyar liralık bir artış ile 147 milyar liraya ulaşmıştır. Geçen yılın ilk yarısında banka kredilerindeki artış, hızlı DÇM girişlerinin etkisinde 4,2 milyar lira olmuş idi.

Banka Kredileri (Milyar TL.)

	1974 Aralık	1975 Haziran	1975 Aralık	1976 Haziran
Toplam	95.7	109.9	138.9	147.4
Tarım (Ziraat B.)	24.7	28.9	33.2	31.9
Sanayi (İki Banka)	4.2	4.8	5.2	5.8
Esnaf (Halk)	2.5	3.2	3.9	5.0
İpotekli (Beş Banka)	3.9	4.0	4.5	4.5
Muhtelif Krediler	60.1	69.4	92.0	99.9

58. Geçen yıl oniki ay sonunda kredi rakamlarında 43,2 milyar lira bir büyüme ortaya çıkmış , bu büyüklüğe 33,3 milyar liralık mevduat artışı yanında bankaların diğer taahhütleri arasında yer alan 12,9 milyar Türk Lirası tutarındaki DÇM karşılıklarının etkisi ile ulaşılmış idi.
59. 1976 yılı sonunda kredi rakamlarındaki büyümenin 30-35 milyar lira dolayında kalması beklenmektedir. Yılın ikinci yarısında para arzında ortaya çıkacak genişleme ve DÇM girişleri kredi hacmini tayın edecektir.

Orta Vadeli Krediler

60. Türkiye'de Yatırım ve Kalkınma Bankalarının 1950'lerde başlayan uygulaması bir yana ticaret bankaları sisteminde orta vadeli kredi uygulaması, TC Merkez Bankası kanununda yapılan değişiklikten sonra 1970'li yıllarda başlamıştır. Merkez Bankası bu uygulamayı başlatmakta önceleri teşvikçi olmuş fakat daha sonra kamu kredilerinin artan baskısı ile orta vadeli krediye daha az kaynak tahsis etmeye başlamıştır.

	1971	1972	1973	(Milyon TL.)	
	1971	1972	1973	1974	1975
Kredi Bakiyesi	148	496	2.792	3.324	2.278
Yıllık Artış	148	348	2.257	571	-1.046

61. Ticaret Bankaları sistemi ise tam tersine giderek artan ölçüde orta vadeli krediye yönelmeye başlamıştır.

62. 1976 yılı başında ticaret bankaları sisteminin özel kesime kullandırdığı orta vadeli krediler şöyledir:

	(Milyon TL.)		Toplam Banka Kredileri	Toplam İçinde Orta Vadeli
	Orta Vadeli Kredi Açılan	Kullanılan		
% 20'ye tabi 12 Banka	12.535	9.798	66.918	% 14.6
% 10'a tabi 11 Banka	428	316	3.406	% 9.3
Toplam 23 Banka	12.964	10.115	70.325	% 14.4

63. Ticaret bankalarının toplam kredilerinin % 15 dolayındaki kısmını orta vadeli olarak kullandırmaya başladıkları anlaşılmaktadır. Beş yılda banka sisteminde (proje-orta vadeli kredi) alışkanlığının başlaması memnunluk verici bir gelişmedir.
64. Türkiye'de banka sisteminin yıl içinde kredi kullanımına ilişkin istatistikler yayınlanmaz. Yayınlanan rakamlar kredi hesaplarının bakiyelerini gösterir. İki dönem bakiyesi arasındaki fark ise artış veya eksiliş olarak yorumlanır.
65. Türkiye'de bir yıl içinde özel kesime yatırım ve üretim için acaba ne kadar orta vadeli kredi kullandırılabilir?
66. Bu konuda bir DPT uzmanının yaptığı çalışma ilgi çekicidir. Aşağıda kaba sonuçları verilen çalışmaya göre 1975 yılında özel kesimin orta vadeli kredi olarak temin ettiği imkanların tutarı (bakiyeler arası fark olarak değil) 11 milyar lira dolayındadır. Kaynaklara göre dağılım ise şöyledir:

	(Milyon TL.)	
	1974	1975
Dış Kredi	1.071	1.792
Nakdi	715	1.026
Aynî	355	766
Bankalar Sistemi	3.428	7.599
Merkez Bankası	547	238
Yatırım Bankaları	713	1.619
T.Sınai Kalkınma Bankası	431	1.206
S.Yatırım Kredi Bankası	282	413
Diğer Bankalar	2.167	5.740
Tahvil	619	1.520
Toplam Kullanılan Kaynak	5.118	10.911

Açıklama: Bu tip bir yaklaşımla yapılan ilk çalışma olması nedeniyle yukarıdaki tabloda belli ölçüde hata payı dikkate alınmalıdır.

Sermaye Piyasası

67. 1976 yılının ilk yarısında birincil piyasa (halka menkul kıymeti arzı) ve ikincil piyasa (menkul kıymet alım satımı) oldukça durgun seyretmiştir. Buna rağmen hisse senetleri fiyat endeksinde yükselme görülmüştür.
68. 1976 yılının ilk altı ayında birincil piyasada tahvil ihracı geçen yıl ile karşılaştırmalı olarak şöyledir:

Aylar	1975	1976	% Değişme
Ocak	225.0	64.0	-71.6
Şubat	202.0	146.5	-27.5
Mart	192.8	50.0	-74.1
Nisan	122.5	125.0	2.0
Mayıs	52.0	89.5	72.1
Haziran	257.5	60.0	-76.7
Ocak-Haziran	1.051.8	535.0	-49.1
Yıllık Toplam	1.452.3		

69. Geçen yılın aynı dönemindeki yarısı miktarında bir tahvil ihracı vardır.
70. Geçen yılın ilk altı ayında halka arz edilen 607 milyon liralık hisse senedine karşın bu yıl pek küçük miktarlarda arz gerçekleştirilebilmiştir.
71. İkincil piyasada muamele hacmi geçen yılın aynı dönemine göre daha geridir. Fakat endeks geçen yılki rakamların üzerinde seyretmektedir.

Hisse Senetleri Fiyat Endeksi

(12.10,1973=100)

	1974	1975	1976
Ocak	101.97	95.32	110.72
Şubat	102.83	97.16	111.13
Mart	103.66	102.02	113.07
Nisan	104.92	100.31	110.80
Mayıs	105.10	99.32	113.40

Kaynak: Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Merkez Bankası Kredileri

72. Haziran ayı sonunda Merkez Bankasının toplam kredileri 71 milyar liraya ulaşmıştır. Bu rakam, 1975 yılı sonunda 54 milyar lira idi.
73. Haziran 1976 sonunda 71 milyar liraya ulaşan Merkez Bankası kredilerinden:
- Kamu Kesimi: 20.3 milyar lira Hazine avansı
10.4 milyar lira özel finansman olarak
16.2 milyar lira doğrudan kredi
6.9 milyar lira tarım ürünleri destekleme kredisi
53.8 milyar lira toplam kredi kullanmaktadır.
74. Özel kesime yöneltilen toplam imkan ise 16.9 milyar liradır.
75. Merkez Bankası kredilerinde ilk altı aylık artışlar son üç yılda şöyle olmuştur:

Merkez Bankası Kredilerinde Yılın İlk Altı Ayındaki Artışlar

(Milyon TL.)

	1974	1975	1976
Hazineye Kısa V.Avans	497	135	3603
Tekel	-11	1190	3320
Toprak Ofis	1100	300	500
Şeker Şirketi	379	1300	1437
Diğerleri	-35	-38	-68
Özel Finansman	0	0	4351
Kamu Kredileri	1930	2886	13143
Tarım Satış Koop.	-897	-239	-5062
Özel Kesim Kredileri	1695	-1642	6647
Sanayi	599	118	1627
Küçük Sanat	91	501	851
Tarım	848	-271	1924
İhracat	-493	233	-148
Diğerleri	650	-1757	2393

76. 1976 yılının ilk altı ayında tarım satış kooperatifleri kredilerinde ortaya çıkan 5 milyarlık gerilemeye rağmen gerek kamu kredilerindeki gerek özel kesim kredilerindeki artış nedeniyle Merkez Bankası toplam kredilerinin 20 milyara yakın bir büyüme göstermesi endişe verici bir gelişmedir.

77. Özel kesime Merkez Bankasının ilk altı ayda sağladığı 6.6 milyarlık ek kaynağın bir bölümü dolaylı şekilde geri alınmıştır. Merkez Bankasının bankalara verip/aldığı arasında Merkez Bankası lehine olan fark ilk altı ayda 4.2 milyar lehine artış kaydetmiştir. Bu fark dikkate alındığında 1976 yılının ilk altı ayında Merkez Bankasının özel kesime yönelttiği ek imkânın 2.4 milyar olduğu, buna karşı ilk altı ayda 1974 yılında 1.9, 1975 yılında 2.8 milyar lira ek imkân sağlayan kamunun 1976 yılında 13.1 milyar lira ek Merkez Bankası kredisi kullandığı anlaşılmaktadır.

Merkez Bankasının Bankalara
Verip/Aldığı

(Milyar TL.)

	1974	1975	1976 ^{1/}
Verdiği	17.722.0	24.656.6	29.002.4
Sınai ve Ticari senetler	12.923.5	7.137.1	11.753.1 _{2/}
Zirai Senetler	3.640.1	13.317.1	9.770.3 _{2/}
Tahvil Üzerine Avans	454.5	34.7	1.466.7
Altın ve Döviz Üzerine Av.	0.4	0.2	0.2
Bankalar Tasfiye Fonu	200.2	167.6	100.0
Zirai Finansman	649.9	3.999.9	5.912.1 _{3/}
Tahviller	-	-	-
Aldığı	20.587.1	30.569.4	39.149.6
Mevduat Karşılıkları	19.644.2	28.646.2	31.026.0
İthalat Teminatları	933.9	1.923.2	8.123.6
Fark	2.865.1	5.912.8	10.147.2

1/ 2.Temmuz.1976

2/ Tarım Satış Kooperatiflerine destekleme alımları finansmanı için ayrılan miktar 10.3 milyar TL.dir.

3/ Ziraat Bankasına mevduat karşılıklarında sağlanan imkân.

78. Merkez Bankası kredilerinde hızlı büyüme ve bu kaynakdan Kamunun giderek artan ölçüde yararlanma eğilimi endişe vericidir. Yılın ikinci yarısında öncelikle Tarım Satış Kooperatifleri kredilerinde 5-8 milyar lira artış beklenmektedir. Kamu kesiminin hazine avansı ve özel finansman şeklindeki borçlanmaları da artacaktır. Merkez Bankasının diğer kamu kuruluşlarına doğrudan kredilerinde beklenen artış da dikkate alındığında yılın ilk yarısında 17 milyar lira artış gösteren Merkez Bankası kredilerinin yıl sonunda, 25 milyar lira kadar % 46 oranında bir büyüme ile 80 milyar liraya ulaşması mümkündür. 1975 yılında Merkez Bankası kredileri 9 milyar lira artmış idi.

Fiyatlar

79. 1976 yılında ekonomideki olumsuz gelişmelerin en önemlilerinden biri fiyatlardaki hızlı tırmanmadır. 1975 yılının ikinci yarısındaki ekonomik politika uygulamasının 1976 yılının başından itibaren fiyat artışları üzerinde hızlandırıcı etki yapması bekleniyordu. Fakat 1976 yılının ilk yarısında bu etkiyi daha da güçlendirecek bir ekonomi politikası izlendiği görülmüştür.
80. Sosyal amaçlı transferler ve ücret artışını destekleyen bir politika ek olarak hatalı bir fiyat politikası (temel mallarda, tüketim mallarında ve Türk Lirasında) yılın ilk yarısındaki fiyat artışlarının nedeni olmuştur.

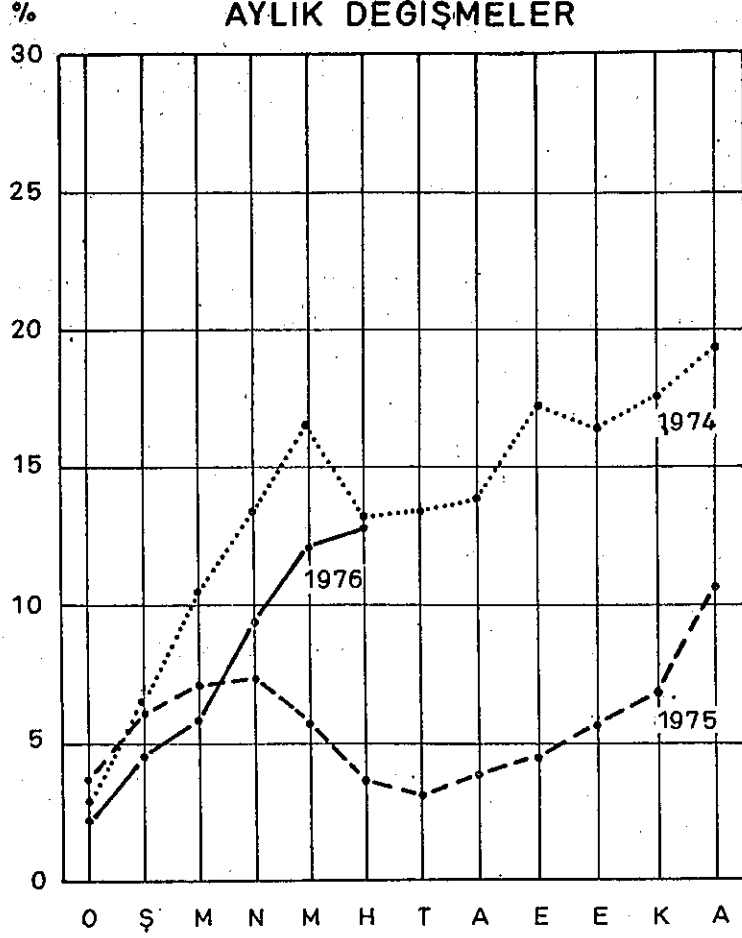
Fiyat Artışları

	1 9 7 4		(Yüzde olarak)		1976
	Ocak Haziran	Ocak Aralık	Ocak Haziran	Ocak Aralık	Ocak Haz.
<u>Toptan Eşya</u>					
a. Genel Endeks	13.1	19.1	3.9	10.4	13.0
b. Gıda	13.3	26.8	5.3	13.5	12.9
c. Sanayi Ham M.	12.9	7.3	1.4	4.9	13.3
<u>Ankara</u>					
a. Genel	5.1	15.5	10.4	17.8	8.7
b. Gıda	4.9	14.5	12.5	20.6	11.2
<u>İstanbul</u>					
a. Genel	11.6	24.4	8.6	16.3	9.0
b. Gıda	12.2	27.4	12.4	21.1	12.1

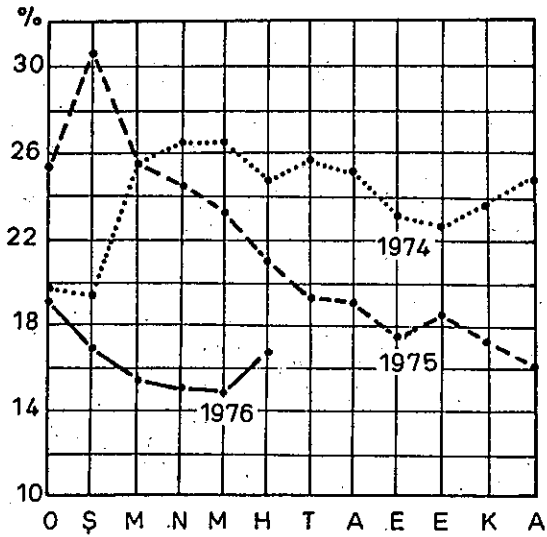
81. Yılın ilk yarısının değerlendirilmesinde 1975 yılındakinden kötü fakat 1974 yılına benzer bir eğilim görülmektedir. Fakat gerçekte yılın ikinci yarısı için iyimserliğe imkan vermeyecek göstergeler mevcuttur. İlk beş aydaki artışların Haziran ve Temmuz'da duraklaması gerekirken bu yıl Haziran ayında tırmanma devam etmiştir. Yılın ikinci yarısında piyasaya çıkacak büyük miktarda talep baskısı mevcuttur. Emeklilere yapılacak ödemeler, memurların yan ödemeleri, işçi ücretlerindeki artışlar ve hepsinden önemlisi tarım kesiminin eline geçecek para yılın ikinci yarısında fiyat artışlarını hızlandıracak ve yıl sonunda toptan eşya fiyat endeksi en az % 25 dolayına çıkacaktır.

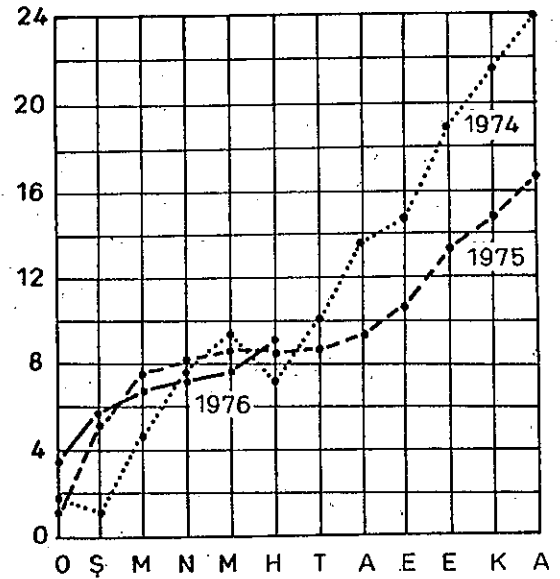
TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ
ÖNCEKİ YIL SONUNA GÖRE
AYLIK DEĞİŞMELER

İSTANBUL GEÇİNME ENDEKSİ
(12 aylık değişme)

İSTANBUL GEÇİNME ENDEKSİ
(yıl sonuna göre değişme)

Dış Ticaret

82. 1976 yılının ilk yarısında dış ekonomik ilişkilerin özellikleri ihracat gelirlerindeki beklenenin üstündeki artış, işçi geliri girişlerindeki duraklama ve geçen yılıkinden küçük bir dış ticaret açığıdır.

Dış Ekonomik İlişkiler
Ocak-Haziran

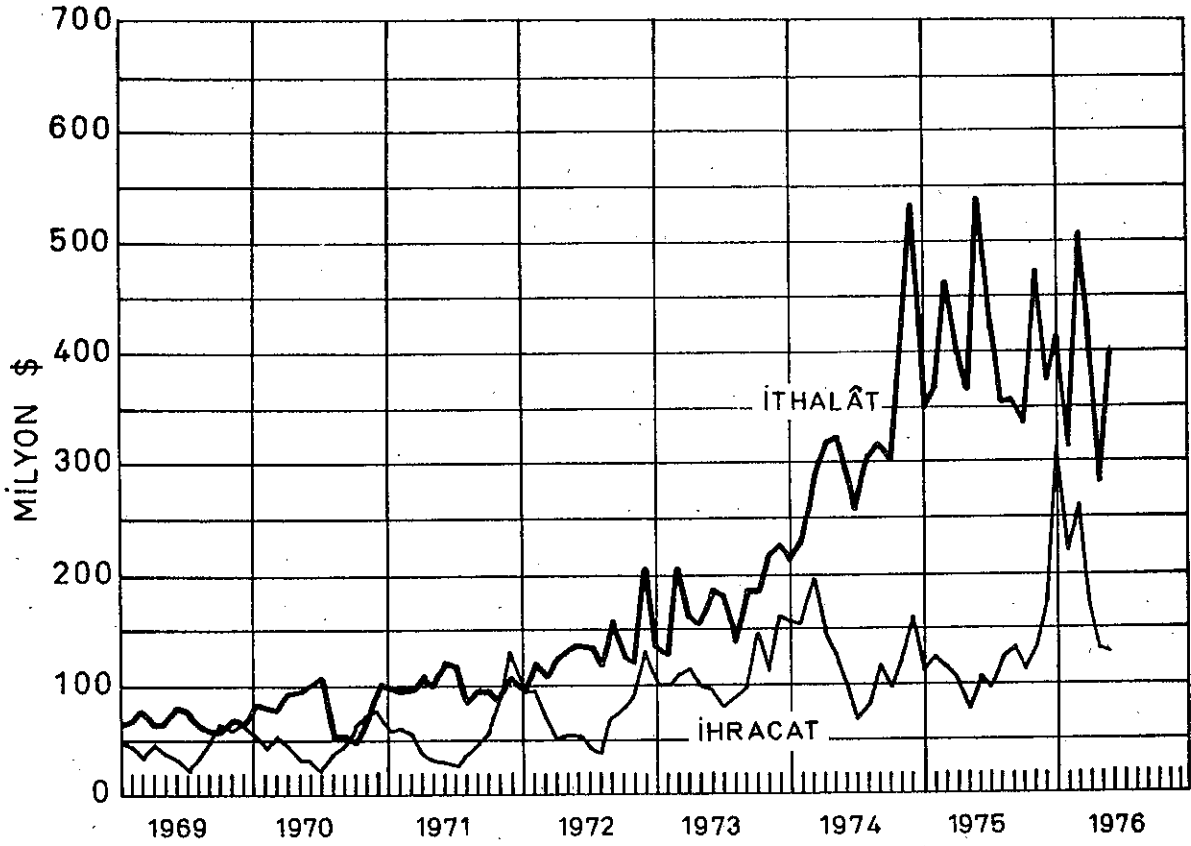
(Bin Dolar)

	1974	1975	1976
Dış Ticaret			
a. İthalat			
Toplam İthalat	1.664.286	2.424.187	2.357.732
1. Esas İthalat	1.634.452	2.379.917	2.290.203
2. Bedelsiz İthalat	29.834	44.270	67.529
b. İhracat			
Toplam İhracat	882.172	637.876	1.164.909
1. Tarım-Hayvancılık	521.155	351.926	812.422
2. Madencilik	34.968	49.114	45.035
3. Sanayi	326.049	236.836	307.452
c. Dış Ticaret Açığı	782.113	1.786.311	1.192.823
İşçi Hareketleri			
1. İşçi Gelirleri	565.374	517.185 ^{1/}	399.548 ^{2/}
2. Yurt Dışına Gidenler (Kişi)	14.154	1.985	..

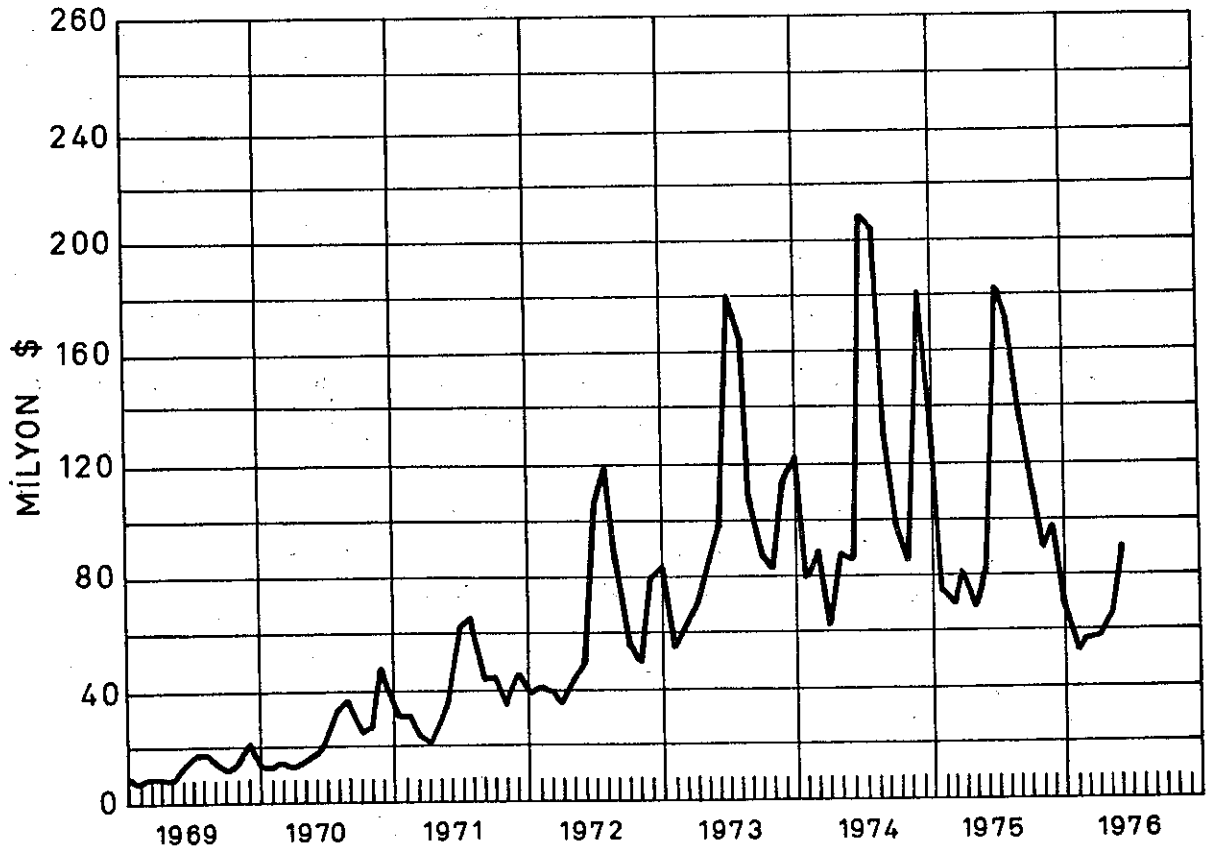
1/ 46.189.727 Doları, Merkez Bankası dışındaki Bankalara gelmiştir.
2/ 221.942.202 Doları, Merkez Bankası dışındaki Bankalara gelmiştir.

83. 1976 yılının ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre 527 milyon dolar daha fazla ihracat geliri sağlanmıştır.

DIŞ TİCARET

İŞÇİ GELİRLERİ

84. Bu toplam artış içinde dört önemli kalemin payları şöyledir:

Pamuk	250 milyon dolar
Tütün	100 " "
Tekstil San.Ürünleri	70 " "
Fındık	35 " "

85. İhracatın Haziran ayında ülkeler itibariyle dağılımı şöyledir:

	Ocak - Haziran			(Milyon Dolar)	
	1975	Genel İçind. % Payı	1976	Genel İçind. % Payı	% Artış
Genel Toplam	637	100.00	1.164	100.00	82.7
OECD Ülkeleri	433	67.91	871	74.78	101.1
AET Ülkeleri	250	39.21	501	43.60	100.3
- Belçika	13	1.50	50	4.35	274.2
- Fransa	27	4.27	61	5.29	126.2
- İtalya	33	4.24	84	7.21	151.7
- İngiltere	29	4.60	74	6.37	152.7

86. 1976 yılının ilk yarısındaki ithalat gideri ise geçen yılkinе yakındır. Önemli farklılıklar:
87. 1975 yılında yapılan 400 milyon dolar değerindeki buğday ithalatının bu yıl yapılmaması 1975 yılına göre % 6.1 oranında, 1.7 milyon ton daha fazla ham petrol ithali gereğinin ortaya çıkmasıdır.
88. İlk beş aylık başlıca ithal malları ve ihraç ürünleri fiyatları üzerinde yapılan incelemeye göre, geçen yılın aynı dönemine kıyasla ihracatta genel olarak % 9.3 oranında bir fiyat artışı vardır.
89. Koyun eti, mercimek, çekirdeksiz kuru üzüm, kabuksuz fındık, çimento, deriden giyecekler, fasoneli pamuklu dokuma gibi mallarda birim fiyatları gerilerken, limon, yağlı tohumlar ve küspe, yaprak tütün, ham boratlar ve konsantreleri, krom cevheri, taşkömürü katranından elde edilen yağlar, petrol gazları, tiftik, pamuk, pamuk ipliği ile halı gibi mallarda birim ihraç fiyatları yükselmiştir.
90. Önemli artış gösteren tütündeki yükselmeler dışarda tutulduğunda ihracatta genel olarak % 4.9 oranında bir fiyat artışı görülmektedir.
91. Buna karşılık, Ocak-Mayıs döneminde birim ithal fiyatlarında genel olarak, 1975 yılına göre, oldukça küçük bir azalma ortaya çıkmıştır.
92. İthal fiyatlarında genellikle bir gerileme görülmekle beraber, ham petrol, çeşitli makineler, taşıt araçları parçaları gibi ithalatda önemli yer tutan mallardaki artışlar nedeniyle, genel gerileme ora-

nı pek küçük kalmaktadır. Ham petrol fiyatlarındaki yükselme dışarda tutulduğu zaman bile, toplam gerileme, ancak % 1.4 oranını bulabilmektedir.

93. İthalatın Mayıs ayı itibariyle madde gruplarına göre dağılımı şöyledir:

	Yıllık		Ocak-Mayıs	
	1 9 7 4	1 9 7 5	1 9 7 5	1 9 7 6
TOPLAM	3.777.559	4.738.558	1.887.518	1.957.610
Yatırım Maddeleri	1.239.009	1.961.127	755.057	915.504
- İnşaat Malzemeleri	196.860	291.305	111.736	121.613
- Makine-Teknikat	1.092.149	1.669.822	643.321	793.891
Tüketim Maddeleri	157.076	203.168	82.988	64.125
Ham Maddeler	2.331.474	2.574.263	1.049.473	977.981

(bin dolar)

94. İthalatın Haziran ayı itibariyle finansman kaynaklarına göre dağılımı ise şöyledir: (Bin \$)

	Yıllık		Ocak - Haziran		
	1974	1976	1975	1976	% Değişme
Toplam İthalat	3.777	4.738	2.424	2.357	- 9.6
1. Programlanmış İthalat	3.443	4.242	2.203	1.205	- 7.0
- Liberasyon	2.524	2.918	1.536	1.459	- 5.1
- Tahsisli Mallar	697	1.162	573	541	- 5.6
- Anlaşmalı Ülkeler	222	161	94	49	-47.4
2. Kendini Finanse Eden İthalat	334	495	221	307	+38.9
- NATO Enfrastrüktür	23	38	21	10	-50.5
- Özel Yabancı Sermaye	15	141	51	20	-60.1
- Proje Kredileri	235	215	103	208	+102.5
- Bedelsiz	57	98	44	67	+52.3
- Diğer	1	1	0.6	0.2	-66.7

Döviz Rezervleri

95. Şüphesiz ki, 1976 yılında Türk ekonomisinin temel sorunlarından biri döviz gider ve gelirleri arasındaki dengenin korunmasıdır. Son yıllarda aylar itibariyle döviz rezervindeki gelişmeler şöyledir:

Döviz Rezervleri

(Milyon Dolar)

	1 9 7 3	1 9 7 4	1 9 7 5	1 9 7 6
Ocak	1.398,1	2.085,4	1.586,1	1.139,3
Şubat	1.520,9	2.129,2	1.395,3	1.104,2
Mart	1.629,0	2.169,0	1.321,2	1.118,3
Nisan	1.622,6	2.146,5	1.130,0	1.056,3
Mayıs	1.666,2	2.161,8	1.029,9	1.038,4 ^{1/}
Haziran	1.725,9	2.079,0	1.171,5	900,0 ^{1/}
Temmuz	1.880,1	2.170,3	1.225,5	
Ağustos	2.010,8	2.136,7	1.201,8	
Eylül	2.011,0	2.039,2	1.271,5	
Ekim	2.012,0	1.951,9	1.307,0	
Kasım	1.980,4	1.830,7	1.250,8	
Aralık	2.039,7	1.608,8	1.191,8	

1/ Geçici

96. 1976 yılının ilk yarısında döviz gelir giderleri arasındaki denge-
nin korunması için önemli gayretler sarfedilmiştir. İşçi geliri gi-
rişlerindeki gerilemeye rağmen, ihracat girişlerindeki ve diğer
gelirlerdeki artışın etkisinde bu yıllık ilk beş ayında döviz gelir-
gider farkı geçen yılkinden daha küçük olmuş, ilk beş aydaki rezerv
azalışı geçen yılki rakamın altında kalmıştır.

97. Bu olanakların yılın ikinci yarısında da olumlu biçimde gelişmesi
beklenemez.

Serbest Saha Döviz Gelir ve Giderleri

(Milyon Dolar)

	Yıllık		1975	1976
	1974	1975	Mayıs	Mayıs
DÖVİZ GELİRLERİ	+ 3.742.2	+ 4.805.3	+ 1.246.5	+ 1.875
İhracat	+ 1.422.3	+ 1.373.1	+ 464.8	+ 946
İşçi Döviz Gelirleri	+ 1.422.3	+ 1.312.3	+ 405.1	+ 299.4
Diğer Döviz Gelirleri	+ 893.6	+ 2.119.9	+ 376.6	630
DÖVİZ KREDİLERİ	+ 38.6	+ 379.4	221.3	180.0
Konsorsiyum	+ 10.7	+ 5.5	2.6	+ 3.3
Diğer	+ 27.9	+ 373.9	218.7	+ 176.7
DÖVİZ GİDERLERİ	- 4.210.3	- 5.554.5	2.046.5	- 2.365
İthalat	- 3.215.5	- 4.174.6	1.650.4	- 1.648
Devlet Borçları	- 126.1	- 117.5	31.7	- 31
Diğer Döviz Giderleri	- 868.7	- 1.262.4	364.4	- 686
DÖVİZ GELİR-GİDER FARKI	- 429.5	- 369.8	- 578.7	- 310
REZERV MEVCUDU	+ 1.608.8	+ 1.191.8	1.029	+ 1.038
REZERV AZALIŞI	- 430.9	- 417.0	- 578.9	- 154

BASLICA EKONOMİK GÖSTERGELER

Başlıca Sınai Maddeler Üretimi	27
Geçinme Endeksleri	28
Tüketici Fiyat Artışları	28
Toptan Eşya Fiyatları Endeksi	29
Ocak-Haziran İhracatı	30
Ocak-Haziran Dönemi İthalatı	31
TL.Değerindeki Değişmeler	32
İhracat ve İthalatta Fiyat Gelişmeleri	33
Ocak-Mayıs Dönemi Olarak İhracattaki Fiyat Gelişmeleri	33
(İhracat+İşçi Dövizleri)	
(İthalat+Dış Borç Ödemesi) Karşılama Oranları (Grafik)	34
(İhracat+İşçi Dövizleri)	
(İthalat+Dış Borç Ödemesi) Karşılama Oranları (Tablo)	35
Ödemeler Dengesi (Ocak-Nisan)	36
1975 Yılı Kamu Yatırımlarının Gerçekleş- me Durumu	37
1976 Yılı Programına Göre Sektörler İtibariyle Kamu Yatırımları	37
1976 Yılı Bütçesi	38
Genel Bütçe Gelirleri	39
Bütçe Dengesinin Finansmanı	39

BASLICA SINAİ MADDELER ÜRETİMİ

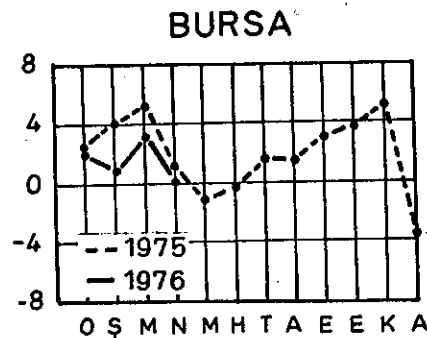
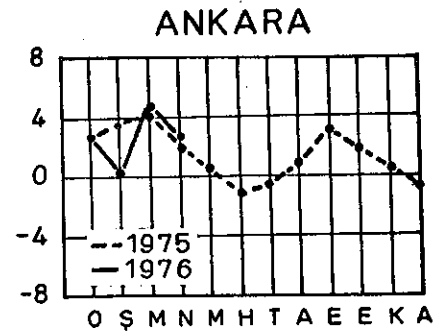
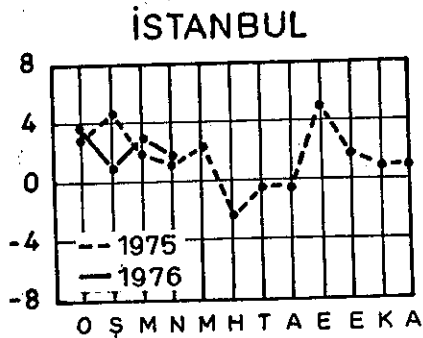
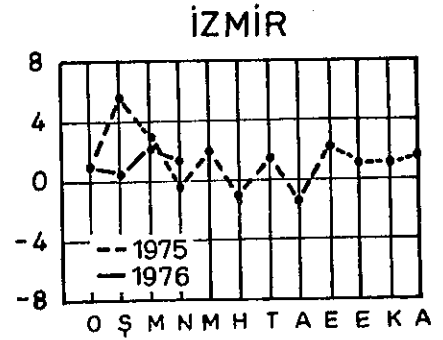
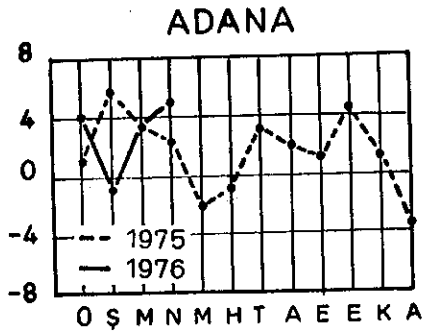
MADDELER	1 9 7 4			1 9 7 5			Yıllık Değ. %
	Özel	Kamu	Toplam	Özel	Kamu	Toplam	
<u>Gıda İçki Tütün</u>							
Etler (ton)	-	61.015	61.015	-	62.629	62.629	2.6
Süt (ton)	6.396	21.586	27.982	12.091	20.847	32.938	17.7
Konsantre Mey.S.(ton)	2.723	41	2.764	11.145	2	11.147	303.3
Natürel Mey.S.(ton)	24.427	-	24.427	35.179	-	35.179	44.0
Salça(ton)	21.789	5.363	27.152	29.185	6.142	35.327	30.1
Sebze Konserv.(ton)	12.381	4.126	16.507	11.710	2.450	14.161	-14.2
Margarinler (ton)	152.128	-	152.128	199.002	-	199.002	30.8
Rafine Ayçiçeği Y.(ton)	32.909	3.939	36.848	51.634	1.983	53.617	45.5
Makarna-Erişte(ton)	89.205	-	89.205	75.118	-	75.118	-15.8
Seker (ton)	291.552	464.629	756.181	299.799	477.177	776.976	2.8
Bira (bin Lt.)	77.286	47.150	124.436	104.334	48.943	153.277	23.2
Alkolsüz Gazlı Meş,(bin lt)	171.413	-	171.413	182.532	-	182.532	6.5
Filtireli Sigara (Ton)	-	11.871	11.871	-	14.881	14.881	25.4
<u>Dokuma ve Giyim San.</u>							
Karde Pamuk İpl.(ton)	77.943	48.226	126.169	75.484	40.851	116.335	-7.8
Penye Pamuk İpl.(ton)	9.561	1.872	11.433	8.886	1.754	10.640	-6.9
Kamgarn Yün İpl.(ton)	3.392	278	3.670	3.188	561	3.749	2.2
Karışık Yün İpl.(ton)	1.566	-	1.566	1.392	-	1.392	-11.1
Basmalar(bin metre)	61.599	56.165	117.764	87.663	65.253	152.916	29.8
Suni İplikle Karışık Pamuklu Dok.(bin met.)	19.545	14.837	34.383	9.671	2.052	11.724	-65.9
Kamgarn Kumaşl.(bin met)	2.711	1.660	4.371	2.478	1.481	3.959	-9.4
Sentetik Kum.(bin met.)	8.463	-	8.463	8.157	-	8.157	-3.6
<u>Petrol Sanayi</u>							
Benzin(bin ton)	-	-	1.949	-	-	2.009	3.1
Gazyağı(ton)	-	-	515.901	-	-	421.236	-18.3
LPG Gazı(tüplenmiş,ton)	325.206	-	325.206	837.035	-	837.035	157.4
<u>Kauçuk Sanayi</u>							
Kamyon ve Otobüs iç Lastikleri(bin adet)	493	-	493	537	-	537	9.0
Oto iç Lastiği(bin adet)	909	-	909	880	-	880	-3.2
Kamyon ve Otobüs Dış Lastikleri(bin adet)	771	-	771	834	-	834	8.1
Oto Dış Lastiği (bin adet)	1.051	-	1.051	1.249	-	1.249	18.9
<u>Taş-Toprak Sanayi</u>							
Cam Ev Eşyası(ton)	21.526	-	21.526	25.379	-	25.379	17.9
Şişe(ton)	55.708	-	55.708	112.853	-	112.853	102.6
Çimento(Bin Ton)	4.990	4.644	9.634	6.008	4.826	10.834	12.5
Tuğla(Her cins,bin adet)	433.694	-	433.694	438.744	-	438.744	1.2
<u>Metal Ana Sanayi</u>							
İngot(bin ton)	136	684	820	168	1.500	1.668	103.4
Kütükler(bin ton)	59	532	589	88	498	586	-0.4
Pik(bin ton)	4	126	130	-	160	160	23.6
Yuvarlaklar(bin ton)	287	357	645	376	329	705	9.4
Saçlar(bin ton)	-	377	377	-	322	322	-14.7
Blister Bakır(bin ton)	-	29	29	-	27	27	-8.7
<u>Dayanıklı Tüketim Malları</u>							
Buzdolabı(bin adet)	332	-	332	409	-	409	23.2
Çamaşır Makinesi(bin adet)	130	-	130	163	-	163	24.7
Televizyon(bin adet)	370	-	370	570	-	570	54.0
Dikiş Makinesi(bin adet)	118	-	118	120	-	120	2.2
Radio(bin adet)	272	-	272	175	-	175	-35.6
Elektrik Süpürgesi(bin adet)	121	-	121	113	-	113	-6.7
<u>Kara Nakil Vas.Sanayi</u>							
Otomobil(bin adet)	60	-	60	67	-	67	12.3
Otobüs(bin adet)	1	-	1	1	-	1	22.2
Minibüs(bin adet)	5	-	5	5	-	5	28.1
Kamyon(bin adet)	11	-	11	13	-	13	26.3
Kamyonet(bin adet)	11	-	11	16	-	16	47.1
Motosiklet(bin adet)	22	-	22	28	-	28	30.6
Bisiklet(bin adet)	74	-	74	97	-	97	31.7
Traktör(bin adet)	10	13	23	11	16	28	18.6

GEÇİNME ENDEKSİLERİ

	Yıl Sonuna Göre Aylık Değişmeler						(Yüzde olarak)		
	A N K A R A			I S T A N B U L			İst.Ücretliler G.End.		
	1974	1975	1976	1974	1975	1976	1974	1975	1976
Ocak	0.6	1.7	1.0	0.8	0.9	3.6	1.1	1.3	2.0
Şubat	0.3	4.5	5.1	0.7	5.4	5.8	2.8	5.1	3.8
Mart	2.3	6.0	5.5	6.4	7.6	6.9	7.5	7.0	5.1
Nisan	2.9	8.5	7.4	7.9	8.0	7.2	11.9	10.4	6.8
Mayıs	4.4	10.7	8.6	9.8	8.8	7.6	12.8	10.3	7.9
Haziran	5.1	10.4	8.7	11.6	8.6	9.0	13.8	10.9	8.9
Temmuz	7.4	10.0		13.0	8.7		16.3	10.6	
Ağustos	8.1	12.2		13.9	9.1		16.5	12.0	
Eylül	10.2	13.8		16.8	10.5		19.1	13.3	
Ekim	12.2	16.4		19.2	13.1		21.8	15.7	
Kasım	14.7	16.4		21.7	14.7		24.4	17.6	
Aralık	15.5	17.7		24.4	16.2		25.8	18.3	

Kaynak: Ticaret Bakanlığı ve İstanbul Ticaret Odası

Tüketici fiyat artışları

Toptan Eşya Fiyatları Endeksi

	Endeks	Zincirleme Yüzde De- ğişmeler	Geçen Yılın Aynı Ayın- dan Artışlar	Bir Önceki Yıl Sonuna Göre Değ.
1963	100		-	-
1970	145.7	6.7	-	-
1971	168.9	15.9	-	-
1972	199.0	18.0	-	-
1973	240.1	20.5	-	-
1974	311.8	29.9	-	-
1975	343.2	10.1	-	-
1974 Ocak	281.0	2.4	31.7	2.4
Şubat	289.7	3.1	29.4	5.6
Mart	303.1	4.5	34.4	10.5
Nisan	311.8	2.9	37.3	13.6
Mayıs	320.7	2.9	39.0	16.9
Haziran	310.4	-3.2	34.0	13.1
Temmuz	310.8	0.1	32.0	13.3
Ağustos	312.3	0.5	29.6	13.8
Eylül	321.5	2.9	27.7	17.2
Ekim	320.3	-0.4	24.0	16.7
Kasım	321.8	0.5	22.8	17.3
Aralık	326.7	1.5	19.1	19.1
1975 Ocak	339.1	3.8	20.6	3.8
Şubat	346.7	2.2	19.6	6.1
Mart	350.2	1.0	15.5	7.2
Nisan	350.7	0.1	12.5	7.3
Mayıs	346.1	-1.3	7.9	5.9
Haziran	339.5	-1.9	9.4	3.9
Temmuz	336.8	-0.8	8.4	3.1
Ağustos	338.7	0.6	8.5	3.7
Eylül	340.3	0.5	5.8	4.2
Ekim	345.1	1.4	7.7	5.6
Kasım	347.6	0.7	8.0	6.4
Aralık	360.8	3.8	10.4	10.4
1976 Ocak	369.1	2.3	8.8	2.3
Şubat	377.1	2.2	8.7	4.5
Mart	381.3	1.1	8.8	5.7
Nisan	393.8	3.3	12.3	9.2
Mayıs	404.0	2.6	16.7	12.0
Haziran	407.7	0.9	20.1	13.0

OCAK-HAZİRAN İHRACATI

	1 9 7 5 (Ton)	(000 ₺)	1 9 7 6 (Ton)	(000 ₺)
I. Tarım ve Hayvancılık Kesimi	351.927		812.422	
A. Bitkisel Ürünler	332.072		778.114	
a. Hububat	693		13.118	
b. Baklagiller	7.171		16.630	
c. Sanayi Bitkileri	209.295		563.907	
- Tütün	49.882	128.628	65.329	219.568
- Pamuk (Ham)	84.502	75.865	304.788	325.371
- Linterler	13.646	2.989	20.395	2.392
- Pamuk Döküntüleri	-	-	102	44
- Diğerleri	-	1.813	-	16.532
d. Meyveler ve Sebzeler	110.415		177.331	
- İncir (Kuru)	6.944	4.032	6.109	3.266
- Üzüm (Kuru)	19.520	14.292	40.239	21.717
- Fındık	35.526	64.439	65.931	97.815
- Antep Fıstığı	1.123	3.360	3.123	8.846
- Sert Kabuklu Diğ. Mey.	1.905	1.919	2.854	2.867
- Portakal, Mandalina	30.853	6.037	44.949	12.325
- Limon	36.164	10.235	51.250	16.372
- Diğer Turuncgiller	4.503	704	3.557	670
- Diğer Taze Meyveler	5.207	1.833	8.027	3.687
- Diğerleri	1.202	1.606	2.664	3.338
- Sebzeler	14.291	1.958	32.126	6.428
e. Tohumlar, Yağlı Tohumlar	-	4.496	-	7.057
f. Diğer Bitkiler	-	39	-	275
B. Hayvan ve Hayvansal Ürünler	10.282		26.755	
a. Canlı Hayvanlar	5.426		10.853	
b. Yün, Kıl	3.349		12.460	
c. Ham Deriler, Postlar	1.464		3.192	
d. Diğer Hayvansal Ürünler	43		250	
C. Su Ürünleri	7.129		5.395	
D. Orman Ürünleri	2.444		2.158	
II. Madencilik ve Taşocakçılığı Kes.	49.113		45.035	
A. Metalik Olmayan Taşocakçılığı Ürünleri	22.337		20.350	
- Manyezit	32.788	6.403	27.069	3.936
- Ham Boratlar	211.516	14.701	177.035	12.622
- Diğerleri	-	1.233	-	3.792
B. Maden Cevherleri	26.759		24.637	
- Krom Cevheri	320.070	22.256	243.561	22.106
- Çinko Cevheri	29.978	3.715	13.377	1.400
- Diğerleri	-	788	-	1.131
C. Yakıt Maddeleri	17		48	
III. Sanayi Kesimi	236.843		307.452	
A. Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler	57.217		51.214	
a. Gıda Sanayii Ürünleri	39.637		28.860	
b. Gıda Sanayii Yan Ürnl.	13.434		14.485	
c. İşlenmiş Tütün Mamulleri	3		4	
d. İşlenmiş Orman Ürünleri	3.857		2.553	
e. Dokumaya Elverişli İşlem Görmüş Elyaf	286		5.302	
B. İşlenmiş Petrol Ürünleri	22.410		15.675	
- Benzin	178.265	19.368	73.522	9.456
- Jet Yakıtı ve Benzerleri	30.628	3.039	55.857	6.219
- Diğerleri	-	3	-	-
C. Sanayi Ürünleri	157.216		240.563	
a. Çimento Sanayii Ürünleri	10.223		11.225	
b. Kimya Sanayii Ürünleri	15.030		29.997	
c. Lastik-Plastik Sanayii Ü.	3.482		380	
d. Deri-Kösele İşleme San.Ü.	30.053		28.360	
e. Orman Ürünleri Sanayii	1.080		659	
f. Dokumacılık San.Ü.	57.179		126.719	
g. Cam, Seramik San.Ü.	7.883		10.452	
h. Demir-Çelik San.Ü.	10.453		12.190	
i. Demirdışı Metaller San.Ü.	5.150		6.368	
j. Madeni Eşya San.Ü.	1.705		2.029	
k. Makine San.Ü.	4.793		6.446	
l. Elektrikli Cihazlar San.Ü.	531		694	
m. Taşıt Araçları San.Ü.	4.634		3.006	
n. Diğer San.Ü.	5.020		2.038	
Genel Toplam	637.883		1.164.909	

OCAK-HAZİRAN DÖNEMİ İTHALATI

	1975 (Ton)	(000 \$)	1976 (Ton)	(000 \$)
I. Tarım ve Hayvancılık Kesimi		153.184		32.391
- Buğday	447.969	100.845	-	-
- Piring	46.020	23.125	19.995	4.086
- Merinos	5.201.	13.848	4.260	9.567
- Deriler	6.494	5.079	1.651	1.446
- Kakao	1.095	1.901	821	1.189
- Diğerleri	-	8.386	-	16.103
II. Madencilik ve Taşocakçılığı Kesimi		373.537		487.634
- Ham Petrol	4.287.574	344.291	5.361.803	448.992
- Kok Kömürü	-	-	1.193	1.379
- Diğerleri	-	29.246	-	37.263
III. Sanayi Kesimi		1.853.197		1.770.178
1. Tarıma Dayalı İşl. Ürün.		79.429		95.532
2. Petrol Ürünleri		59.787		48.291
3. Sanayi Ürünleri		1.713.981		1.626.355
- Çimento		78		65
- Kimya Sanayi Ürünleri		303.230		292.542
- Lastik-Plastik Sanayi		70.157		69.945
- Deri ve Kösele Sanayi		420		152
- Orman Ürünleri Sanayi		1.259		891
- Dokumacılık Sanayi		31.308		31.602
- Cam - Seramik Sanayi		14.805		14.765
- Demir - Çelik Sanayi		386.106		222.835
- Demir Dışı Metaller Sanayi		56.847		34.886
- Madeni Eşya Sanayi		7.550		7.197
- Makina Sanayi		490.017		538.529
- Elektrikli Cihazlar Sanayi		143.037		134.038
- Taşıt Araçları Sanayi		150.440		218.798
- Diğer Sanayiler		58.727		60.163
Toplam		2.379.918		2.290.203
Bedelsiz İthalat		44.269		67.529
Genel Toplam		2.424.187		2.357.732

TL. DEĞERİNDEKİ DEĞİŞMELER

	A.B.D. Doları	Alman Markı	Sterlin	Fransız Frankı	İsviçre Frankı	Avusturya Şilini	Belçika Frankı	Hollan. Florini	Norveç Kronu	Danimarka Kronu	İsveç Kronu	100 İtalyan Lireti	Kanada Doları
1 Ocak	14.00	5.25	32.30	3.04	4.34	0.72	0.35	5.03	2.43	2.23	3.07	2.28	14.10
24 Ocak	-	-	-	2.80	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6 Subat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.14	-
14 Mayıs	13.50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20 Eylül	13.85	-	-	2.88	4.00	0.74	-	-	-	-	-	-	-
30 Eylül	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.09	-
4 Kasım	-	-	31.81	2.90	4.77	-	0.30	5.17	2.47	2.29	3.11	2.04	13.85
27 Kasım	-	5.65	-	2.93	5.21	0.79	0.37	5.40	2.59	2.40	3.25	-	-
13 Ocak	-	5.77	32.45	3.13	5.38	0.81	0.39	5.56	2.67	2.44	3.40	2.12	-
30 Ocak	-	5.95	33.00	3.28	5.60	0.84	0.40	5.77	2.79	2.53	3.48	2.16	-
6 Mart	-	-	-	3.26	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17 Nisan	14.00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13 Mayıs	-	-	-	3.41	-	-	-	-	-	-	3.52	2.24	-
21 Haziran	-	-	32.32	3.48	-	-	-	-	2.85	2.57	-	-	-
4 Temmuz	-	-	32.05	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8 Temmuz	14.25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14 Ağustos	14.50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28 Ağustos	14.75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20 Eylül	-	-	-	-	-	-	-	-	2.65	2.45	3.35	-	-
28 Ekim	15.00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
31 Aralık	15.00	5.95	32.05	3.48	5.60	0.84	0.40	5.77	2.66	2.45	3.35	2.21	13.85
31 Ocak	15.00	5.95	31.05	3.48	5.60	0.84	0.40	5.77	-	-	3.35	2.21	13.85
16 Mart	15.50	6.15	30.00	3.40	6.12	-	-	-	2.75	-	3.48	1.90	15.50
2 Nisan	16.00	6.40	29.90	3.35	6.35	0.88	0.41	5.96	2.91	2.64	3.65	-	16.25

İHRACAT VE İTHALATTA FİYAT GELİŞMELERİ

Ocak-Mayıs Dönemi Olarak İthalattaki Fiyat Gelişmeleri

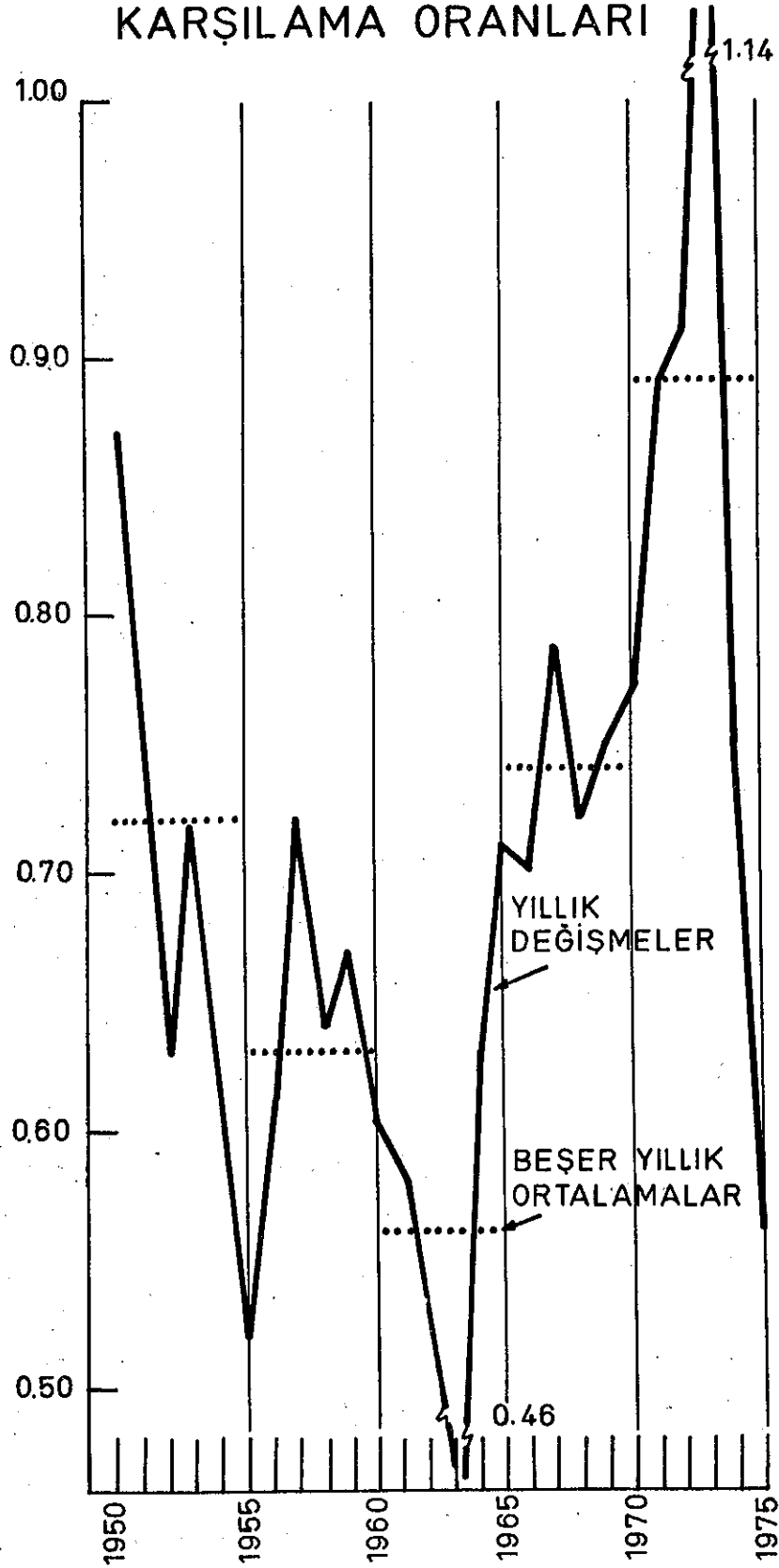
	1975 Fiyatı ile/ 1976 Yılı İthalatı (000 ₺)	Cari Fiyat ile/ 1976 Yılı İthalatı (000 ₺)	%
Piring	5.350	2.232	-58.3
Merinos	8.107	6.794	-16.2
Deriler	1.281	1.324	+3.3
Kakao	1.127	900	-20.2
Ham Petrol	377.178	386.137	+2.4
Hayvansal ve Bitkisel Diğer Yağlar	36.990	36.880	-0.3
Dokumaya Elverişli Lifler	9.223	7.397	-19.8
İçyağı	5.516	4.094	-25.8
Soyayağı	32.636	23.876	-26.9
Fuel Oil	19.795	19.132	-3.4
Makine Yağları	3.203	3.439	+7.4
Petrol Gazları	10.875	9.261	-14.9
Gübreler	35.132	14.335	-59.2
İç ve Dış Lastikler	7.181	11.054	+53.9
Sun'i ve Sentetik İplikler	6.840	11.082	+62.0
Blum, Kütük	25.680	17.603	-31.5
Yuvarlak Demirler	9.407	6.496	-31.0
Halitalı Çelikler	36.073	20.747	-42.5
Alüminyum	9.632	8.446	-12.4
Çinko	8.350	6.795	-18.6
Çeşitli Makineler	405.814	449.004	+10.6
Traktör	56.237	56.350	+0.2
Çeşitli Taşıt Parçaları	65.699	71.440	+8.7
Toplam	1.177.326	1.174.818	-0.2

Ocak-Mayıs Dönemi Olarak İhracattaki Fiyat Gelişmeleri

	1975 Fiyat ile/ 1976 Yılı İhracatı (000 ₺)	Cari Fiyat ile/ 1976 Yılı İhracatı (000 ₺)	%
Taze Koyun Eti	4.285	3.918	-8.6
Mercimek	11.673	10.930	-6.4
Limon	13.179	14.952	+13.4
Çekirdeksiz Kuru Üzüm	26.083	18.756	-28.1
Kabuksuz Fındık	101.489	80.098	-21.1
Yağlı Tohum ve Küspeler	12.085	12.750	+5.5
Yaprak Tütün	163.537	210.501	+28.7
Çimento	12.559	10.559	-15.9
Ham Boratlar ve Konsantreleri	10.607	11.184	+5.4
Krom Cevheri	11.836	17.802	+50.4
Taşkömürü Katranından Elde Edilen Yağlar	11.795	14.430	+22.3
Akaryakıt	11.400	12.905	+13.2
Deriden Ceket, Palto vb.	27.678	22.104	-20.2
Tiftik	9.472	10.281	+8.5
Pamuk	267.049	314.562	+17.7
Pamuk İpliği	56.651	58.511	+3.3
Fasoneli Pamuklu Dokuma	6.758	5.002	-26.0
Halılar	5.845	5.952	+1.8
Toplam	763.981	835.197	+9.3

(İHRACAT + İŞÇİ DÖVİZİ)
(İTHALAT + DIŞ BORÇ ÖDEMESİ)
KARŞILAMA ORANLARI

"İHRACAT+İŞÇİ DÖVİZLERİNİN" "İTHALAT+DIŞ BORÇ"

ÖDEMELERİNİ KARŞILAMA ORANLARI

(Milyon Dolar)							
	İhracat (1)	İşçi Döv. (2)	1+2 (3)	İthalat (4)	Diş Borç Ödemeleri (5)	1+5 (6)	(3) (6)
1950	263			286	15	301	0.87
1	314			402	18	420	0.75
2	363			556	22	578	0.63
3	396			533	20	553	0.72
4	335			478	73	551	0.61
5	313			498	106	604	0.52
6	305			407	89	496	0.61
7	345			397	83	480	0.72
8	247			315	69	384	0.64
9	354			470	60	530	0.67
0	321			468	65	533	0.60
1	347			510	84	594	0.58
2	381			622	97	719	0.53
3	368			688	119	807	0.46
4	411	+	9 =	420	131	668	0.63
1965	464	70	534	572	184	756	0.71
6	490	115	605	718	146	864	0.70
7	523	93	616	685	99	784	0.79
8	496	107	603	764	72	836	0.72
9	537	141	678	801	108	909	0.75
1970	588	273	861	948	173	1121	0.77
1	677	471	1148	1171	125	1296	0.89
2	885	740	1625	1563	235	1798	0.90
3	1317	1183	2500	2086	107	2193	1.14
4	1532	1426	2958	3777	156	3933	0.75
1975	1401	1312	2713	4739	118	4857	0.56

DÖNEM ORTALAMALARI

1950 - 1954	0.72	1950 - 1969	0.66
1955 - 1959	0.63	1955 - 1964	0.59
1960 - 1964	0.56	1950 - 1959	0.67
1965 - 1969	0.74	1960 - 1969	0.65
1970 - 1974	0.89		

ÖDEMELER DENGESİ
(OCAK-NİSAN)

(Milyon Dolar)

	1975	1976
I. CARİ İŞLEMLER		
A. Dış Ticaret		
1. İhracat (FOB)	456.9	934.9
2. İthalat (CIF)	-1.573.1	-1.682.8
Dış Ticaret Dengesi	-1.116.2	- 747.9
B. Görünmeyen İşlemler		
1. Dış Borç Faiz Ödemeleri	- 31.8	- 37.4
2. Turizm ve Dış Seyahat	6.9	5.6
3. İşçi Gelirleri	367.1	246.0
4. Kâr Transferleri	- 7.6	- 24.0
5. Proje Kredileri Hizmet Ödemesi	79.9	77.1
6. Diğer Görünmeyenler	414.5	256.1
Görünmeyen İşlemler Dengesi		
C. Enfrastrüktür ve Offshore Gelirleri	11.7	3.1
Cari İşlemler Dengesi	- 690.0	- 488.7
II. SERMAYE HAREKETLERİ		
1. Dış Borç Ödemeleri	- 26.5	- 25.5
2. TL.Gıda İthalatı ve Bağış	-	-
3. Özel Yabancı Sermaye	24.3	19.3
4. Proje Kredileri	46.0	52.1
5. Bedelsiz İthalat	29.0	46.3
6. Program Kredileri	2.7	5.0
Sermaye Hareketleri Dengesi	75.5	97.2
Genel Denge	- 614.5	- 391.5
III. REZERV HAREKETLERİ (- Artış)	+ 478.8	+ 130.0
IV. ÖZEL ÇEKİŞ HAKLARINDAN KULLANMA	189.0	149.0
V. KISA VADELİ SERMAYE HAREKETLERİ	-	- 17.3
VI. NET HATA VE NOKSAN	- 53.3	129.8

1975 YILI KAMU YATIRIMLARININ GERÇEKLEŞME DURUMU

(Milyon TL.)							
	1974 Yılı Nakdi Gerçekleşme Miktarı	1975 Yılı Program	1975 Yılı Gerçekleşme Nakdi	Programa Göre Ger- çekleşme Yüzdeleri 1974 Yılı Nakdi	1975 Yılı Nakdi	1975 Yılındaki Harcamanın 1974' e Göre Artışı	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Mutlak (6)	Yüzde (7)
Tarım	3.341	5.420	4.795	83,2	88,5	1.454	43,5
Madencilik	2.228	3.602	3.190	75,1	88,6	962	43,2
İmalat	7.635	12.933	15.029	81,7	116,2	7.394	96,8
Enerji	4.682	7.036	6.582	90,2	93,6	1.900	40,6
Ulaştırma	8.854	13.191	11.938	99,8	90,5	3.084	34,8
Turizm	323	545	375	67,0	68,7	52	16,1
Konut	476	730	1.302	85,4	178,4	826	173,5
Eğitim	2.412	4.856	3.362	65,7	69,2	950	39,4
D.Hizmetler	2.987	5.069	4.720	81,8	93,1	1.733	58,0
TOPLAM	33.635	54.487	52.244	84,9	95,9	18.609	55,3

1976 YILI PROGRAMINA GÖRE
SEKTÖRLER İTİBARIYLA KAMU YATIRIMLARI

(Milyon TL.)

	Devam Eden Yatırımlar Dış Harcama		Yeni Yatırımlar Dış Harcama		Toplam Yatırımlar Dış Harcama	
		Toplam		Toplam		Toplam
Tarım	181,5	4.604,8	37,8	3.814,5	219	8.410,7
İmalat Sanayii	6.795,9	16.900,1	599,4	2.830,3	7.395,4	19.730,4
Enerji	4.137,9	9.690,7	329,9	2.599,4	446	12.250,0
Madencilik	793,3	2.640,1	1.611,8	3.431,6	2.405,1	6.071,7
Ulaştırma	3.455,3	14.540,8	482,1	3.088,1	3.937,4	17.629,0
Turizm	35,2	523,5	-	259,7	35,6	783,2
Konut	-	783,8	-	216,2	-	1.000,0
Eğitim	-	3.105,2	353,3	3.244,9	412,9	6.330,0
Sağlık	-	960,6	241,7	639,4	241,7	1.600,0
Kamu Hizmetleri	284,4	6.148,7	15,5	1.351,9	299,9	7.500,7
TOPLAM	15.684,4	59.898,3	3.672,3	21.435,9	19.196,2	81.305,7

1976 YILI BÜTÇESİ

	Milyon TL.	%
Cumhuriyet Senatosu	93	0.1
Millet Meclisi	351	0.2
Cumhurbaşkanlığı	29	-
Sayıştay	129	0.1
Anayasa Mahkemesi	10	-
Başbakanlık	810	0.4
Devlet Planlama Teşkilatı	198	0.1
Danıştay Başkanlığı	76	-
Yargıtay Başkanlığı	84	-
Devlet İstatistik Enstitüsü	114	0.1
Diyanet İşleri Başkanlığı	1.240	0.8
Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü	629	0.4
Adalet Bakanlığı	2.246	1.4
Milli Savunma Bakanlığı	33.500	21.8
İçişleri Bakanlığı	743	0.4
Emniyet Genel Müdürlüğü	3.802	2.4
Jandarma Genel Komutanlığı	3.075	2.0
Dışişleri Bakanlığı	1.410	0.8
Maliye Bakanlığı	58.240	37.9
Milli Eğitim Bakanlığı	21.661	14.0
Bayındırlık Bakanlığı	2.735	1.8
Ticaret Bakanlığı	145	0.1
Sağlık ve Sosyal Yardım Bak.	5.338	3.4
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	271	0.1
Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bak.	3.072	2.0
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müd.	220	0.1
Ulaştırma Bakanlığı	176	0.1
Çalışma Bakanlığı	202	0.1
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	904	0.5
Turizm ve Tanıtma Bakanlığı	509	0.3
İmar ve İskân Bakanlığı	1.251	0.8
Köy İşleri Bakanlığı	7.242	4.7
Toprak ve İskân İş.Gn.Müd.	407	2.6
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bak.	1.674	1.0
Orman Bakanlığı	208	0.1
Gençlik ve Spor Bakanlığı	135	0.1
Kültür Bakanlığı	657	0.4
Sosyal Güvenlik Bakanlığı	32	-
TOPLAM	153.637	100

GENEL BÜTÇE GELİRLERİ

(Milyon TL.)					
Gelir Çeşidi	1973 (1)	1974 (2)	1975 (3)	% Değiş.	
				2/1	3/2
Genel Bütçe Gelirleri	56.280.1	69.242.7	104.037.0	23.0	50.2
A)Vergi Gelirleri Toplamı	51.369.3	64.273.5	94.076.1	26.4	44.7
1.Gelirlerden Alınan Ver.	20.961.2	29.335.8	43.107.3	39.9	46.9
- Gelir Vergisi	15.673.7	22.405.6	33.238.2	42.0	48.3
- Kurumlar Vergisi	2.996.3	3.838.9	5.274.3	28.1	37.3
2.Servetlerden Alınan Ver.	584.1	734.3	944.8	25.7	28.2
3.Mallardan Alınan Vergi	12.404.2	13.068.8	20.717.4	5.3	58.5
4.Hizmetlerden Alınan Ver.	5.813.4	7.294.2	9.829.1	25.4	34.7
5.Dış Ticaretten Al.Ver.	11.605.8	14.540.3	19.480.5	25.2	33.9
B)Vergi Dışı Normal Gelirler	3.503.6	3.782.9	9.941.8	70.9	162.8
C)Cezalar	227.9	294.5	486.0	15.9	64.6
D)Fonlar	1.054.3	497.4	14.9	-54.4	-96.8

29 Şubat 1976 İtibariyle

BÜTÇE DENGESİNİN FİNANSMANI

	28/2/1975	29/2/1976	% Değişme
I.Toplam Konsolide Kaynaklar	71.393.399.738	106.269.243.181	+ 48.85
1. <u>Gelirler</u>	69.777.362.314	104.216.331.470	+ 49.35
Vergi Gelirleri	64.677.306.843	93.481.020.179	+ 44.53
Vergi Dışı Normal Gelirler	3.782.992.950	9.745.264.669	+157.60
Özel Gelirler ve Fonlar	1.317.062.521	990.046.622	- 24.83
2. <u>Proje Kredileri</u>	-	-	-
3. <u>Net Katma Bütçe Gelirleri</u>	1.616.037.424	2.052.911.711	+ 27.03
II.Toplam Konsolide Kullanımlar	80.634.633.179	118.594.213.760	+ 47.07
4. <u>Harcamalar</u> ^{1/}	77.474.088.002	113.052.941.284	+ 45.92
5. <u>Avanslar</u>	4.373.652.085	6.043.680.087	+ 38.18
6. <u>Bütçe Emanetleri</u>	-1.213.106.908	- 502.407.611	- 58.59
III.Hazine Finansmanı	10.339.489.102	12.307.015.553	+ 19.03
7. <u>İç İstikraz</u>	3.603.529.788	7.427.933.700	+106.12
8. <u>Dölgali Borçlar</u>	4.769.775.184	4.267.913.001	- 10.52
9. <u>Diğer Emanetler</u>	1.584.213.178	2.536.809.997	+ 60.13
10. <u>Nakit Değişimi</u>	381.970.952	-1.925.641.145	-604.10
IV.Net Hata	1,098.255.661	- 17.955.026	-101.63

1/ Geçen yıl Bütçe Mahsupları (1974-1 304 079 891 - 1975- 1 256 968 980) dahildir.

EKONOMİNİN BASLİCA SORUNLARI ÜZERİNE GÖRÜŞLER - ÖNERİLER

Prof.Dr.Erdoğan ALKİN	
ORTA DOĞU ÜLKELERİ İLE EKONOMİK İLİŞKİLER	41
Feyyaz BERKER	
KAMU ÖZEL KESİM İLİŞKİLERİ	51
Prof.Dr.Demir DEMİRGİL	
ÜCRETLER VE ENFLASYON	55
Prof.Dr.Nusret EKİN	
İŞSİZLİK SORUNU	61
Prof.Dr.Erol MANİSALI	
KIBRIS İÇİN NASIL BİR EKONOMİ?	67
Ertuğrul SOYSAL	
ORTAK PAZAR İLİŞKİLERİ NE YÖNDE?	73
T.Güngör URAS	
NEDEN GERÇEKÇİ KUR?	77
NASIL BİR BORÇLANMA?	85
Prof.Dr.Memduh YAŞA	
NASIL BİR VERGİ POLİTİKASI?	93

Bu bölümde yer alan değerleme, görüş ve öneriler çalışmalarını yapanlara aittir. TÜSİAD'ı bağlamaz.

ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE EKONOMİK İLİŞKİLER

Prof.Dr.Erdoğan Alkin

Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik ilişkileri ve bu ilişkilerde beklenen gelişmeler bir yıla yakın süredir tartışıl原因 geliyor. Bu arada bazı girişimlerin yapıldığı ve belli olumlu sonuçların elde edildiği görüldü. Ancak, gerek girişimlerin gerek elde edilen sonuçların, bu iktisadi işbirliğinden umulan ve beklenenin çok gerisinde kaldığı söylenebilir.

İlişkilerdeki Gelişmeler

Aslında bugüne kadar Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri^{1/} arasında sıkı bir ekonomik işbirliği olmamıştır. Örneğin ekonomik işbirliğinin unsurlarından biri olan dış ticareti gösterge olarak ele alalım. Son yıllara kadar bu ülkelere olan ticaret, toplam ticaretimizin ancak % 10'u dolayında idi. 1973 yılından itibaren bu durum değişmeye ve Ortadoğu ülkeleri ile ticaretimizin toplam ticaret içindeki payı % 15'i geçmeye başlamıştır. Ancak, hem bu oranın yükselmesinde hem de adı geçen ülkelerle olan ticaret açığının büyümesinde yüksek fiyatlı petrol ithalatının etkili olduğunu hatırlatalım. Petrol fiyatlarındaki artışın açığı ne hızla büyüttüğünü görebilmek için örneğin başlıca petrol sunucumuz Irak'tan yaptığımız ithalatın toplam ithalat içindeki payının 1973 yılında % 1.5 iken bir yılda altı kat artarak 1974 yılında % 8.5, 1975 yılında da % 10.6'ya vardığını bilmek yeter. Bununla beraber, açığın yalnızca petrol ithalatından doğmadığı ve aslında ilişkilerin yapısından meydana geldiği söylenebilir. Örneğin petrol fiyatlarındaki artışın bahis konusu olmadığı 1971 ve 1972 yıllarında da bu açık sırasıyla 30 milyon dolar ve 44 milyon dolar dolaylarında idi.

Dış ticareti ithalat ve ihracat kalemlerine bölerek ele aldığımızda, ilişkilerdeki gelişmeler bu açıdan da hiç sevindirici değildir. Ortadoğu ülkelerinden yaptığımız ithalatın toplam ithalata oranı 1972 yılında % 8.6 dolayında iken, bu oran 1973 yılında % 10.6'ya, 1974 yılında % 19.5'e yükselmiştir. Oran 1975'de bir miktar düşerek % 17.1'i bulmuştur, ama bu düşüşün açık üzerinde olumlu bir etki yarattığı söylenemez. Bu ülkelerle olan ticaret açığı 1973 yılında

---

^{1/} Ortadoğu ülkeleri deyimini genellikle, biri dar diğeri geniş kapsamlı olmak üzere, iki türlü tanımlanmaktadır. Dar kapsamlı tanımda Ortadoğu ülkeleri olarak yalnızca İran, Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan, Küveyt, Körfez ülkeleri (Bahreyn, Katar, Abu Dabhi), Suudi Arabistan ve Mısır dikkate alınmaktadır. Geniş kapsamlı tanımda bu ülkelerin yanında Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Pakistan eklenmektedir. Bu yazıda geniş kapsamlı tanımın kullanıldığını hatırlatalım.

TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU ÜLKELERİNDEN İTHALATI

(Milyon Dolar)

	<u>1971</u>	<u>1972</u>	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1975</u>
İran	4.6	14.6	14.7	42.3	26.1
Irak	49.3	30.1	33.3	327.4	504.1
Suriye	3.0	1.1	3.7	4.1	23.3
Ürdün	1.5	0.7	1.9	2.5	9.2
Lübnan	5.0	25.6	70.3	30.5	28.0
Küveyt	9.0	-	5.1	34.6	22.3
Körfez Ülk.	-	0.9	6.1	6.6	-
Suudi Arab.	21.0	52.0	84.0	252.6	92.5
Mısır	3.6	6.3	0.2	6.3	0.5
ARA TOPLAM	97.0	131.0	219.4	706.9	706.0
Libya	7.1	-	-	5.7	78.0
Tunus	1.4	2.3	1.6	8.6	26.1
Cezayir	-	-	0.4	-	1.3
Fas	-	0.5	0.5	13.7	28.0
Pakistan	1.1	0.8	0.3	0.6	3.7
ARA TOPLAM	9.6	3.6	2.8	28.6	137.1
T O P L A M	106.6	134.6	222.2	735.5	843.1

TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU ÜLKELERİNE İHRACATI

	<u>1971</u>	<u>1972</u>	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1975</u>
İran	4.1	12.0	11.9	14.7	37.0
Irak	6.9	16.4	10.1	30.2	45.1
Suriye	5.4	10.5	23.5	29.7	25.1
Ürdün	0.8	0.5	1.5	5.2	8.2
Lübnan	44.7	39.1	103.8	109.7	66.4
Küveyt	3.8	3.6	5.2	7.5	8.3
Körfez Ülk.	-	-	-	0.3	0.6
Suudi Arab.	0.6	1.1	1.5	3.9	5.6
Mısır	3.5	2.2	2.0	5.6	6.3
ARA TOPLAM	69.8	85.5	159.5	206.8	202.6
Libya	2.9	5.4	9.2	9.8	27.4
Tunus	0.6	1.9	3.7	2.4	0.3
Cezayir	2.3	1.8	0.3	2.7	3.1
Fas	0.6	1.3	1.0	0.7	0.8
Pakistan	2.5	1.8	5.5	2.3	1.1
ARA TOPLAM	8.9	12.2	19.7	17.9	32.7
T O P L A M	78.7	97.7	179.2	224.7	235.3

43 milyon dolar dolayında idi. Açık, hızla genişleyerek 1974 yılında 511 milyon dolara, 1975 yılında da yaklaşık olarak 608 milyon dolara varmıştır. Bu genişlemede yetersiz ihracat performansının da etkisi büyüktür. Ortadoğu ülkelerine olan ihracat 1973 yılında 180 milyon dolar dolayında iken 1974 yılında % 25 artarak 225 milyon doları bulmuştur. Aynı yıl ihracat fiyatlarının da % 30 dolayında yükseldiği dikkate alınacak olursa Ortadoğu ülkelerine olan reel ihracatta anlamlı bir değişiklik olmadığı sonucu ortaya çıkar. 1975 yılında ihracat olduğu yerde saymış ve 235 milyon dolarda kalmıştır. Gerçi bunda Lübnan'a olan ihracatın bir yılda 110 milyon dolardan 66 milyon dolara düşmesinin etkisi vardır ama aynı dönemde Libya'ya olan ihracat da 9.7 milyon dolardan 27.5 milyon dolara yükselmiştir. 1975 yılında ihracat fiyatlarında önemli bir artış olmadığına göre, hiç olmazsa reel ihracatın aynı düzeyde kalmış olduğu söylenebilir.

Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik işbirliğinin dış ticaret dışındaki unsurlarında da yakın dönemde önemli bir gelişme olmamıştır. Emek ihracı, dış finansman, turizm, taşımacılık vb.gibi konularda umulan sonuçlar elde edilememiştir. Daha doğrusu, bir konuda olumlu sonuç elde etmek için bazen diğer konularda ödün vermek bile gerekmiştir. Bu yetersiz gelişimin çok tartışılan nedenleri yanında, Ortadoğu ülkelerinin yeni belirmeye başlayan sorunlarının etkisi de büyük olmuştur. Ekonomik ve toplumsal yapı dikkate alınmadan yapılan teknoloji seçimi, ikili yapının yarattığı dağıtım ve pazarlama sorunları, alt yapı yetersizliğinin neden olduğu yükleme-boşaltma-ikmal gecikmeleri, bu ülkelerin çoğunda 1975 yılı ortalarından ve 1976 yılı başından itibaren beş yıllık planlar yürürlüğe konduğu halde, ekonomik uygulama ve politikada hayli sert dalgalanmalara yol açmaktadır. Bununla beraber Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkilerin yine de önemli bir potansiyel taşıdığı açıktır.

Türkiye Açısından İşbirliğinin Avantajları

Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik işbirliğinin Türkiye'ye sağlayacağı avantajlar iki başlık altında incelenebilir: 1)Ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkiler, 2)Ekonominin diğer kesimleri üzerindeki olumlu etkiler. İkinci grup olumlu sonuçların da dolaylı olarak ödemeler dengesini etkileyebileceğini hatırlatalım.

Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin her iki açıdan olumlu etki yaratabilecek bir yönü şimdiye kadar pek incelenmedi. Daha doğrusu, bu ülkelere olan ihracatta global gelişmenin de (fiyat unsuru yanında) aslında bir bakıma bu ve benzeri ülkelere olan ihracatın artmasına bağlı olduğu noktası üzerinde durulmamaktadır. Konuyu biraz daha açmaya çalışalım.

İktisat teorisi yakın yıllara kadar, bir ülkenin ihracat performansı ile ihraç mallarının çeşitliliği, ihraç mallarının çeşitliliği ile ihracat yapılan ülkelerin çeşitliliği, bölgesel denge ile ihraç malları ve ihracat yapılan ülkelerin çeşitliliği arasındaki ilişkiler üzerine pek fazla şey söylemedi. Ancak son yıllarda Hirschman-

Michaeley konsantrasyon formülü yardımıyla^{2/} özellikle geliştirmekte olan ülkelerde bu konu üzerinde araştırmaların yoğunlaştığı görülmüyor. Araştırmalar sonunda, bir ülkenin ihracatının belli ülkelere göre yoğunlaşmasının, aynı ülkenin ihracatının belli mallar üzerinde yoğunlaşmasına yolaçtığı açıkça anlaşılmıştır. Aynı şekilde ihracatın belli ülkeler ve dolayısıyla belli mallar üzerinde yoğunlaşmasının, bir önceki ilişki kadar güçlü olmamakla birlikte, bölgesel dengesizliğin devamında etkili olduğu sonucuna da varılmıştır.

Doğaldır ki bir ülkenin ihracatının gayrisafi milli hasılası içindeki payı ne kadar yüksekse, mal grupları itibarıyla ve ülkelere göre yoğunlaşmanın, bölgesel dengesizliğin devamındaki rolü o kadar önemli olmaktadır.

ihracat performansı ile ihracat mallarının ve ihracat yapılan ülkelerin çeşitliliği arasındaki ilişkiler ilk kez gelişmiş ülkeler açısından yorumlanmıştı. Bu yorumlar, bir ülkenin ihracatındaki gelişmenin ihracat malı çeşitliliğine, ihracat malı çeşitliliğinin de ihracat yapılan ülkelerin çeşitliliğine bağlı olduğu şeklinde bir hipotez olarak ortaya konmuştu. Hipotezin teorik açıklaması oldukça basitti. Bir ülke sanayileşdikçe ihracat edebileceği mal türleri ve ihracat ilişkisi kurabileceği ülkelerin sayısı artar. Bu durum ise bahis konusu ülkenin ihracatının zaman içinde düzgün bir şekilde gelişmesine yol açar. İkinci bir hipotez olarak da, büyük ülkelerde ihracatın coğrafi yoğunlaşması olasılığının düşük bulunduğu ileri sürülmüştür. Burada büyüklük ölçüsünün ekonomik olması gerekir. Her iki hipotez de yapılan araştırmalar sonunda kanıtlanmıştır.

Konunun geliştirmekte olan ülkeler açısından başka türlü yorumlanması gerektiği açıktır. Çünkü, aynı hipotezlere göre, geliştirmekte olan ülkelerin çoğu hızla sanayileşemedikleri için ihracat mallarını ve ihracat yaptıkları ülkeleri çeşitlendirememekte, bu yüzden ihracatları yeterli derecede gelişemeyip, sanayileşme çabalarını aksatacak devamlı bir ödemeler dengesi darboğazı içinde bulunmaktadır. Şu halde sorun geliştirmekte olan ülkeler açısından bir kısır döngüdür. Sanayileşme yeterli olmadığından ihracat, mal ve ülke gruplarına göre çeşitlendirilemeyip geliştirilememekte ve devamlı bir ödemeler dengesi darboğazı içinde bulunulmakta, bu da sonuç olarak sanayileşmenin yeterli olmamasına yol açmaktadır.

Geliştirmekte olan ülkelerin bu kısır döngüden nasıl çıkabileceğini tartışabilmek için ihracat performansı ile ihracatın mal gruplarına ve ülkelere göre yoğunlaşması arasındaki ilişkiyi dikkate alarak, başka

---

2/ Hirschman-Michaeley konsantrasyon (temerküz) formülü, bir ülkenin ihracatının belli mallar ve belli ülkeler üzerinde yıllar boyunca ne derece yoğunlaştığını izlemeye kullanılır. Formül, mal temerküzünü ölçmek için kullanılıyorsa, çeşitli ihracat malı gruplarının toplam ihracat içindeki paylarının karelerinin toplamının kare kökü alınarak uygulanır. Coğrafi (ihracat yapılan ülkelere göre) temerküzü ölçmek için kullanılıyorsa çeşitli ülkelerin toplam ihracat içindeki payları kareleri toplamının kare kökü alınır. Bu şekilde belli bir temel yıla göre düzenlenen endeksler yükseliyorsa temerküzün arttığı anlaşılır.

tür bir hipotezden hareket etmek gerekir. Bu hipotezi şöyle açıklayalım: Gelişmekte olan bir ülkenin elinde, ihracatın ülkelere göre giderek yoğunlaşmasını durdurup azaltacak olanaklar varsa, bahis konusu ülkenin ihracatını yeterli derecede genişletmesi olasılığı da doğmuştur. Bunun yanında, ihracatın belli mal gruplarına ve belli ülkelere göre yoğunlaşması durdurulup azaltılabilirse, bahis konusu ülkenin gayri safi milli hasılası içinde ihracatının payına bağlı olarak, bölgesel dengesizliğin giderilmesi olanakları da belirlir.

Şimdi konuyu Türkiye açısından tartışmaya çalışalım. 1950-1975 döneminde ihracatın ortalama % 75'i OECD ülkelere yapıldı. Doğu Bloku'na yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı da ortalama % 13 oldu. Daha ayrıntılı bir çalışmaya girmeden, yalnız bu sonuca bakarak Türkiye ihracatının belli ülke gruplarına göre yoğunlaştığı açıkça görülebilir. Ayrıca bu ülkelerin az gelişmişlerden hammadde ve besin maddesi talep eden, karşılığında sanayi malı ve makine-teçhizat satan ülkeler olduğu da biliniyor. Nitekim aynı dönemde Türkiye ihracatının ortalama % 75'ini tarımsal mallar oluşturdu. Daha açık bir ifade ile, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin ihracatı en çok hangi ülke grupları üzerinde yoğunlaşmışsa, mal gruplarına göre yoğunlaşmanın da bahis konusu ülkelerin talebine göre yöneleceği açıktır. Bunun ötesinde dış talep zorlamasının bulunmadığı bir ülkede sanayileşmenin yalnızca iç talebe uygun bir yapıya sahip olacağı mutlakdır. Böylece Türkiye ihracatının ülkelere göre bu yönde yoğunlaşması sanayileşme üzerinde başlıca iki olumsuz etki yaratmıştır: Salt iç talebe göre yönlenme ve ihracat yetersizliğinin yarattığı kronik ödemeler dengesi sorunu. Ödemeler dengesi sorunu yaygın bir ithal ikamesi-koruma politikasını yürürlüğe koymuş olduğundan, ihracatın belli ülkelere göre yoğunlaşması, dış rekabet olanaklarını büsbütün azaltarak, sanayileşme üzerinde bir olumsuz etki daha yaratmıştır.

Bu noktada, Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik işbirliği, Türkiye açısından sanıldığından da önemli bir konu olmaktadır. Ortadoğu ülkelerine olan ihracatımızın geliştirilmesi ödemeler dengesine ve sanayileşmeye iki yönden katkıda bulunabilir: a) ihracatın şimdiye kadarki belli ülke gruplarına göre yoğunlaşma derecesi azalıp ülke mallarına yönelmiş dış talebin yapısı değişebilir, b) Birinci etki Türk sanayisinin bir ölçüde dış talebe göre yapı değiştirmesine yol açarken, ihracatın mal gruplarına göre yoğunlaşma biçiminin değişmesiyle sağlanan yeni döviz olanakları ödemeler dengesi sorununu hafifletip ek bir olumlu etki daha yaratabilir.

Ortadoğu ülkelerine olan ihracatın gelişmesi, ihracatın mal ve ülkelere göre yoğunlaşma biçiminin değişmesi yoluyla bölgesel dengesizliğin belli oranda düzelmesine katkıda bulunabilir mi? Gelişmekte olan ülkeler için hipotezi ileri sürenlerin temel varsayımı, ihracatın gayrisafi milli hasıla içindeki payının yüksek olmasıdır. Türkiye'nin bu koşula uyan bir ülke olmadığı açıktır. Örneğin 1975 yılında Türkiye ihracatının gayrisafi milli hasılaya oranı ancak %4 dolayındadır. Ancak Türkiye'nin başka bir yönden, gelişmekte olan ülkeler açısından ihracat konsantrasyonu hipotezini ileri sürenlerin üzerinde durmadıkları bazı avantajları vardır. Örneğin Türkiye, ihra-

catını geliştireceği Ortadoğu ülkelerinin bir kısmına komşu, diğer önemli bir kısmına da komşu sayılabilecek kadar yakın bulunmaktadır. Üstelik bu ülkelerin konumu, Türkiye'de bölgesel dengesizliğin en çok bahis konusu olduğu yörelere bitişik ya da yakındır. İhracatın yoğunluğu bu ülkelere göre değiştikçe, bahis konusu bölgeler bu değişiklikten kaçınılmaz olarak olumlu yönde etkilenecektir. Bu olumlu etkilenme, belli sanayilerin o bölgelerde kurulması şeklinde oluşabileceği gibi, çeşitli taşıma, depolama, transit, serbest bölge vs. hizmetlerinin yaratılması biçiminde de gelişebilir. Bu yönde bazı girişimlerin ve hatta gelişmelerin gerçekleşmekte olduğu biliniyor.

Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik ilişkilerde ödemeler dengesi açısından yeni döviz olanakları yaratabilecek konu yalnızca dış ticaret değildir. Örneğin uluslararası ulaştırma ve taşıma, emek ihracı, turizm, ortak projeler ve yatırımlar, müteahhithlik işleri, teknolojik işbirliği, kredi bağlantıları vb. gibi konular da Türkiye'nin ödemeler dengesine katkıda bulunabilir. Bu konuların çoğu taraflara ortak çıkarlar sağlayacağından ayrı bir başlık altında incelenmelidir.

İşbirliğinin Sağlayacağı Ortak Çıkarlar

Ulaştırma, taşımacılık ve haberleşme açısından Türkiye bölgeye iki tür olanak sağlayabilir: Doğrudan Türkiye ile olan ilişkilerde coğrafi yakınlık nedeniyle ulaştırma masraflarının düşüklüğü; Batı ülkeleri ile olan ilişkilerde en ekonomik yolun Türkiye üzerinden geçmesi. Ancak, özellikle ikinci olanak açısından Türkiye'de altyapının hızla geliştirilmesi gerekir. Bu konuda, ilgili Ortadoğu ülkeleri altyapının geliştirilmesine doğrudan katılarak ya da ılımlı bir geçiş ücreti ödeyerek yardımcı olabilirler. Birinci tür yardım ancak kredi verilmesi şeklinde gerçekleştirilebilir. Nitekim, İran'ın bu konuda bazı girişimleri olmuştur. İkinci tür yardım ise en uygun şekildedir ama şimdiye kadar Türkiye, yollarını kullanan uluslararası taşımacılıktan adeta sembolik denilebilecek bir pay almıştır. Bu durum ayrıca, zorunlu olarak yüksek maliyetle çalışan Türk taşımacılığını uluslararası rekabetten alıkoymaktadır. Şu halde bu payın ılımlı bir ölçüde arttırılması hem tarafların ortak çıkarlarına uygun olarak altyapının geliştirilmesinde yardımcı olurken, Türkiye'nin döviz gelirlerine katkıda bulunacak hem de Türk taşımacılığına uluslararası alanda rekabet olanağı sağlayacaktır.

Türk işçileri için Ortadoğu ülkeleri yeni istihdam olanakları yaratabilir. Nitekim bu yolda bazı olumlu gelişmeler vardır. Ancak Ortadoğu ülkelerinin emek talebinin vasıflı ve çok vasıflı emek türlerine dönük olduğu açıktır. Bu bakımdan Türkiye, özellikle vasıflı emek açısından emek ihracının alternatif maliyetini iyi hesaplamalıdır. Çok vasıflı emek ihracı açısından bu tür bir sorun bahis konusu değildir. Türkiye'de genellikle hemen bütün çok vasıflı emek türlerinde emek arzı fazlalığı bulunduğundan emek ihracının bu yönde yoğunlaştırılması ortak çıkarlara daha uygun düşecektir.

Ortadoğu ülkelerinin çoğunda tarım kesimi, gereksinmelerin karşılanmasında yetersiz kalmaktadır. Sorunlar bir yandan iklim, coğrafi ve fiziksel yapı gibi doğal koşullardan diğer yandan da emek ve teknoloji yetersizliği gibi ekonomik koşullardan doğmaktadır. Türkiye ihraç edilebilir arz fazlası yaratabildiği sürece kısa dönemde bölgenin besin maddeleri ve diğer tarımsal mal gereklerinin bir kısmını karşılayabilir. Bu konuda fiyat, ulaştırma, kalite ve tür açısından bazı üstünlükleri vardır. Uzun dönemde en uygun işbirliği ortak tarımsal projeleri yürürlüğe koymaktadır. Ortadoğu ülkeleri şimdilik uzak ülkelerle çok pahalı tarımsal projeleri yürürlüğe koyma çabasındadırlar.

Aynı şekilde ortak sınıai projelerin yürürlüğe konması da paralel çıkarlar sağlayabilir. Özellikle imalat sanayiinde ve savunma sanayiinde, teknolojik işbirliği de dikkate alındığında önemli potansiyel vardır. Düşünülebilecek ortak projelere örnek olarak petro-kimya, motor, tekstil makineleri, her tür boru, sıhhi tesisat, silo inşaatı, tarımsal ilaçlar, dayanıklı tüketim malları, ağır sınıai teçhizat, tersane inşaatı vs. gösterilebilir. Büyük taahhüt işleri de bu konu içinde ele alınabilir.

Ortadoğu ülkeleri ve Türkiye'nin kendi aralarındaki ilişkilerde turizm de yeni olanaklar sağlayabilir. Bu olanak, ortak turizm şeklinde statik bir turizm faaliyeti çerçevesi içinde düşünülebileceği gibi, zincirleme tesislerin inşaatı biçiminde daha dinamik bir açıdan da ele alınabilir.

Sermaye hareketleri açısından Türkiye'nin bazı engelleri vardır. Özellikle Türkiye ile Ortadoğu ülkelerinin ortak bir kalkınma bankası kuramamış olmaları, Türkiye'de iyi örgütlenmiş bir sermaye piyasasının bulunmaması, bazı mevzuat ve bürokrasi engelleri bölgede Türkiye'ye dönük sermaye hareketlerini önemli derecede sınırlamaktadır. Oysa Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasında ekonomik ve mali ilişkileri geliştirmek ve güçlendirmek için bankacılık alanında ortak girişimlerde bulunmak ve bu girişimleri sınırlayan engelleri kaldırmak gerekir. Bu konuda Türkiye ile Libya arasında bir anlaşma hazırlanmış olduğunu da hatırlatalım.

Türkiye, eğitim açısından da bölgeye bazı olanaklar sağlayabilir. Gerçi Ortadoğu ülkelerinin eğitim talebinin büyük bir kısmını Batı ülkeleri karşılamaktadır ama, Türkiye'de uzun bir dönem boyunca bu eğitim talebine ılımlı ölçülerde katkıda bulunmuştur. Ayrıca Türkiye'de eğitim maliyetinin Batı ülkelerine göre önemli oranda düşük olduğu da açıktır.

Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasında işbirliğinin yaratabileceği ortak çıkarlar çok çeşitli açılardan ele alınabilir. Burada daha fazla ayrıntıya girmeden, bölgedeki işbirliği potansiyelinin tartışılmasında karamsal değerlendirmelere neden olan bir girişime, kısaca Kalkınma için Bölgesel İşbirliğinin (RCD'nin) gelişimine de değinmek gerekir. Türkiye, İran ve Pakistan'ın üye olduğu bu örgüt bir gümrük birliği halini alamamış ve üye ülkeler arasında ekonomik işbirliğini gerçekleştirememiştir. Aslında bu tür anlaşmaların nihai

amacı, üye ülkelerin ticaretini anlaşıma içine doğru yönlendirmek ve üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmektir. Ancak üye ülkelerin ekonomik yapıları ile ithal gerekleri ve belli bir ölçüde politik nedenler bu tür bir gelişmeyi engellemiştir. Türkiye, Ortak Pazar ülkeleri ile RCD arasında, kendinden belki de abartmalı olarak beklenen köprü görevini yerine getirememiş, diğer üyeler ise Batı ile olan ilişkilerini Türkiye'yi atlayarak sürdürmeyi tercih etmişlerdir. Kaldı ki Türkiye'nin de Ortak Pazarla çok önemli sorunları olduğu açıktır. Türkiye ve özellikle İran, yakın dönemlerde, iktisadi yapı açısından RCD anlaşmasının amacına uygun bir işbirliğini sağlayacak duruma geldiler. Nitekim İran, örgütün genişletilerek Irak, Afganistan ve Hindistanı da kapsamasını önermiştir. Ancak RCD anlaşması, bir gümrük birliği ya da serbest ticaret bölgesi haline dönüştüremezse^{3/} üye sayısının artması yalnızca ilişkilerin daha da güçlkle yürütülmesine neden olacaktır. RCD'nin gümrük birliğine dönüştürülmesi gerçı Türkiye-AET ilişkileri açısından bazı hukuki sorunlar yaratabilir ama AET ülkelerinin son yıllarda İran ile ikili anlaşma çabalarını yoğunlaştırmaları, bu hukuki sorunların doğmadan önlenmesini sağlayabilir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki işbirliğinin, bölgede ekonomik ve siyasal açıdan bazı ortak çıkarlar sağlayabileceği açıktır.

Ancak Türkiye'nin bu konu etrafındaki değerlendirmesinin gerçekçi olması gerekir. Henüz ikili anlaşmalar çerçevesinde önemli adımlar atılmamışken, bölgedeki siyasal ve ekonomik çeşitliliği dikkate almadan, daha kapsamlı örgütlenmeleri tasavvur etmek ve bu konuda bir ölçüde hayalcı ve duygusal önerilerde bulunmak başlamış olan işbirliğini olumsuz yönde etkileyebilir. Önce ikili ilişkilerindeki tereddütleri, engelleri, güçlükleri ve sınırlamaları azaltmak için önerilebilecek hususları saptamak gerekir. Bu önerileri kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

- 1) Karşılıklı girişimlerde politik kararsızlıklar giderilmelidir,
- 2) Resmî ve özel düzeyde ilişkilerin ve temasların devamlılığı sağlanmalıdır,
- 3) Ortak sanayi ve ticaret odaları kurulmalıdır,
- 4) Ortak çıkar sağlayacak olan özel projelerin gerçekleştirilmesine özen gösterilmelidir.
- 5) Bankacılık sistemleri uluslararasılaştırılmalıdır,
- 6) Dış ticaret ve kambiyo rejimleri, işbirliği amacına uygun yönde yeniden gözden gösterilmelidir,
- 7) Türkiye'de mutlaka serbest bölge ve serbest liman kurulmalıdır,
- 8) Tanıtma çabaları yoğunlaştırılmalıdır,
- 9) Türkiye'nin Ortadoğuya dönük ihracatında kalite ve standartlar Batı ölçülerine daha yakın düzeye getirilmelidir,

---

^{3/} RCD'nin Nisan ayı zirve toplantısında, örgütün serbest ticaret bölgesine dönüştürülmesi kararının alındığını hatırlatalım.

- 10) Ortadoğu ülkelerinde devamlı teşhir mağazaları ve bürolar kurulmalıdır,
- 11) Pazarlama konusunda kamu kesimi ile özel kesim yanında ihracatçı firmalar yakın işbirliğine gitmelidir,
- 12) Ulaştırma, limanlama ve haberleşme altyapı yetersizlikleri hızla giderilmelidir,
- 13) İşbirliğini sınırlayabilecek bürokratik formaliteler yeniden gözden geçirilmelidir.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşının bitiminden bu yana politik ve ekonomik açıdan Batı dünyası ile olan ilişkilerini giderek yoğunlaştırmıştır. Bu yönde bazı hatalar yapılmış; gereksiz bağlantılar, abartılmış politikalar zaman zaman ülke aleyhine sonuçlar da yaratmıştır. Yapılan bu hatalar Batılılaşma politikasının bütünüyle yanlış olduğunu doğrulamaz. Ancak, uygulanan tek yönlü politikanın özellikle Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkileri zayıflatmış olduğu da açıktır. Türkiye bu tek yönlü politikanın sakıncalarını ve Ortadoğu ülkeleri ile daha yakın ilişkiler kurmanın kaçınılmazlığını, petrolün sağladığı yeni olanaklar belirmeden görmüş olduğu için çıkarıcı ve fırsatçı bir ülke görünümünü vermekten uzak kalmıştır. Şimdi Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini yoğunlaştıran bir Türkiye'nin Batı dünyasındaki yerini de sağlamlaştıracacağı anlaşılmıştır. Kaldı ki Batı ülkeleri aynı anlayışla Türkiye'nin üzerinden aşarak Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini yoğunlaştırmaktadırlar. Ancak, Türkiye'nin gerçek ekonomik ve siyasal çıkarı çok yönlü bir politikadadır. Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerin genişletilmesi, Batı ile olan ilişkilerin zayıflatılması anlamına gelmemelidir. Batı ve Ortadoğu, Türkiye'nin siyasal ve ekonomik ilişkileri açısından birbirinin alternatifi olan iki ülke grubu değil, birbirinin tamamlayıcısı olan iki bölge durumundadır.

KARMA EKONOMİMİZDE KAMU-ÖZEL KESİM İLİŞKİLERİ

Yük.Müh.Feyyaz BERKER

Türkiye üç temel sorunu çözmek durumundadır:

1. Çeşitli mal ve hizmetler arasında hangileri ne miktarda üretilecektir?
2. Çeşitleri ve miktarları saptanan mal ve hizmetlerin üretiminde iktisadi kaynaklar nasıl kullanılacaktır? Diğer bir deyimle mal ve hizmetler kimler tarafından hangi kaynaklar ve hangi teknolojilerle üretilecektir?
3. Nihayet mal ve hizmetler kimler için üretilecektir? Veya aynı şeyi farklı bir şekilde açıklarsak milli hasıla nasıl bölüşülecektir?

Bu üç sorun Türkiye'ye özgü değildir. Her ekonomide rastlanan sorunlardır. Dünyanın en zengin ülkelerinden biri olan ABD'de olduğu gibi, Afrika'nın veya Asya'nın en fakir ülkelerinde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde olduğu kadar küçük Arnavutlukta da bu temel sorunlara çözüm aranır. Ancak çözüm şekilleri her ülkede aynı değildir. Çeşitli iktisadi sistemler bu sorunları değişik şekillerde çözümlmeye çalışırlar.

Tarihi bir perspektif içinde Türkiye'de Devlet müdahalesi üretime bilfiil katılmak ve özel kesimi yönlendirmek ve düzenlemek şeklinde iki yönlü olmuştur.

Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere son yirmibeş yılda kamunun üretime katılmadaki nisbi payı azalmış özel kesimi yönlendirici ve düzenleyici fonksiyonu artmıştır.

İmalat Sanayii Katma Değeri İçinde
Kamu ve Özel Kesimlerin Payları
(1951-1975)
(Beşer Yıllık Ortalamalar)

D ö n e m l e r	Kamu Kesimi	Özel Kesim	Küçük Sanayii
1951-1955	45.5	31.0	23.5
1956-1960	39.2	36.6	24.2
1961-1965	35.9	40.2	23.9
1966-1970	36.3	43.1	20.6
1971-1975	37.2	44.4	18.4
1951-1965	40.2	35.9	23.9
1966-1975	36.7	43.7	19.5

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Milli Gelir ve İmalat Sanayii Anketleri

Daha ayrıntılı olarak incelendiği zaman Büyük İmalat sanayiinde özel kesimin payında sürekli bir artış görülmektedir. Özel kesim işyerlerinde çalışanların sayısı 1964'de İmalat sanayiinde çalışanların % 57.6'sını oluştururken bu oran 1974'de % 65.6'ya yükselmiştir.

Özel kesimin yatırımlarında daha büyük bir artış göze çarpmaktadır. 1974'de İmalat sanayii toplam yatırımlarının % 40.7'sini yapan özel kesim 1974'de yatırımların % 66.9'unu yapar duruma geçmiştir.

Üretimde de özel kesimin payı 1964'de % 57.3'den 1973'de % 63.3'e ve 1974'de % 59'a çıkmış bulunmaktadır. 1974'deki nisbi azalış İktisadi Devlet Teşekküllerinde yapılan zamlarla ilgilidir.

Özel kesimin payının düşük olduğu alt sektörler % 10.9'la tütün, % 32.5'le kâğıt, % 38.1'le içki ve % 44.7 ile demir-çeliktir.

Aşağıdaki tablo 1974 yılı için büyük imalat sanayiinin üretim değerini ve özel kesimin payını alt sektör itibarıyla vermektedir.

1974 Yılı Büyük İmalat ^{1/}
Sanayii Üretim Değeri ve
Özel Kesimin Payı

SEKTÖR	Üretim Değeri	Özel Kesim Payı
İmalat Sanayii	200.240,2	59.1
Gıda	33.814,5	65.3
İçki	3.171,1	38.1
Tütün	11.990,1	10.9
Dokuma	33.191,1	83,4
Giyim	1.368,0	97.2
Kürk-Deri	929,8	100,0
Ayakkabı	471,6	50,0
Orman Ürünleri	2.281,2	74,4
Kâğıt	4.407,5	32,5
Basım	2.021,3	92,5
Kimya	48.757,6	47,8
Metal Dışı Madenler	7.928,4	75,3
Demir-Çelik	15.634,0	44,7
Diğer Metal Sanayii	3.837,3	50,9
Metal Eşya	6.609,6	96,3
Makina İmalat	7.732,4	72,2
Elektrik Makinaları	6.746,5	98,7
Taşıt Araçları	11.518,8	86,1
Diğer	598,3	100,0

^{1/} 10 ve daha çok işçi çalıştıran

Kaynak: D.İ.E.

BÜYÜK İMALAT SANAYİİNDE ÖZEL KESİMİN PAYI

Yıllar	Çalışanlar Sayısı			Yatırımlar (Milyon TL)			Üretim (Milyon TL)		
	Toplam	Özel	%	Toplam	Özel	%	Toplam	Özel	%
1964	346.606	199.733	57.6	2.074.1	845.4	40.7	23.052.8	13.212.5	57.3
1965	390.371	220.058	56.3	1.632.5	899.4	55.0	28.678.5	15.161.9	52.8
1966	410.725	231.288	56.3	1.665.0	1.056.4	63.4	34.174.3	18.166.0	53.2
1967	435.019	249.698	57.0	2.225.6	1.405.7	63.1	41.957.8	21.188.8	51.9
1968	460.554	265.923	57.7	2.450.4	1.610.9	65.7	46.891.0	25.179.1	53.7
1969	480.260	289.721	60.1	3.678.2	1.920.6	62.3	69.763.0	32.334.8	34.1
1970	306.426	310.603	61.3	3.805.7	2.410.2	63.3	72.328.6	41.564.3	57.4
1971	541.032	334.246	61.7	4.799.7	3.004.9	62.6	88.431.2	53.694.1	60.7
1972	576.038	361.667	62.6	7.131.9	4.618.5	64.8	104.955.1	65.675.6	62.5
1973	637.617	412.028	64.6	9.244.3	6.173.8	66.7	141.246.4	89.482.8	63.3
1974	666.110	437.219	65.6	10.690.7	7.157.1	66.9	200.240.2	118.272.3	59.0

Kaynak: DİE, İmalat Sanayi Anketi (1974)

Önümüzdeki yıllarda karma iktisadi yapı içinde kamu kesiminin yeri üretici olmaktan çok özel kesimi yönlendirici, düzenleyici ve alt yapı eksiklerini tamamlayıcı şekilde olmalıdır.

Yönlendirme ve düzenlemede şu araçlar etkin ve planlı bir şekilde kullanılmalıdır:

Maliye Politikası

- Karayolu, demiryolu, liman, elektrik, haberleşme, teknik eğitim konularındaki altyapı yatırımları hızlı sanayileşmenin gerektirdiği ihtiyaçları karşılayacak düzeye yükseltilmelidir.
- Subvansiyonlar sınai yapıdaki aksaklıkların ve darboğazların ortadan kaldırılması, sanayiın bütünleşmesi, ekonominin dışa bağımlılığının azalmasını, dışa açılmasını sağlayacak yönde olmalıdır.
- Vergi politikası yaygın teşvikler yerine selektif teşvikler getirmelidir.

Para ve Kredi Politikası

- Kredi dağılımının kalkınma amaçlarına uygun hale getirilmesi, bankacılık sistemi orta ve uzun vadeli sanayi kredileri sağlayacak şekilde reorganize edilmelidir.
- Faiz oranları tasarruf eğiliminin yükselmesini sağlayacak şekilde ayarlanmalıdır.
- Açığa müstenit harcamalar fiyat istikrarını bozmayacak düzeyde tutulmalıdır.
- Belirli teknoloji ve ihracat şartlarını yerine getirmek şartıyla yabancı sermayenin sanayileşmemize katkıda bulunması sağlanmalıdır.
- Dış borçlanmaların uygun faiz ve vade şartlarına göre yapılması sağlanmalıdır.

Kambiyo Politikası

- İhracatın ve işçi dövizlerinin sağlıklı bir gelişme içine girmesini sağlamak için gerçekçi bir Kambiyo Kuru politikası izlenmelidir.

Fiyat Politikası

- Fiyat kontrolleri temel girdiler safhasında yürütülmelidir.
- Destek taban fiyatları sanayide olumsuz etkiler yapmayacak düzeyde olmalıdır.
- Devlet, işçi ve işveren temsilcilerinin katılacağı bir "Gelirler Konseyi" kurulmalıdır. Bu konseyin esas amacı çeşitli gelir gruplarının gelirlerinin oluşmasında esas alınacak prensiplerin belirlenmesi olmalıdır.
- Sanayiın kullandığı temel girdilerin fiyatları dünya piyasalarındaki fiyatların düzeyinde tutulmalıdır.

Yukarıda saydığımız politikalar birbirini tamamlayan uyumlu bir bütünlük içinde uygulanmalıdır.

Kamu kesiminin sanayi sektöründeki yatırımlarına gelince, özel kesimin faaliyet gösterdiği veya gösterebileceği sahalara yatırım yapmaktan kamu kesimi kaçınmalıdır. Ancak çok yüksek sabit sermaye yatırımları gerektiren ara malları ve yatırım malları sektörlerinde kamu kesiminin yatırım yapması öngörülmelidir.

Önümüzdeki yıllarda kamu kesiminin yatırımları şiddetle ihtiyaç duyulan altyapı alanlarına yönelmelidir.

ÜCRETLER VE ENFLASYON

Prof.Dr.Demir Demirgil

Ücretlerle ilgili gerçeklerin kamu oyuna iyi yansıtılmadığını, kullanılan ücret verilerinin çok farklı olduğunu ve farklı sonuçlar verdiğini çeşitli yayınlardan izlemek mümkündür.

Ücretler hakkında genellikle kullanılan kaynak Sosyal Sigortalar Kurumunun günlük ortalama işçi ücretleri rakamlarıdır. Ancak bu ortalamaların temsil kabiliyeti çok düşüktür.

Sosyal Sigorta Kurumunun kapsadığı işletmelerin ortalama büyüklüğü sürekli olarak düşmektedir. 1965 yılında 12.26 işçi olan ortalama işyeri büyüklüğü 1970'de 4.09 işçiye ve 1975'de 2.77 işçiye düşmüş bulunmaktadır. Bu eğilim, daha küçük işletmelerin S.S.K. kapsamına girdiğini göstermektedir. Yeni giren küçük firmalarda ücretlerin düşük olması veya düşük gösterilmesi ihtimali daha fazladır. Bu suretle yeni giren işletmeler ücret ortalamasını gerçeği yansıtmayacak şekilde düşürmektedir.

Yan ödemelerle, S.S.K.'nin azami prim için esas aldığı tavanın üstündeki ücretler S.S.K.'nin ortalama ücretlerine intikal etmemektedir. Zamandan zamana bu tavan yükseltildiği için ortalama ücretler sun'i olarak yükselmiş gösterilmektedir.

Nihayet kapıcı, hizmetçi gibi kimselerin veya inşaat gibi özel şartları olan sektörlerin etkisi altında yanıltıcı ücret serileri oluşmaktadır.

1970-1975 Döneminde Ücretlerin Seyri

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun 58 sınıai işletmenin 1970-1975 yılları için toplu sözleşme kapsamına giren personel sayısını, bu personelin Aralık ayındaki çıplak ortalama saat ücretini ve işçi saat başına düşen yan ödemeleri saptamak amacıyla üretimde en büyük payı olan 100 firmada bir anket düzenlemiştir.

58 işyerinde 60.653 kapsam içi personele ortalama olarak saat başına ödenen brüt çıplak ücret ve saat başına yan ödeme, tablodan da anlaşılacağı üzere, önemli artışlar göstererek incelenen dönem içinde İstanbul Geçinme Endeksinin artışlarını geride bırakmış bulunmaktadır.

1970-1975 dönemi içinde brüt çıplak saat ücreti 4.46 TL'dan 12.91 TL.'sına çıkarak % 189.46'lık bir artış kaydetmiştir. Aynı dönem içinde İstanbul Geçinme Endeksindeki artış % 135.09 olmuş, bu suretle saat başına reel çıplak ücret % 23.2 oranında ve yılda ortalama % 4.6 oranında bir gerçek artış kaydetmiştir.

Saat başına yan ödemeler ve sosyal yardımlar ise 1970'de 2.83 TL.' dan 1975'te 9.66 TL.'ya çıkarak % 241.34'lük bir artış göstermiştir.

Saat başına toplam ödemeler ise 7.29 TL.'dan 22.57 TL.'sına yüksele- rek % 209.6 oranında bir artış kaydetmiştir. İstanbul Geçinme endek- sindeki artış hesaba katıldığı takdirde saat başına toplam ödeme- lerin 1970-1975 dönemi içinde % 31.7 oranında reel artış kaydetmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yıllık artış % 6.34 gibi küçümsenmeyecek bir oran vermektedir.

Bir devreyi toplu olarak değerlendirmekten ziyade yıllara indiğimiz takdirde yıllık ortalama olan % 6.34'ten büyük sapmalar olduğu gö- rülmektedir. 1972 ve 1973 yıllarında saat başına toptan ödemeler sırasıyla % 7.1 ve % 8.3 ile ortalamanın yakınındadır.

1971 yılı % 2.8 bir azalma ile ve 1974 yılı % 3.5 bir artışla dönem ortalamasının çok altındadır. Toplu sözleşmeler genellikle her iki yılda bir yapıldığından ihtimaldir ki 58 firmanın toplu sözleşmesi o yıllarda yapılmamıştır.

1975 yılı ise saat başına toplu ödemelerin, dönem ortalamasının iki katı olan % 12.8'lik önemli bir artış göstermiştir.

Nominal ve Gerçek Ücretler (1970-1975)

	Brüt Çıplak Sa- at Ücreti		Saat Başına Yan Ödeme		Saat Başına Toplam Ödeme		Yıllık % Değişme	İstanbul Geçinme Endeksi	Yıllık % Değişme	Saat Başına Reel Toplam Yıllık Ödeme	
	(TL.)	Endeks	(TL.)	Endeks	(TL.)	Endeks				Endeks	Değişme
1970	4.46	100.00	2.83	100.00	7.29	100.00	-	100.00	-	100.0	-
1971	5.19	116.37	3.24	114.49	8.43	115.64	15.64	119.02	19.0	97.2	-2.8
1972	6.36	142.60	4.06	143.46	10.42	142.94	23.60	137.34	15.4	104.1	7.1
1973	7.71	172.87	5.15	181.98	12.86	176.41	23.42	156.56	14.0	112.7	8.3
1974	9.85	220.85	6.65	234.98	16.50	226.34	28.30	193.96	23.9	116.7	3.5
1975	12.91	289.46	9.66	341.34	22.57	309.60	36.78	235.09	21.2	131.7	12.8

Kaynak: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu İşçi Ücretleri ve İhracat Anketi

Reel Ücretler ve Verimlilik

58 kuruluşun anketinden elde edilen bilgiler gerçek (reel) ücretlerin 1970-1975 döneminde % 31.7 oranında bir artış kaydettiğini göstermektedir. Aynı dönem zarfında Türkiye'de fert başına gerçek gelir % 27 oranında artmış bulunmaktadır. Diğer bir deyimle kapsam içi personel başına yapılan toplam ödemeler fiyat artışlarını karşıladığı gibi fert başına verimlilik artışının tümünü ücretlere aktarmış ve bir miktar öteye de geçmiş bulunmaktadır.

Reel Ücretler ve Verimlilik

Yıllar	Fert Başına Gerçek Gelir		Saat Başına Gerçek Ücret Ödemesi	
	Endeks	Yıllık % Değ.	Endeks	Yıllık % Değ.
1970	100.0	-	100.0	-
1971	107.9	7.9	97.2	-2.8
1972	112.6	4.4	104.1	7.1
1973	115.3	2.4	112.7	8.3
1974	121.0	4.9	116.7	3.5
1975	127.0	5.0	131.7	12.8
1975 Endeksinin 1970				
Bazına Göre Artışının				
Yıllık Ortalaması		5.4	6.34	

1970-1975 dönemi için daha geniş kapsamlı anketler mevcut olmadığı için son yıllarda neşredilmeye başlanan yıllık imalat sanayi anket sonuçlarından yararlanarak 1974 yılı için hesaplanan işçi başına ortalama ücret artışı Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun sonuçlarını doğrular mahiyettedir. 1973 yılında 5937 1974 yılında 5952 işyerini kapsayan Devlet İstatistik Enstitüsünün anketlerine göre işçi başına yıllık ortalama ücret 1973 yılında 23,389 TL, dan 1974 yılında 30,137 TL.sına yükselerek % 28.8 oranında bir artış göstermiştir. Konfederasyonun anketinde 1974 yılı için saat başına toplam ödeme % 28.3 oranında bir artış göstermekte idi.

İşveren yönünden bakıldığı takdirde fazlasıyla artırılmış olduğu farzedilen ücretlere işçi yönünden bakıldığı zaman aynı izlenim altında kalınmamaktadır. Esasında aradaki görüş farkının önemli bir kısmı gelir vergisinin alt gelir düzeylerinde sürdürülen aşırı müterakkiliği ve ücretlerin artmasına paralel olarak artan Sosyal Sigorta primleridir.

Brüt ve net ortalama sigortalı ücretleri üzerinde yapılan bir inceleme 1970'de brüt ücretin % 10'u gelir vergisi olarak ödenirken bu oran izleyen yıllarda sırasıyla % 12, % 13, % 15, % 17.3 şeklinde artmış bulunmaktadır.

Anket sonuçlarını net ücretler üzerinde değerlendirdiğimiz takdirde 1970-1975 döneminde saat başına brüt toplam ödemede görülen % 209,6'lık artışa mukabil net ödemelerdeki artışın % 175.2 olduğu anlaşılmaktadır.

Bu suretle işveren bakımından gerçek (reel) ücretlerin 1970-1975 döneminde % 31.7 oranında yükselmiş olması iddiasına karşı işçiler bu artışın % 17'yi aşmadığını öne süreceklerdir. Her iki iddia gerçeği yansıtmaktadır, çünkü aradaki farkı devlet sağlıksız bir müterakki gelir vergisiyle ve gerçekçi olmayan bir asgari geçim indirimiyle almış bulunmaktadır.

Verilen oranlar çıplak ücretten başka yan ödemelerin bütününün vergiye tabi olduğu varsayımına göre hazırlanmıştır. Bazı yan ödemelerin vergiye tabi olmadığı veya düşük oranda tabi olduğu düşünülürse azami oranlar olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan toplam ödemelerin ortalama sigorta ücretlerinin çok üstünde olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir.

Yukarıdaki incelemelerden işçi kesiminin, bütününün olmasa bile önemli bir kısmının 40 milyonluk kitle içindeki ortalama vatandaşın gelirinin üç katını elde ettiğini ve her geçen yıl aradaki mesafeyi daha da açtığı anlaşılmaktadır.

Toplu Pazarlık ve Enflasyon

Toplu pazarlık sisteminin, enflasyona ne derecede katkıda bulunduğu sorununa gelince: Türkiye'deki toplu pazarlık sisteminin sonucu olarak oluşan ücretler Batı ülkelerinde görülen ücret-verimlilik ilişkilerinin paralelinde seyretmektedir. Bu bakımdan az gelişmiş ülkelerin düşük ücret avantajından yararlanmak olanağından uzaklaşmış bulunuyoruz. Diğer taraftan ücret artışlarının fiyatlara yansıtılması sınırlı da olsa enflasyona katkıda bulunmaktadır. Ancak enflasyonun önemli nedeni para ve maliye politikalarıyla ilgili değişkenler ve devletin yatırım ve iktisadi Devlet Teşekküllerinin finansman harcamalarıdır.

Çalışma Barışıyla İlgili Öneriler

Toplu pazarlığın sadece işverenle işçiyi ilgilendiren bir müessese olmadığı ekonominin temel bazı gereklerini dikkate alarak işletilmesi gereği taraflarca kabul edilmelidir.

Sendikalararası rekabet gerçekçi olmayan taleplerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Sendikalararası yetki uyuşmazlıklarını asgariye indirecek bir oylama sistemi geliştirmek gerekmektedir.

Bir veya iki yıllık toplu sözleşmelerden daha uzun dönemi kapsayan sözleşmelere gidilmesi çalışma barışına katkıda bulunabilir. Ancak bu sözleşmelere sosyal yardımlar ve geçinme endekslerine göre otomatik olarak hesaplanan ücretler modelinin dahil edilmesi gerekmektedir.

İşçi, işveren, memur ve temsilcilerinin iştirak edeceği bir Gelirler Konseyinin kurulması ve çeşitli gelirler konusunda bir politika tespit etmesi belirli bir baskı grubunun hakimiyeti altına girmemesi şartıyla Türkiye ekonomisi ve taraflar için faydalı sonuçlar doğuracaktır.

Kıdem tazminatı müessesesinin firmalara ve ekonomiye aşırı derecede olumsuz etkiler yapmasını önleyecek çarelerin bulunması gerekmektedir.

Bütün bu tedbirlerden daha önemlisi makro düzeyde Devletin para, maliye, dış ticaret ve kambiyo politikasının ücret ve fiyat istikrarını sağlayacak bir çerçeve içinde yürütmesi gereğidir.

Bütün bu tedbirleri alırken özgür toplu pazarlık düzenini yaşatmağa ve geliştirmeye çalışmak fakat iktisadi istikrar, iktisadi kalkınma ve uluslararası rekabet gücümüzden tamir edilmez kayıplardan kaçınmamız gerekmektedir.

Özetlersek

Son iki yılda Emek-Sermaye ilişkilerinde huzursuzluk yoğunluk kazanmıştır.

Çeşitli nedenlerin kümülatif etkileri son iki yılda sosyal barışın tehlikeye girmesine yol açmıştır.

Huzursuzluğun nedenleri iktisadi, siyasal, ideolojik ve konjonktürel olmak üzere çeşitli kategorilere ayrılabilir.

1970 ile 1975 arasında % 135 oranındaki enflasyon huzursuzluğun başlıca nedenidir.

12 Mart 1971 ara rejimi ve Kıbrıs bunalımı dolayısıyla sürdürülen sıkıyönetim, çalışma sorunlarının çözümünü de huzursuzluğunu da ertelemiştir.

1972 ve 1973'de sınai gelişme ve iç ve dış şartların olumlu geçmesi, işverenlerin yılda % 23'lük ücret artışlarını kabullenmelerini işçilerin de % 7-8'lik gerçek ücret artışlarından memnun kalmalarına olanak vermiştir.

1974 ve 1975 iç ve dış şartlar olumsuz hale gelmiş sınai gelişme hızı düşmüş, buna mukabil hem nominal ücret artışları şiddetlenmiş hem de enflasyon hızlanmıştır. Gelen Kıdem Tazminatı hükümleri bu konjonktür içinde işvereni tedirgin etmiştir. Nominal ve hatta reel ücret artışlarına rağmen işçi de memnun değildir, çünkü bütün bu gelişmelerin yeni fiyat artışlarına yol açacağını bilmektedir.

İşçi Sendikaları-İşverenler arasında bu güç şartlarda bile daha verimli bir diyalogun başlatılması şarttır. Emek-Sermaye ilişkilerinin çeşitli yönlerini tarafsız bir şekilde inceleyen partizanlıktan uzak bir şekilde yorumlayan sorumlulara şiddetli ihtiyaç vardır. Aksi takdirde işçi-işveren arasındaki mesafe hergün biraz daha büyüyecektir.

İŞSİZLİK SORUNU

Prof.Dr.Nusret Ekin

Türkiye'de işsizlik konusunun incelenmesinde ortaya çıkan en önemli güçlükler işsizliğin karmaşık yapısal faktörler ağıının karşılıklı tesir ilişkileri içinde ortaya çıkışından doğmaktadır. Böylece bir bakıma işsizliğin araştırılması, dolaylı ve dolaysız yollardan ekonomik ve sosyal gelişme sorunlarının incelenmesi anlamına gelmektedir. Özellikle ilk planda akla gelen işsizlikle ilgili tasarruf, üretim, gelişme hızı, sanayileşme, yatırım meseleleri, yatırım kriterleri, bölgeler arası dengeli gelişme, sektör tercihleri, işgücü sorunları, kentleşme, iç göçler, tarımın yapısı, toprak reformu, eğitim politikası, insangücü problemleri, dış ülkelere işgücü akımı, prodüktivite, ücretler endüstri ilişkileri, nüfus artışı vs. gibi çok sayıda ekonomik ve sosyal faktörü ele alıp tartışma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye gibi işsizlik konusundaki verilerin çok belirsiz ve hudutlu olduğu bir ülkede işsizlik araştırmaları yapmanın güçlükleri açıktır. Ülkemizde işsizlik konusundaki tartışmaların en azından eldeki mevcut verilerin ve değişik yaklaşımların iyi bilinmemesinden doğduğu anlaşılmaktadır. 1960'lardan sonraki planlı gelişme döneminde gösterilen bütün gayretlere rağmen, Türkiye'nin işsizlik sorunu her sosyal ve ekonomik analize başlanırken, içi boş bir kalıp halinde tekrarlanan adetâ bir sıfat haline dönüşmüştür. Diğer bir deyişle, bugün Türkiye'nin gelişen ve önemli hacimde işsizliğe sahip bir ülke olduğu yaygın olarak bilinen bir gerçek olmakla beraber, çok daha özel olarak sorulacak işsizliğin hacmi, işsizliğin niteliği ve işsizlikle mücadele hususundaki tedbirlerin neler olabileceği gibi sualler halâ ilim-dışı olma niteliğinden kurtulamamıştır.

Kavram Sorunu

Esasında gelişmiş endüstri ekonomilerinden çok farklı bir ekonomik ve sosyal yapıya sahip gelişme halindeki ülkelere, gelişmiş ekonomilere ait kavramların kullanılması, sorunların anlaşılmasına yardımcı olmaktan uzak ve yanıltıcı sonuçlar vermektedir. Gerçekten günümüzde birçok planlamacı ve iktisatçı bu yapı farklarına dikkati çekmek suretiyle, kavramların bu ekonomilerin ihtiyaçlarına uygun düşecek şekilde gözden geçirilmesi gereğine birçok analizlerinde işaret etmişlerdir. Bu gereksinimler sonucu gelişme halindeki ülkeler ile ilgili analizlerde "gizli işsizlik" kavramıyla başlayan yeni bir bakış açısı ortaya çıkmış, daha sonra "Uluslararası Çalışma Örgütü" "eksik istihdam" kavramını geliştirmiş, takip eden dönemde "emek arzı fazlalığı" ve benzeri kavramlarda "marjinal sektör" analizlerine kadar uzanan yepyeni kavramlar kullanılmaya başlanmıştır.

Sayıları çok fazla olan bu kavramlar içinde belli başlıları, "gizli işsizlik, âtıl işgücü, görünmeyen işsizlik, noksan istihdam, yarım aylaklık, kısmen işsiz olanlar, az istihdam, kısmî işsizlik, az çalışma ve çalıştırma, düşük istihdam, az çalışma" diye Türkçe kaynaklarda rastlanan kavramlardır. Uluslararası literatürde de "görülebilir eksik istihdam, görülemez eksik istihdam, gizli eksik istihdam, potansiyel eksik istihdam, kronik eksik istihdam, gönüllü olmayan kısmî süreli istihdam, kısa süreli istihdam, mevsimlik eksik istihdam, çifte eksik istihdam, sosyal eksik istihdam, kalkınmadan doğan eksik istihdam, geçici eksik istihdam, kararsız istihdam, yanlış istihdam, işte işsizlik veya istihdam içinde işsizlik" kavramları bazı yazarlara değişik analizlerde kullanılmıştır. Hemen aynı gelişme dönemi içinde "hudutsuz emek arzı, emek arzı fazlalığı, fazla emek arzı, işgücü artışı ve sektör modelleriyle, marjinal sektör analizleri" ön plana geçmiştir. Bu kavramlarda dikkati çeken en önemli husus, endüstri toplumlarında kullanılan "istihdamın veya çalışmanın" zıttı olan "çalışmama veya işsiz kalma" kavramları yerine, işsizlik olayının esas itibarıyla kendini çalışma halinde iken ortaya koyabileceği hususudur. Bu yeni bakış açısı içinde, bir insanın çalışırken de işsiz sayılabileceği ana hareket noktası olarak seçilmektedir.

Bu açıdan ele alındığı takdirde ülkemizde yaygın şekilde kullanılan 2.5 milyona yaklaşan işsiz sayısını, planlamanın makro seviyede yaptığı emek arz ve talebi arasındaki bir "fark" olarak değerlendirmek ve buna işsizlik yerine, emek arzı fazlalığı olarak bakmak gerekir. Diğer deyişle bu rakamı endüstri toplumlarında gördüğümüz şekilde istihdam dışı kalan ve işsizlik yardımlarından yararlanan açık işsizler olarak değerlendirmemek ve bir makro analiz ve hesaplama sonucu ortaya çıkan bir fazlalık olarak ele almak icap eder.

Türkiye'de İşsizliğin Niteliği

Bilindiği gibi Uluslararası Çalışma Örgütü 1970'lerde "Dünya İstihdam Programını" ilân etmiş ve "Dünya Nüfus Yılı" dikkatleri nüfus ve istihdam sorunlarına çekmeyi amaçlamıştır. Gerçekten günümüzde gelişen Dünyada en önemli problemlerin nüfus ve istihdam sorunları etrafında toplandığına hiç kuşku yoktur. Yapılan uzun devreli analizler Dünyada asrın sonuna kadar nüfus, işgücü ve işsizlik sorunlarının öneminin gittikçe artacağını göstermektedir. Gelişme halindeki ülkelerde nüfus, işgücü ve istihdam arttığına göre, bu üç artan emek arzı faktörü arasındaki ilişkileri incelemek ve bu dinamik faktörler arasında en hızlı olarak istihdamı arttırmak, özellikle "prodüktif istihdamı" genişletmek, gelişme ve istihdam politikalarının ana stratejisini teşkil etmektedir. O halde ekonomik ve sosyal gelişmeyi bir bütün halinde gerçekleştirmek isteyen bir ülke herşeyden önce daha fazla nüfus gurubunu ekonomik faaliyetlere dahil etmek, çalışanları "tam süreli ve tam kapasiteli" birimler halinde üretim sürecine sokmak, diğer bir deyişle işgücü içinde bulunan işsizlik şekillerini bertaraf etmek, özellikle eksik istihdamı ortadan kaldırmak zorundadır. Ayrıca emeği daha yoğun bir sermaye oranı ile istihdam etmek, böylece teknolojik gelişmeyle üretimi daha hızlı arttırmak gerekmektedir.

Aslında her ülkede belirli hacimde potansiyel ve kullanılabilir iş-gücü türlü şekillerde istihdama sokulamamak ve tam kapasiteyle çalıştırılmamak suretiyle israf edilmektedir. Kuşkusuz burada esas sorun, bu kaybın büyüklüğü kadar, bu kaybın kronik olup olmayışı veya bu kaybın bireylerin arzularına bağlı olarak ortaya çıkıp çıkmayıdır. Üzerinde durulması gerekli ikinci sorun ise, bu kaybın daima istihdam dışı koşullar içinde ortaya çıkmasının gerekli olmadığı hususudur. Tarım-dışı modern kesimlerde dahi işsizlik sigortasının mevcut olmayışı, İş ve İşçi Bulma Kurumlarının ülkenin tüm emek piyasalarını kavrayarak işsizlik sigortasıyla organik bağlar kurmak suretiyle çalışmayı, ülkemizde de işsizlik sorununu açık ve görülebilir bir işsizlik niteliğinden uzaklaştırarak bir istihdam yapısı sorununa dönüştürmektedir. Böylece işsizlik sorunu istihdam içinde şekiller almak suretiyle kendini düşük gelir, fakirlik, çalıştığı halde asgari gelirden yoksun ve ülkenin millî gelirine katkı yapmayan sun'i istihdam şekilleri içinde ortaya koymaktadır. Bu yüzden yaşamak zorunluluğu ile gelir kazanma baskısı altında, "işsizlik sigortasının olmadığı bir ülkede işsizlik olayının açık işsizliğe dönüşmeyeceği" iddiası kuvvet kazanmaktadır.

Yapısal Değişme ve İşsizlik Sorunu

İstihdam sorunları açısından ülkenin tüm ekonomik ve sosyal yapısıyla modern sektördeki istihdam sorunları yönünden de ayırım yapmak gerekmektedir. Modern sektörde işsizlik sorunu gelişmiş endüstri toplumlarının özelliklerine yaklaşmak suretiyle ücretler, maliyetler, fiyatlar, ihracat, para ve kredi politikaları, tüketim ve stoklar vs. gibi ekonomik faktörlerden veya teknoloji seçimi gibi yatırım tercihlerinden daha fazla etkilenererek istihdam-işsizlik ilişkisine doğru kayarken genel yapı içindeki istihdam sorunları ise, ekonomik ve sosyal gelişmenin bütünlüğüyle ilişkili bulunmaktadır.

Bu niteliklerinden dolayı ekonominin genel yapısı içinde iktisadî gelişme hızlandıkça, hatta işsizlik sorunlarının daha da büyük bir önem kazanacağına ve gelişme süreciyle işsizlik sorunlarının daha belirgin ve görülebilir hale geleceğini ileri süren yasalar vardır. Böylece ekonomik gelişme ve işsizlik sorunlarının artışı adetâ ele-ele ve birlikte yürüyecektir. Halbuki gelişme halindeki bir ülkenin ekonomik kalkınmada kaydettiği başarı istihdam sorunlarına getirdiği köklü çözümlerle ölçülmeğe başlanmıştır.

Sanayileşme ve İşsizlik

Bilindiği gibi tarihi gelişme süreci içinde kırsal kesimden tarım dışı sektörlerle, özellikle endüstri kesimine hızlı emek transferleri ortaya çıkmış, kentleşme ile kendini ortaya koyan bu sosyal yapı değişmesi içinde özellikle modern sektör istihdamı büyümüştür. Fakat ne var ki gelişmenin bu aşamasında "endüstri ötesi toplumlara" gecilmiş, endüstri sektörü teknolojilerin değişen yapısıyla birlikte hızlı üretim artışı kaydederken, bu sektörde çalışanların miktarında ve oranında bir kararlılık hali ortaya çıkmıştır. Hatta yapılan araştırmalar göstermektedir ki XIX. asrın sonunda belirli endüstri işkolunda çalışanların sayısı günümüze kadar çok hızlı üretim

artışlarına rağmen nisbî kararlılığını korumuştur. Böylece sanayi sektörünün dolaysız istihdam sağlama olanaklarının sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen sanayileşme süreci, ekonominin tüm yapısında dolaysız yoldan kendi içinde yarattığı istihdam olanaklarının 8-10 katı istihdam fırsatı ortaya çıkarmaktadır.

Bu koşullar altında genel eğilim olarak işgücünün daha büyük bir kısmı prodüktivitesi nisbeten düşük olan hizmet sektörlerine geçmek zorunda kalmaktadır. Gerçekten günümüzde endüstri ötesi toplumlarda işgücünün yarısından fazlasının hizmet sektörlerinde çalıştıkları bilinmektedir. Gelişme halindeki toplumların da adetâ endüstri ötesi toplumlarını anlamsız şekilde taklit edercesine, hizmet sektörlerinde istihdamı sun'î şekilde arttırmak suretiyle geliştikleri görülmektedir. Bilindiği gibi gelişme halindeki ülkelerde kentleşme modern kesimdeki istihdam fırsatlarından daha hızlı artmaktadır. Bir bakıma hatta kentleşmenin, sanayileşmeden bağımsız şekilde ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Sanayileşmenin istihdam olanaklarını sınırlayan bir başka gelişimi de özellikle toplu pazarlık düzeninin işleyişinin gerek halihazır yatırımlarda, gerekse yeni yatırım tercihlerinde modern teknolojilere ve emekten tasarruf eden makinelere eğilimi arttıracak görüştür. Kuşkusuz iç ve dış rekabet olanaklarına hızla kavuşabilmek, daha düşük maliyetlerle daha fazla üretim yapabilmek, ihracat için kalitenin korunmasını sağlamak vs.faktörler de bu eğilimi kuvvetlendirecektir.

Planlama ve İşsizlik Sorunu

Bilindiği gibi 1961 Anayasası "sosyal devlet" ilkesinden hareketle çalışmayı herkesin hakkı ve ödevi saymış ve işsizliği önleyici tedbirleri almayı ana hareket noktası olarak seçmiştir. Planlama örgütünün incelemelerinin de ortaya koyduğu gibi "kalkınma planlarının bu konudaki tutumu değişik olmuştur. I.Beş Yıllık Plan gelir artışı hedefine göre düzenlenmesine rağmen, bir yan hedef olarak istihdama önem vermiş bulunmaktadır. II.Beş Yıllık Plan istihdam konusunda bir yandan hedef dahi vermemiş olup, kalkınma ile beraber istihdam sorununun bir bakıma kendiliğinden çözüm yoluna gireceği anlayışını taşımaktadır. Gerek I., gerek II.Beş Yıllık Planlar planın uygulaması sonucu işsizlik sorununun azalacağını öngörmüştür. III.Plan istihdam sorununa bir çözüm getirmek konusuna girmemiştir. Ancak 1955'de işsizlik sorununun açıklanmayan bir biçimde ortadan kalkacağı tahmini yapılarak sorun noktalanmıştır.

Ayrıca I.Beş Yıllık Planda tarım sektöründe gizli işsizliğin tarım dışı modern sektörde ise "iş bulamama yani açık işsizliğin" esas alındığı ve gizli işsizlik hesabında Devlet Su İşleriyle Rosenstein Rodan'ın Güney İtalya için kullandığı modelden yararlanıldığı görülmektedir. II.Beş Yıllık Planda Devlet İstatistik Enstitüsüne yaptırılan araştırmalar yanında, bağımsız bir hedef niteliği taşımayan ve ekonominin büyümesiyle birlikte istihdam olanaklarının gelişmesini öngören iki sektör analizi yapılmıştır. Tarımdaki gizli işsizler plan dönemi boyunca miktar ve oran olarak her yıl azalırken,

tarım-dışı sektörlerdeki işsizler miktarı olarak zayıf bir artış kaydetmesine rağmen, nisbî olarak düşmektedir. Nihayet III.Beş Yıllık Plan her iki sektörde de gizli ve açık işsizlik kavramını terk ederek ekonominin bütününde "işgücü fazlası" kavramını esas almış, yurt-içi işgücü fazlası, işgücüne dış talep ve nihai işgücü fazlasına dayalı bir analizle planlı gelişme döneminde işgücü fazlasının hem mutlak, hem de nisbî olarak ekonominin bütününde artacağını öngörmüştür.

IV.Beş Yıllık Planla ilgili hazırlık çalışmalarının daha ziyade "örgütlenmemiş" marjinal sektörü esas alan bir modele yöneldiği anlaşılmaktadır.

Planlı dönemde işsizlik problemleri açısından dikkati çeken diğer bir önemli sorun da, istihdam politikalarında kendini ortaya koymaktadır. Nüfus ve aile planlaması, emek-yoğun teknolojilerin ve sektörlerin tercihi, yurt-dışına işgücü akımının hızlandırılması, dengeli bir kentleşmenin gerçekleştirilmesi ve benzeri öneriler dışında istihdam sorununa köklü çözümler getirecek bir başka önerinin yapılmadığı anlaşılmaktadır. Kuşkusuz günümüzün ekonomik ve sosyal hedeflere birlikte ağırlık veren dengeli ve modern gelişme stratejileri açısından, istihdam sorununun gelişmenin bağlı bir değişkeni olarak düşünülmesi anlamlı değildir. İstihdam sorununun gerçekçi çözümleri ekonominin tüm olarak daha hızlı gelişmesi ve sanayileşmesiyle köklü çözümlere ulaşacağından yeni plan modellerinde daha tutarlı ve dengeli yaklaşımların yapılması gerekmektedir.

Genel Değerleme

Planlı kalkınma döneminde endüstri kesiminde istihdam olanakları bulamayan ve çok hızlı bir şekilde kentleşen işgücü, özellikle hizmet kesimlerinde yanıltıcı, sağlıksız ve prodüktif olmayan istihdam şekillerini genişletmiştir. Bu değişimin doğal sonucu olarak hizmet kesimlerinde istihdam hızla genişlediği halde milli gelirdeki artış bu genişleme kadar hızlı olmamıştır. İstihdam sorunları açısından böyle bir yapı değişmesini "istihdamda işsizliğin" veya "işte işsizliğin" artışı şeklinde yorumlayabiliriz. Gerçekten günümüzde gelişen ülkelerde ve Türkiye'de hizmet kesiminde üretken olmayan kararsız, düşük gelirli, marjinal istihdam şekilleri aldatıcı şekilde hızla büyümektedir.

İşsizlik sigortasının olmadığı bir emek piyasası düzeni içinde kentleşen nüfus barınma ihtiyacını gidermek için nasıl kendi geçkon-dusunu kendi yapmak durumunda kalıyorsa, kendi çalışacağı işi de kendi yaratmak zorunda kalmakta, prodüktif olmayan istihdam şekilleri hızla büyümekte, işsizlik sorunları kendini düşük gelir, yoksulluk, eksik istihdam, istihdamda işsizlik şeklinde ortaya koymaktadır. Böylece hızla genişleyen hizmet kesimlerinde üretim fonksiyonundan ziyade, gelir dağılımı fonksiyonları önem kazanan örgütlenmemiş bir kesim oluşmaktadır.

Bütün bu yapısal sorunlar bizi ülkemizde işsizlik probleminin anlaşılması yönünden istihdamın yapısının analizine götürmekte ve çalış-

ma halinde olanların zaman kullanımı veya verimlilik açısından analizi, işsizlik sorununun boyutlarını belirlemektedir. Böylece emek arz ve talebi arasındaki dengesizlikler, Türkiye'de kendini istihdamın yapısı yönünden açık ve irade dışı gelişmiş ülkelerde gördüğümüz tipte bir işsizlik yerine üretim ve gelir artışı sağlamayan ve ülkenin insangücü kaybını içinde saklayan yanıltıcı bir istihdam genişlemesi şeklinde ortaya çıkacaktır.

KIBRIS İÇİN NASIL BİR EKONOMİ ?

Prof.Dr.Erol Manısalı

Bugün bağımsız bir ekonomik ünite durumuna gelmiş bulunan Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (K.T.F.D.) ekonomik gelişmesi, 150.000'e yaklaşan nüfusun sadece ekonomik refahı açısından değil, Türkiye ve K.T.F.D.'nin uluslararası politikadaki durumları açısından da büyük önem taşıyor. Ekonomik alanda sağlanacak başarılar Kıbrıs'ın politik geleceği açısından olduğu kadar, Türkiye'nin dış politik ve ekonomik ilişkileri açısından da olumlu sonuçlar doğuracaktır. K.T.F.D.'nin ekonomik gelişmesi ile ilgili çabalarda bu nokta gözden uzak tutulmamalı ve gerek kamu, gerekse özel kesim olarak K.T.F.D.'nin ekonomik olarak da güçlenmesi için çaba gösterilmelidir.

Diğer taraftan K.T.F.D.'nin ekonomik gelişmesi ile Türkiye'nin ekonomik çıkarları arasında tam bir paralellik vardır. Özellikle Orta-Doğu'ya açılma bakımından büyük bir potansiyelin bulunduğu rahatlıkla söylenebilir.

K.T.F.D.'de ekonomik gelişme için nelerin yapılmasının zorunlu olduğunu ortaya koymadan önce, Kuzey Kıbrıs'taki ekonomik yapının ve envanterin değerlendirilmesi gerekir.

Bugünkü Ekonomik Durum

K.T.F.D.'deki mevcut ekonomik potansiyel gözönünde tutulduğu zaman tarım, sanayi ve turizm olarak üç kesim önem taşır. Barış Harekâtı öncesinde her üç kesim de dış piyasalara açık, dış pazarlar için çalışan bir özellikte idi.

A. Sanayi: K.T.F.D.'içinde oldukça geniş bir imalat sanayii kapasitesi vardır. Küçük büyüklük tesislerinin toplamı 200'ü aşıyor. Gıda, konfeksiyon, trikotaj, hafif kimya, metal işleme, kablo, mobilya başlıca imalat endüstrisi alanları olarak belirtilebilir. İmalat endüstrisinin toplam işgücü istihdam kapasitesi 7000 dolayındadır. Bugün için karşı karşıya bulunulan sorunlar şu şekilde özetlenebilir:

- Pazar bulmada güçlük çekilmektedir. İmalat sanayii esas olarak dış piyasalar için kurulmuştur ve üretim kapasitesi K.T.F.D. iç talebinin çok üzerindedir. Dış piyasada da ağırlık Orta-Doğu ülkelerindedir.
- Girişim ve idari organizasyon bakımından oturmuş bir durumda değildir. Türkiye gerek kamu kesimi, gerekse özel kesim olarak organizasyon ve işletme açısından daha etkin olmak zorundadır.

Türkiye'deki büyük girişimciler yeterince ilgi göstermedikleri için başarı derecesi de düşük olmaktadır.

- Tesisler genellikle savaş alanı içinde kalmış olduklarından, makine ve teçhizat açısından bazı teknik eksiklikler ortaya çıkmıştır. Türk imalat sanayiinin gücü, bu teknik eksiklikleri rahatlıkla giderecek düzeydedir.

B. Tarım:K.T.F.D. sınırları içinde tarıma elverişli arazi 3.3-3.5 milyon dekar dolayındadır. Turunçgiller başta olmak üzere hububat, patates, meyva ve sebze başlıca tarım ürünleridir. Özellikle turunçgiller dış piyasalar için üretim yapacak düzeydedir. Bugün için yetersiz olmakla birlikte, Türkiye yanında İngiltere ve Hollanda'ya ihracat yapılmaktadır. Tarımda da pazar sorunu yanında üretim organizasyonu ve sulama bakımından yetersizlikler görülüyor.

C. Turizm: Bu kesim çok büyük bir potansiyele sahiptir. 20.000'e yaklaşan yatak kapasitesinin 3.000'e yakın bir kısmı işletmeye açılabilmiştir. İşletme organizasyonu, personel, ulaşım, tanıtma ve dış organizasyonlar açısından eksikliklerin giderilmesi gerekir. 1975 yılında gelen 58.000 turistin % 95'i Türkiye'den gelmiş, dolayısıyla döviz geliri açısından bu kesim bir katkı sağlamamıştır.

Ekonomik Gelişme İçin Neler Yapılabilir?

Herşeyden önce, ortaya konması gereken bir politika vardır: İktisadi kararlar, sanki politik çözüm olmuşcasına, müstakil olarak alınmalı ve çok başlı bürokrasiden kurtarılmalıdır. Her iktisadi karar alınır iken, bunun karşı taraf üzerinde ve uluslararası politikada ortaya çıkaracağı etkileri hesaplamak, cesur ve hamle yaratacak ekonomik kararların alınmasını engellemekte ve işler sürüncemede kalmaktadır. Bu konuda "merkantilist" bir politika izlemek gerekir. Ekonomik başarı ancak bu yolla sağlanabilir. Uzun vadedeki politik sonuç, ekonomik gelişme durumunu yakından ilgilendirdiği için, ekonomik kararlarda daha serbest, daha atılımcı hareket ederek başarı sağlamak ve bu başarı ile politik çözüme katkıda bulunmak gerekir. Politik faktörleri devamlı olarak ön planda tutarak ekonomik kararsızlık içinde olunur ise, politik çözüm için daha dezavantajlı bir ortam doğmuş olur.

Şimdi, alınması gereken başlıca tedbirlere kısaca değinelim:

A. Sanayi İle İlgili Ekonomik Tedbirler:

1. Sanayi kesiminin işler duruma getirilmesi ve pazar sorunu birbirine bağlıdır. Bazı tesisler üretime hazır durumda oldukları halde pazar yokluğundan üretime geçirilmemektedir. Çünkü, işletme ve pazarlama arasında bağ kurulmamıştır. Dış pazar, işletmeciliğe paralel olarak, araştırma da yapılmasını ve sürüm yollarının bulunmasını gerektirir. Özellikle Sanayi Holding'in elinde bulu-

nan kuruluşlar için bu sakınca büyüktür. Kamu kuruluşu niteliğinde bulunması dolayısıyla, dış pazar konusunda etkin olunamamaktadır. Bu konuda Türkiye'deki sanayicilere büyük görevler düşüyor. Orta-Doğu pazarlarına açılma niyetinde ve zorunda olan Türk sanayicisi, K.T.F.D.deki sanayi tesislerinin işletmesine katılmalı ve dış pazar sorununu birlikte çözümüyle yollarını aramalıdır. Kiralama, ortaklık ve satın alma şekilleri ile sanayicinin önünde değişik alternatifler vardır. Kıbrıs'taki tesisler zaten Orta-Doğu pazarları için kurulmuş bulunuyorlar. Şimdiye kadar çok küçük Türk işletmecileri bu tesisler ile ilgilenmişler, diğerleri gereken ilgiyi göstermemişlerdir.

2. Sanayi kesiminin dışa açılabilmesi için, Türkiye'nin katkısı "bürokrasi götürmek" şeklinde olmamalıdır. Bürokrasi gittiği yerde, ekonomik etkinliğin azalmasına yol açıyor. K.T.F.D.de sanayinin bugün ihtiyacı olan, tamamen aksine, dışa açılmaya yönelik bir ekonomi politikasıdır. İçinde bulunduğu ekonomik yapı ve coğrafi konumu, bunu zorunlu hale getiriyor.
3. Magosa Limanı'nda serbest bölge kurulması ve sanayinin işlerliği: Magosa Limanı'nda serbest bölge kurulduğu takdirde, sınai mal ihracatı bakımından bazı kolaylıklar elde edildiği gibi diğer ekonomik faaliyetlerin canlanması bakımından da büyük yararlar sözkonusu olacaktır. Türk ihracatçısının Kıbrıs üzerinden ihracat yapması için de yeni imkanlar yaratılmış, Türkiye ekonomisi ile K.T.F.D.ekonomisi arasındaki ekonomik ilişkiler yoğunlaştırılmış olur.
4. Sanayinin ihtiyacı olan altyapının geliştirilmesi ve ulaşım: Liman tesislerinin geliştirilmesi, enerji ile ilgili yeni tesislerin tamamlanması, deniz ve hava trafiğinin artırılması da sanayi açısından önem taşıyor. Bütün bunlar, Türk kamu kesimi tarafından gerçekleştirilebilecek hususlardır.

B. Tarım İle İlgili Ekonomik Tedbirler

Tarımın karşı karşıya bulunduğu başlıca sorunlar şunlardır: Altyapı, üretimin organizasyonu ve dış pazar. Altyapı ve üretimin organizasyonunda kamu kesiminin ağırlığı taşıması normaldir. Altyapı olarak sulama, birinci sorun niteliğindedir. Dış pazar konusunda ise yine Türkiye'deki ihracatçılar ile işbirliği yapılarak bu alanda gelişme sağlanabilir. Aksi halde işler, eskiden olduğu gibi İngiliz iş çevrelerinin tekeline bırakılmış olur. Bu konuda önemli bir tehlikeye de işaret etmek gerekir. Kıbrıs ile ilgilenmekte olan İngiliz iş çevreleri sistemli olarak, Türkiye ile K.T.F.D.arasındaki ekonomik ilişkilerin azalması yolunda çaba göstermektedirler. Onların bu çabalarının sonuç vermemesi için:

- Hem kamu kesiminin Kıbrıs'ta daha etkin duruma getirilmesi,
- Hem de Türk özel sektörünün Kıbrıs'a daha fazla ilgi göstermesi kaçınılmazdır.

C. Turizm ile İlgili Tedbirler:

Bu sektörde cesur hareket edilerek bazı hamlelerin yapılması gerekir.

1. Maraş Bölgesi, uluslararası büyük otelcilik firmaları ile işbirliğine gidilerek kademe kademe açılmalıdır. Bu işi politik çözümün sonuna atmak, daha kötü politik sonuçlara varmak demektir. Batı Avrupalı ve ABD'li büyük turizm işletmecileri ile işbirliğine gidilerek hem K.T.F.D.ne, hem de onlara ekonomik yarar sağlayacak bir ortam yaratılır ise, statünün korunmasında Batı desteği de artmış olur.
2. Antalya-Mersin arasındaki turizm potansiyeli ile Kuzey Kıbrıs turizmi birlikte ele alınmalıdır. Böylelikle, bölgenin yabancı turist çekme gücü artırılmış olur.
3. Personel yetiştirme konusunda hamle yapılmalıdır. Bugün için çok yetersiz olan yetişmiş personel durumunu düzeltmede, Türkiye'ye görev düşmektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, yabancı büyük işletmeciler ile işbirliğine gidilir ise, personel yetiştirmek bakımından da bunların katkısı sağlanabilir.
4. Türkiye'de daha büyük firmalar haline dönüşmeğe başlayan turizm ve otelcilik işletmeleri, Kıbrıs'a işletmeci olarak gitmelidirler. Federe Devlet bu konuda büyük kolaylıklar sağlıyor.
5. Turizm sektöründe ulaştırma ve tanıtma iki ana unsurdur. Sadece işletmecilik, sorunun bir kısmını çözümlenmektedir. Ercan Hava Alanı'nın genişletilmesine rağmen, Türkiye'nin dışındaki ülkeler ile doğrudan hava ulaşımı yoktur. Denizyolu bağlantısı ise çok sınırlı kalmaktadır. Akdeniz'de ring seferleri yapan Türk gemilerinin K.T.F.D.ne de uğramaları sağlanmalıdır. Bunun yanında, yabancı yolcu gemilerinin K.T.F.D.ne de uğraması için yollar araştırılmalıdır.

D. Genel Ekonomik Tedbirler:

1. Orta-Doğu pazarına açılmak için çıkış yolları arayan Japonya ile işbirliğine gidilerek K.T.F.D.de bazı imalat sanayi yatırımları gerçekleştirilebilir. Bu konuda B.Avrupa ülkeleri politik nedenler ile çok çekingen davranmaktadırlar. Kıbrıs Rum Kesimi'nin AET ile olan ilişkileri, Yunanistan'ın B.Avrupa ülkeleri üzerindeki etkisi ve dolaylı olarak ABD'nin bu ülkeler üzerindeki etkisi, bu tür yatırım faaliyetini engellemektedir.

Türkiye, Japonya ile ortak yatırım faaliyetini genişletme yolunda bulunuyor. Bu işbirliği K.T.F.D.üzerine de kaydırılır ve yukarıda belirttiğimiz Magosa Serbest Liman Projesi ile birlikte ele alınır ise, K.T.F.D.ekonomisine büyük bir canlılık getirilmiş olur. Böyle bir girişim, Beyrut'tan kopan ekonomik faaliyetin -belirli ölçüler içinde bile olsa-K.T.F.D.ne çekilmesine imkan sağlar.

2. K.T.F.D.nin RCD'ye üye olması da, dış ekonomik ilişkilerin canlandırılması bakımından yarar sağlayacaktır.
3. Ekonomik hayatı düzenleyen kurumlar, kanunlar ve izlenecek politikalar açısından K.T.F.D.âe, Türkiye'den çok farklı bir uygulamaya gidilmesi gerekir. K.T.F.D.nin özel ekonomik, politik şartları ve coğrafi konumu, bunu zorunlu kılmaktadır. Vergi yapısından dış ticaret rejimine kadar herşey, daha rahat bir ekonomik faaliyet ortamını hazırlayacak biçimde olmalıdır. Böyle bir ortamda hem K.T.F.D.nin ekonomik gelişmesi sağlanır, hem de Türkiye'nin dış pazarlara açılması için daha uygun kanallar geliştirilmiş olur.

ORTAK PAZAR İLİŞKİLERİ NE YÖNDE GELİŞİYOR?

Ertuğrul Soysal

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerimizin ekonomik alanda Türkiye için düş kırıcı yönde geliştiğini görmeyen kalmamıştır. Bu olumsuz gelişmeyi görüp tedbir aramak başka, AET hedefini ideolojik, dinsel veya politik nedenlerle reddetmek başkadır.

Nedir Olumsuz Gelişmeler?

Türkiye'nin AET'den aldığı tarım ödünləri AET'nin çeşitli anlaşmalarla bağlandığı Akdeniz ülkeleri, Lome'ci 46'lar, İsrail, Kıbrıs, Malta, Norveç gibi üçüncü ülkelere tanıdığı ödünlər karşısında önemini yitirmişti. Türkiye ortak bir ülke olarak AET'ye büyük ödünlər tanıdığı halde, bu ödünləri tanımayanların gerisine düşmüştür. Bu konu, belki de ekonomik ağırlığından çok, ortaklık anlayışı ile çelişki doğurmaktadır.

Türk işçilerinin 1976 yılı son ayından itibaren Ortak Pazar'da serbest dolaşabilmesini bekleyenler, müstakbel ortaklarımızın hiç de böyle bakmadıklarını görüp düş kırıklığına uğradılar.

- Türkiye'nin dış ticareti 1975'de 3 milyon dolar dolayında açık vermiştir, bu yıl da açık eksilmeyecek, artacaktır. İhracatın yarısı AET'den yapılmakta, buna karşın AET'ye ihracatımız beklenen hedeflerin altında kalmaktadır.
- Bu görünüş parlak değildir. Ama bu gelişimin suçlusu da AET değildir. Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz hataları şöyle toplayabilirim:
  1. 1963'den beri AET'yi daha çok siyasal yönü ile ele aldık, değerlendirdik. Ekonomik yöne ağırlık vermedik.
  2. AET ortaklığını Yunanistan'ın dümen suyundan izledik, halâ izliyoruz. Halbuki Türkiye'nin kalkınma modelin ve sanayileşme tercihinin Yunanistanla benzerliği yoktur.
  3. Hazırlık ve geçiş dönemlerinde ekonomimizi, özellikle sanayiimizi belli bir plan disiplini içinde düzelterek, yapısını değiştireceğimiz yerde zorlaştırmada ve tamamen anarşik bir duruma getirmede yarış ettik. Halen belirli bir sanayileşme stratejisi ve disiplini yoktur. On yıl önce AET pazarlarına ve Türk sanayiindeki sıçramayı iyimser yönden alan sanayiciler de, politikaların ve tedbirlerin giderek şaşmasından, bozulmasından umutsuzluğa kapıldılar. Öyle ki, 1964'den bu yana AET endüstrisi ile Türk sanayinin arası yaklaşacağına açıldı.

4. Demokratik ve sendikal özgürlükler zorlandı ve bugün Türk sanayiindeki işgücü zaptedilmez, disiplinsiz ve hesapsız bir keşmekeşin içine itildi. Sanayimizdeki boyut, teknoloji ve management eksikliklerine rağmen tek avantaj sayılan işgücü maliyeti, anormal zamlar ve dünyada benzeri olmayan kanunlarla çekiciliğini kaybetti. Türkiye aynen İtalya gibi bugün birim başına işgücü maliyetinde AET ortaklarının üstüne çıktı. Bu yüzden büyük istihdam doğurucu girişimler durdu. Yıllık sigortalı sanayi istihdam artışı 15-20 bine düştü. Mevcut işletmelerin bir kısmı da kapanmaya, işçi azaltmaya, işyerini parçalamaya, sermaye yoğun teknolojilere kaymaya başladılar.
  5. AET konusu topluma maledilemedi. Siyasal partiler de son zamanlarda belirsizlik ve suskunluk içine girdiler. Sayın Dışişleri Bakanımız, Türkiye'nin ne istediğini ortaya koyma yerine AET'den gelecek paketin içindeki ikramı görüp karar vereceğini açıklamak gibi anlaşılabilir tutumlara girdi. Sanki, Türkiye arap esir pazarında satılık cariyedir, fazla verenin üstünde kalacaktır.
  6. AET işlerini izleyecek ve yönetecek yetkili bir devlet kurulu kurulamadı.
- Yapılacak nedir?
  - Türkiye, Ankara Anlaşmasını gümrük birliği koşuluna uymada hazır değildir. Kısalmakta olan 12 ve 22 yıllık süreler, ekonomimize rekabet gücü kazandırmaya yeterli değildir.
  - Katma Protokol'da liberasyon oranları, üçüncü ülkelerle ilişkiler, ortak tarife uyum gibi koşullar değişmelidir.
  - 12 ve 22 yıllık ilişkiler kalkmalıdır. Sanayimiz tümüyle korunmalı ve de tümüyle giderek rekabete açılmalıdır. Çünkü geri kalmış ülkelerle sanayileşmiş ülkelerin mukayeseli üstünlüklere göre uygulayacakları ticaretle birlikte gelişecekleri teorisi saf-satadır. Türkiye'nin bir takım sanayide avantaj sağlamak, diğerlerini dışardan ithali sürekli olarak geri kalmasının teşçilidir. Kısa sürede rekabete açılacak sanayilerden ülkemiz yoksun kalmaz, çünkü bugünkü yapımızı dışa bağılılıktan kurtarmaya mecburuz.
  - Türk sanayileşmesi IV. Plan'la birlikte ciddi bir disipline sokulmalı ve yapısal değişikliğe zorlanmalıdır.
  - AET'den teknoloji transferi yapılmalı, sermaye yardımı ve ortaklıkları teşvik edilmelidir. Ortak projeler ve fiziksel altyapı inşaatı için tereddütsüz elbirliği istenmeli, faturası ödenmelidir. Türkiye'de aydın geçinenler komplekslerinden sıyrılıp gerçekleri görmedikçe bu çağ dışı gerilik ve yalnızlık alnımızın yazısı olmaya devam edecektir.
  - AET ile anlaşmalarımızı Türkiye'nin sanayileşmesine engel olmayacak şekilde değerlendirmeliyiz. Dikkatleri ne kadar diğer yönere kaydırılırsa kaydırılsın AET, önce bir ekonomi ve sanayi or-

taklığıdır. Türkiye kalkınmasının kaderini ciddi olarak sanayileşmeye bağladığına göre hiç şaşmadan ilişkilerimizi ve değişiklik önerilerimizi bu tercihe göre yapmalıyız. Sanayicileri aşırı ve süresiz koruma ya da rehabet düşkünü olarak eleştirmek gaflettir, ülkemizin en zor işi çoktan sanayi olmuştur. Üstelik sanayiciler ekonomik gelişme elverdikçe rekabete açılmaya hayır dememekte, ihracata çalışmaktadırlar. Fakat sanayi girdileri, altyapı ve işgücü maliyeti, sendikal tansiyon böyle kaldıkça AET endüstrisiyle rekabetin rüya olduğunu bilmeyen kalmamıştır. Aslında sanayimizin bu güçsüzlüğünün ve girdilerinin pahalı oluşunun altında, Türk ekonomisinin geri kalmışlığı yatmaktadır.

- Ortak Pazar, ülkemiz için sanayileşmemizi engellememesi koşulu ile cayılmayacak bir hedeftir.

NEDEN "GERÇEKÇİ KUR" ?

T. Güngör URAS

Türk parası değerinde Hükümet tarafından yapılması gerekli düzeltmeler "milli ekonomi politikasının bir temel aracıdır." Bu aracın zamanında bağımsız bir biçimde etkili olarak kullanılması gerekir. Halbuki Türkiye'de konunun kamu oyunun yaygın uğraşısı haline getirilmesi iç politika tartışmalarında ön plana çıkarılması nedeniyle sorunlular bu temel ekonomi aracını kullanmaktan korkar olmuşlardır. Araç kullanılmayınca - zamanında yapılacak düzeltmelerle önemi azaltılabilecek sorun giderek büyümekte, gecikmiş olarak büyük miktarlarda yapılan düzeltmelerin yaygın ve olumsuz ekonomik ve sosyal sonuçları görülmektedir.

Gerçekçi Kur Uygulaması^{1/} Neden Bu Kadar Önemli?

Enflasyon yurt içinde üretim kapasitesinin üzerinde bir talep yaratmaktadır. Talep artışı ödemeler dengesini etkilemektedir. ^{2/} Ayrıca iç fiyatlar ve maliyetler dünya fiyatlarından ayrılınca üretim sadece iç piyasa için yapılmaktadır. Üretimin iç piyasa yerine dış piyasaya yönelebilmesi için iki piyasa arasındaki fiyat farkını giderecek bir kur uygulamasının sürekli olarak sağlanması gerekmektedir. Enflasyonun sürdüğü bir piyasa ortamında sabit kur politikasında ısrar edilmesi veya kur ayarlamalarının uzun sürelerle yapılması halinde iç piyasanın cazibesini koruması tabiidir.

Aynı cazibe yabancı sermaye yatırımları için de sözkonusudur. Yabancı sermaye yatırımları da yerli yatırımlarda olduğu gibi sadece iç piyasaya yönelik üretim ile yaşayabilir. Dış piyasaya dönük yatırım yapılabilmesi için iki piyasa arasındaki fiyat farkını giderecek ve hatta dış piyasayı daha cazip kılabilen devamlı bir kur politikası uygulanacağı konusunda müteşebbislerde "inanç" yaratılması zorunludur.

Kur Politikası Sanayiın Yapısını da Etkiliyor...

Kur politikası milli sanayiın yapısını da etkilemektedir. Enflasyon nedeniyle devamlı ucuzlayan ithalat karşısında birçok sanayi mali girdisini yurt içinde üretmek yerine ithal etmek sınai kuruluşlar için daha cazip olmaktadır. Kısır döngü içinde devamlı artan maliyet,

---

^{1/} Bu yazıda "gerçekçi kur" deyimi, "belli bir dış açık düzeyinde" ülke parası değerinin yabancı paralar ile dengede olduğu kur olarak kabul edilmektedir. Gelişmekte olan bir ülkede dış açığı sıfırda tutacak bir kur politikasının faturası pahalı olur.

^{2/} Hükümetler dış açıklarını kapayacak bir kaynak bulmaları halinde, tercih olarak gerçekçi olmayan bir kur politikasında ısrar edebilirler. Bu durumda gerçekçi olmayan kurun olumsuz etkilerini temin edilecek kaynaktan tashih olanağı ortaya çıkar.

maliyet artışlarını devamlı olarak fiyata yansıtabilme olanağı, fiyat artışlarının fiyatlara yansıtılmasına rağmen giderek büyüyen talep baskısı, talep baskısının etkisinde artan enflasyon hızı, enflasyon hızı nedeniyle işçilerin ücret artışı talepleri ve tekrar maliyet artışı sanayi yapıyı yozlaştırmaktadır.

Çözüm "Devalüasyon" Değil...

Milli paranın zaman zaman ayarlanması soruna çözüm getiremez. Çözüm "gerçekçi kur" politikasının sürekli olarak uygulanacağı konusunda "ekonomide" yaygın bir "inancın" tesis edilebilmesindedir. Bunun sonuçları, ancak iki yıllık bir aradan sonra görülür. Bu şartların tesisinden sonradır ki "iç piyasa için üretim yapmak en rasyonel şey" olmaktan çıkabilir. Yerli sermaye ithal etmekte olduğu bir takım malların üretimine geçmenin daha ucuza geleceğini görerek ithal ikamesinin sınırlarını genişletir.

Yabancı sermaye ancak bu itimat ortamının yaratılması halinde (girdilerinin nisbi olarak daha ucuz olduğunu görerek) dış pazara dönük yatırımlara girişebilir veya üretimini bu amaçla genişletebilir.

Ucuz İthalat / Pahalı İhracat...

Aşağıda Türkiye'nin son yıllarda sanai yapısıyla ilgili bazı oranlar verilmektedir.

	<u>1969</u>	<u>1971</u>	<u>1973</u>	<u>1975</u>
Sınai Üretim ^{1/}	28.5	41.5	67.1	116.0
İmalat Sanayii Üretimi	24.6	35.9	59.3	101.7
Hammadde İthalatı (petrol hariç)	3.0	6.8	11.3	27.0
Sanayi Üretimi/Hammadde İthalatı	10.5	16.4	16.8	23.4
İmalat Sanayii Üretimi/Hammadde İth.	12.2	18.9	19.1	26.5
Toplam İthalat/Hammadde İthalatı	44.0	41.2	38.8	39.3
Sanayi Üretimi/Sanayi Ürün İhracı	-	6.2	9.8	6.6
Sanayi ile Sabit S.Yatırımları	8.3	12.0	20.9	38.7
Makine ve Teçhizat İthalatı ^{2/}	2.7	6.5	12.2	24.2
Sabit S.Yatırımı/Mak.Teç.İth.	32.5	54.1	58.4	62.5

Bu oranlarda görüleceği gibi toplam sanayi üretimi yanında ithalat girdilerinin nisbi büyüklüğü 1971 yılında %16.4 , 1973 yılında %16.8 iken 1975 yılında % 23.4'e yükselmiştir.

Sınai üretimin ihraç edilen kısmı ise 1973 ve 1974 yıllarında %9 dolayında 1975 yılında %6.6'dır.

^{1/} Değerler cari fiyatlarla milyar TL., oranlar yüzde olarak verilmiştir.

^{2/} Makine ve teçhizat ithalatının bir kısmının sanayi sektörü dışında kullanıldığı tabiidir.

Bu neden böyledir? İç piyasada fiyat ne olursa olsun büyük bir talep varken, resmi değeri gerçek kurun üzerinde bir para ile dış pazarda mal satmanın imkansızlığı ortadadır. İhracatta Vergi İadesi uygulaması gibi sun'î bir araç para değerindeki sapmayı düzeltmemektedir.

Belli malları, özellikle sınai üretimde kullanılan ara malları yerli olarak pahalı üretmekte ise, resmi olarak ucuz satılan döviz ile ithal etmek daha rasyonel olmaktadır.

Tarım ve Turizm Sektörlerinde de Durum Aynı...

Özel teşvik tedbirleri içinde geliştirilen "yaş meyva ve sebze ihracatı" projeleri, bu projeler çerçevesinde verilen ucuz faizli kredilerle yapılan "turfandacılığa dönük cam ev" yatırımları tamamen iç tüketime yönelmiştir. İç ve dış fiyat farkını giderecek gerçekçi kur uygulaması sağlanamadıkça domates, narenciye ve diğer meyvalar içeride tüketilmeye devam edecektir.

Resmi olarak ucuz satılan döviz dış seyahatleri teşvik etmektedir. Bunun iç turizm üzerindeki etkisi ise, dış turizme dönük olarak gerçekleştirilen turizm yatırımlarının kapasitelerinin tamamına yakın kısmının iç talebe yönelmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

...İhraç Edilecek Malımız mı Var?

Sovyetler Birliği ve Fransa dışında Türkiye Avrupa'nın en geniş tarım sahasına sahiptir. 28.3 milyon hektar ekilebilir arazının % 80'i tahıl üretiminde % 8'i sınai bitkilerin üretiminde kullanılmaktadır.

Aşağıda görüleceği gibi Türkiye bazı tarımsal malların üretiminde dünya ülkeleri arasında ön sırada geliyor.

Fakat bütün bu ürünlerin dünya ticareti açısından büyük değer taşımadığı gibi halen ihraç imkanlarının da sınırlı bulunduğu anlaşılmaktadır.

Gene aşağıdaki tobloda görüleceği gibi Türkiye'nin dünya üretiminde büyük pay sahibi olduğu 19 ayrı cins tarım ürününden 1975 yılında ihracat geliri 700 milyon doların altında.

Dünya üretiminde en büyük paya sahip olduğu üç klasik üründe ise Türkiyenin ihraç geliri 200 milyon doların biraz üzerine çıkabilmektedir.

Ürün	Dünya Üretimindeki Payı (%)	Dünya ül- keleri a- rasındaki sırası	1975 yılında ne kadar sat- tık (Milyon \$)
Kuru Üzüm (Sultanî)	36.9	1	45.5
İncir	17.7	1	18.9
Fındık	72.6	1	154.1
Afyon	20.0	2	0.6
Şam Fıstık	17.5	2	7.7
Ay Çiçeği	4.7	4	-
Zeytin	10.5	4	-
Zeytinyağı	9.2	4	17.7
Tütün	3.6	6	183.2
Çavdar	1.7	6	-
Pamuk	4.0	7	-
Üzüm	4.9	7	-
Çay	2.9	8	0.1
Limon	3.1	8	20.6
Yün	2.0	8	-
Buğday	3.1	8	-
Şeker Pancarı	2.3	11	-
Arpa	1.9	12	-
Portakal	2.0	14	6.8

Sanayi kesiminde de tekstil dalı dışında dünya pazarında pek az adımız geçmektedir.

Acaba bu durumda "ihraç edilecek malımız yok" deyip 2 milyarlık bir ihracat limiti içinde mi bırakacağız ülkeyi?

İhraç edecek tarım ve sanai ürünümüzün "bugünkü tarımsal ve sanai yapı içinde" bulunmadığını hatırdan çıkarmamak gerekir. İnandırıcı ciddi bir kur politikası ise bugünkü sanai tarımsal ve sanai yapının ihracata yönlendirilebilmesi için temel koşuldur. Gerçi bu uzun sürede (en az 2-3 yıl sonra) etkileri ortaya çıkacak bir tedbirdir. Fakat biran önce uygulanmaya başlaması zorunludur.

Ancak dış fiyatların iç fiyatlara göre daha cazip hale getirilmesi ve bu cazibenin devamlı korunacağı hususunda müteşebbislerde inanç yaratılması halindedir ki, tarım ve sanayi kesimi ihraç amacıyla üretime geçecek bir yapı değişikliğine kendisinden gerçekleştirecektir. Bugün fiyat avantajı nedeniyle sadece iç pazara yönelik olan sürdürülen üretim faaliyetinde değişme olacaktır.

İşte bu safhada gerek tarımda gerekse sanayi kesiminde en ileri teknolojinin uygulanması gereği ortaya çıkacaktır. Teknoloji tarımsal ve sanai ürünlerde dış pazarda rekabet gücünü artıran en önemli etken olacaktır.

Ve işte bu safhada, sadece iç pazarı düşünmeyen, dünya pazarları için üretim yapacak ciddi yabancı sermayenin Türkiye ile ilgilendiği görülecektir.

İşçi Para Gönderir mi?

Yurt dışındaki işçilerimiz de paralarını Türk parasına dönüştürürken "emeklerinin karşılığını en iyi şekilde değerlendirme alternatifini arama" durumundadırlar. Hatalı bir kur politikası işçileri paralarını Türk Lirasına dönüştürmede normal usullerin dışına çıkmalarında alışkanlık yaratmaktadır. İşçi tasarrufları büyük ölçüde bedelsiz ithalat şeklinde Türkiye'ye intikal etmeye başlamıştır. Bedelsiz ithalat aracı tarafından gerçekleştirilmekte fakat işçi bu yoldan yabancı parayı resmi kurun üzerinden Türk Lirasına dönüştürme olanağı bulmaktadır. (Giderek artan otomobil, lüks dayanıklı tüketim malları, tarım ve inşaat makineleri ithalatı dikkati çekmektedir.)

Yurt dışında giderek artan yeni talep alanları (sigara ve ithal malı fiyat farkı finansmanı) ortaya çıkmaktadır.

Bu açılardan değerlendirildiğinde işçi dövizli girişlerinde istatistiklerde ortaya çıkan gerilemenin sorunun sadece bir yanını aksettirdiği ortaya çıkar. Gerçekte işçi eskiden olduğu gibi para göndermektedir. Ve hatta Avrupa'daki düzelen konjonktürün, ücret artışlarının etkisinde işçinin yurda gönderdiği tasarrufların miktarı artmaktadır. Fakat bu tasarrufların giderek büyüyen bir payı resmi kanallar dışına kaymaktadır. Bunu önlemenin tek yolu kur politikasıdır.

İhracatta Vergi İadesi Ne Olacak?

Gerçekçi kur politikası "İhracatta Vergi İadesi" sisteminin alternatifi değildir. İhracatta Vergi İadesi sistemi ile nasılkı gerçekçi kurun etkileri sağlanamaz ise, gerçekçi kur uygulamasında da İhracatta Vergi İadesi aracından üretimi ihracata yönlendirmede selektif, etkin bir uygulama içinde yararlanmak zorunluluğu vardır.

Türk Parasının Gerçek Değeri Nedir?

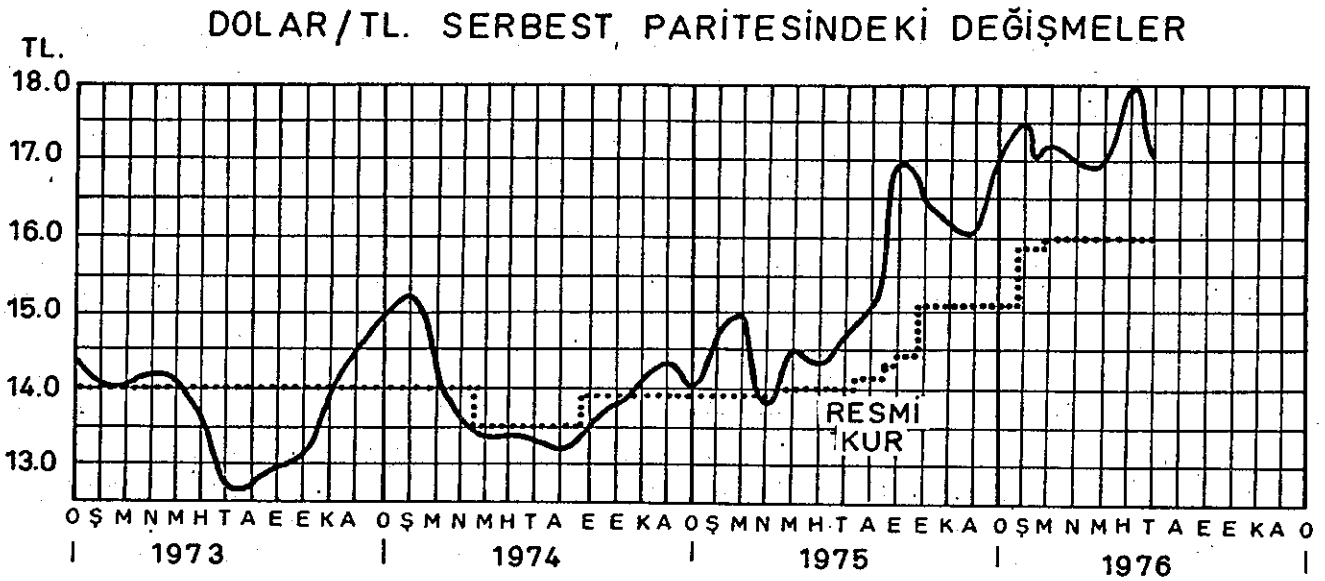
Türk parasının dış piyasadaki değeri geniş ölçüde arz ve talep değişikliklerinden oluşmaktadır. 1975 yılının ilk yarısında durum şöyledir: Yurda kesin dönüş yapan işçiler nedeniyle yabancı ülkelerdeki piyasalarda resmi kanallar dışında Türk Lirasına talep yükseldi. Buna karşı Türklerin yabancı paraya talepleri aynı ölçülerde artmadı. İthalatın % 60 dolayındaki kısmı libere. Turist dövizli talepleri resmi kanallardan büyük ölçüde karşılanıyor. Bütün bunlara ek olarak yılın ilk yarısının sonuna doğru getirilen kolaylıklarla Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Meyduat Hesapları uygulaması umulanın üzerinde bir gelişme seyri gösterdi. Resmi kanallar dışından, resmi kur üzerinden Türklerin yabancı para talep etmelerinin nedenleri büyük ölçüde ortadan kalkmış görünüyor. Dış piyasalarda bu tip bir talep ancak "dolaylı bedelsiz ithal talepleri", "ithal bedelini düşük göstererek fazla mal getirme", "yurda gayri kanuni yollardan sokulmak

istenebilecek mallar" ve Türkiye'den "gayri kanuni kâr ve sermaye transferleri" için sözkonusu olabilir.

DÇM girişleri işçi dövizleri girişleri, işçi dönüşleri devam ettiği, ithalattaki liberasyon oranı değişmediği sürece dış piyasalardaki arz nedeniyle Türk parasının dış değeri fazla dalgalanma göstermeyecektir.

Bu görünüm Türk parasının serbest piyasadaki gerçek değeri konusunda yanıltıcı inanışlara sebep olmamalıdır. Kambiyo tahditlerini bir süre için kaldırmak mümkün olsa Türk parasının gerçek serbest piyasa fiyatı mevcut koşullarda teşekkül edenden çok farklı olacaktır.

Bütün bu koşullara rağmen Türk parasının dış değerinin resmi kurdan ayrıldığı bilinmektedir. Aşağıdaki çizelge bu ayrılığın genel eğilimini kaba hatlarıyla vermektedir.

Fiyat Farkları Para Değerini Nasıl Etkiliyor?

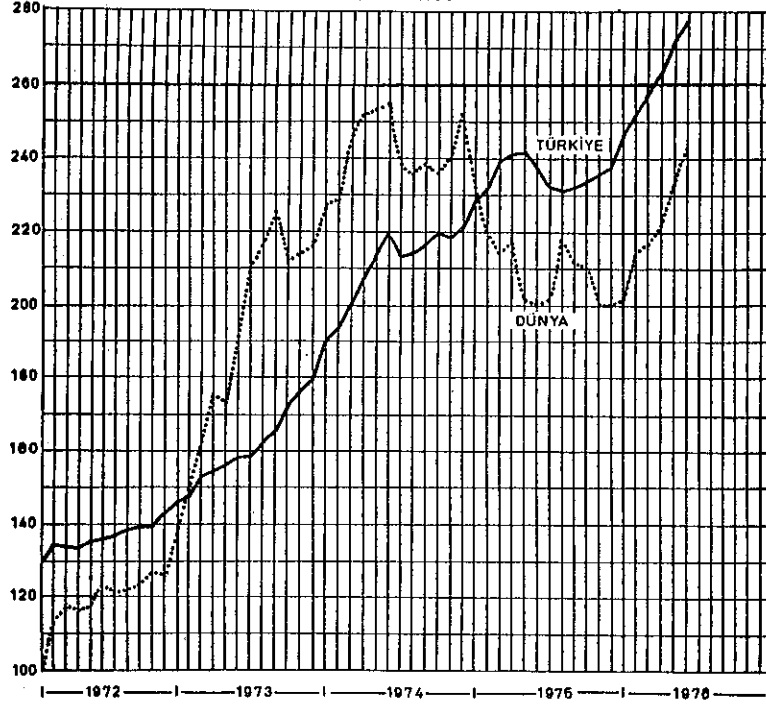
Aşağıda dünya ülkelerinde 1970'den bu yana tüketici fiyatları artışları verilmiştir. Görüleceği gibi her ülkede son beş yılda süratli bir fiyat artışı izlenmektedir.

Fakat bu artışlar ülkeden ülkeye farklıdır. Örneğin Türkiye'de 1970'den bu yana tüketici fiyatları % 158,9 oranında artarken bu oran Almanya'da % 38,2 olarak kalmıştır. Bu iki rakam arasındaki fark yani $(158,9 - 38,2) 120,7 = 82,7$ Türkiye'de yaşamının 1970 yılından bu yana Almanya'ya göre % 82,7 oranında daha pahalı duruma geldiğini gösterir.

Gerçekte fiyat artışları arasındaki bu farklar bir ölçüde de milli paralar arasındaki değer farkını da ifade etmektedir. Örneğin 1970'den bu yana Türkiye ile Almanya'da tüketici fiyatları artışları ara-

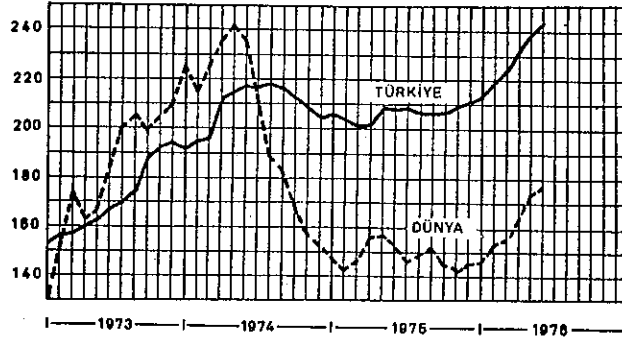
DÜNYA VE TÜRKİYE TOPTAN EŞYA
FİYATLARI ENDEKSİ

(1970 = 100)

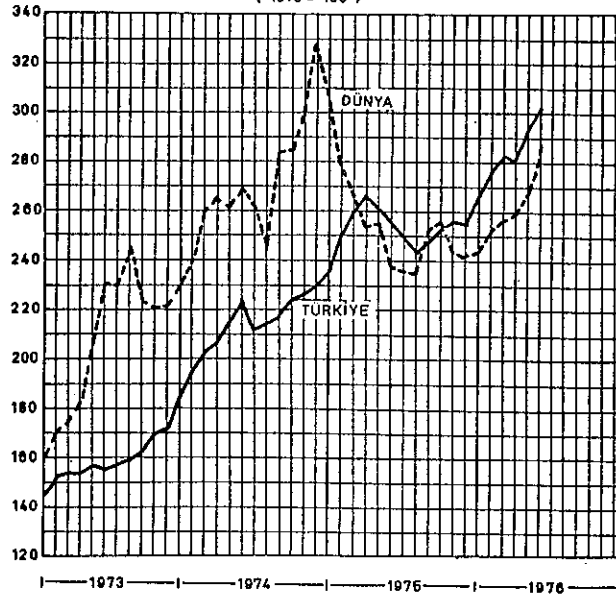
DÜNYA VE TÜRKİYE SANAYİ HAMMADDE
FİYAT ENDEKSİ

(1970 = 100)

DÜNYA VE TÜRKİYE GIDA MADDELERİ
FİYAT ENDEKSİ

(1970 = 100)

sındaki fark % 87.3 olmuştur ama Türkiye, bu fark nedeniyle milli parasını Alman parasına göre % 56.5 oranında düşürmek zorunda kalmıştır.

	Tüketici Fiyat Farkı (%)	TL.Değerindeki Ayarlama
Almanya	87.3	+ 56.5
A.B.D.	80.7	+ 7.7
İsviçre	75.9	+ 83.5
Avusturya	74.5	+ 51.7
İsveç	69.2	+ 26.3
İran	64.8	-
Hollanda	64.4	+ 44.3
Belçika	64.0	+ 36.7
Danimarka	63.9	+ 32.0
Fransa	63.7	+ 24.5
İtalya	44.5	- 20.5
İspanya	38.3	-
Finlandiya	37.9	-
Yunanistan	35.3	-
İngiltere	29.6	- 16.8

Tabloda 1970 yılından bu yana Türkiye'deki tüketici fiyat artışları ile diğer ülkelerin tüketici fiyatları arasındaki fark, başka bir ifade ile Türkiye'de yaşamının diğer ülkelere ne kadar daha pahalı hale geldiği açıklanmaktadır. Tabloda fiyatlar arasında ortaya çıkan farkın yanında, aynı dönemde o ülkelerin paralarının Türk Lirasına göre ne kadar değer kazandığı da gösterilmektedir.

Fiyat Eğrileri Arasındaki Fark Açılıyor...

Bir önsayfadaki şekillerde Türkiye ve Dünya fiyatları eğrileri arasındaki farkın giderek açılması açık şekilde görülmektedir. Bu eğrilerin arasındaki farkın açılması Türkiye'nin ihracatını güçleştiren, ithalatını cazip kılan eğilimi ortaya koymaktadır. Bu eğilimi tashih edecek tek araç ise kur politikasıdır. 1/

Doç.Dr. Merih Celasun'un yaptığı bir model çalışmasında Üçüncü Plan Döneminde dış açığı GSMH'nin %1 dolayında tutabilmek için Türk Lirasının dolar karşısındaki denge kurunu (1971 yurt içi ve yurt dışı fiyatlarıyla) 18.5 TL. olarak hesaplanmıştır. (Perspectives of Economic Growth in Turkey: 1973-1977, Orta Doğu Teknik Üniversitesi yayını, Ankara.)

NASIL BİR BORÇLANMA POLİTİKASI ?

T.Güngör URAS

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar -ekonomik ve sanayi kesimlerinde yapısal değişiklik sağlanıncaya kadar- dış tasarruflardan yararlanmayı zorunlu kılmaktadır. Türkiye özellikle 1976 yılının ikinci yarısında 1977 yılında önemli miktarlarda dış kaynaklardan yararlanma zorundadır. Bu zorunluluk Dördüncü Plan döneminde de değişik büyüklüklerde devam edecektir.

Türk ekonomisinin gücü, dünya para-kredi piyasalarındaki gelişmeler Türkiye'nin dünya para-kredi piyasalarından borçlanmasına imkan vermektedir. Önemli olan "Nasıl bir borçlanma politikası?" uygulanacağıdır.

Temel İlkeler

Borçlanma politikasında temel ilkeler:

- Borçlanma yoluyla sağlanacak kaynakların üretim arttırıcı faaliyetlere yönlendirilmesi, tüketime, ticaret tesimine -spekülatif kullanım alanlarına- kaymasının önlenmesi zorunludur.
- Dış borçlanma politikası bir bütünlük içinde yürütülmelidir. Bütünlük:
  - 1) Ek kaynağın en etken biçimde kullanımını sağlar. Kaynağın arzu edilmeyen alanlara yönelmesini önler.
  - 2) Dış piyasalara ciddi ve güçlü bir çıkışa imkan verir. Alıcı olarak pazarlık gücü (vade-faiz ve ödemesiz devre yönlerinden) büyür.
- Sadece "ödemeler dengesindeki döviz açığını" kapatmak amacıyla borçlanma sürdürülemez. Önemli olan dış tasarrufların ekonomik konjonktürü etkileme biçimi -ekonomiye getirdikleri ile götördükleri arasındaki farklılıktır.
- Ekonomiye güç katmayan her dış borçlanma için "eşitlik-genellik" kaidesinin baskısı altında kur garantisi/hazine kefaleti sağlanması Hükümeti belli konularda karar alma ve uygulamada bağlamamalıdır.

Türkiye'nin 4 Milyar Dolar Kredisi Var.

Türkiye'nin 1976 yılı başında döviz ile ödenecek kredileri toplamı 4 milyar 112 milyon dolardır. Türkiye bunun 3 milyar 12 milyon dolarlık kısmını fiilen kullanmıştır. 1 milyar 100 milyon lira'lık kısmı kullanılmamıştır.

Türkiye 4 milyar dolarlık borcu kullandığında 2022 yılına kadar her yıl (borç taksidi ve faiz olarak) 300 milyon dolar dolayında dışarıya ödeme yapacaktır. Örneğin yıllık borç ödeme yükümlülüğünü 1976

yılında 304 milyon dolar 1977 yılında 325 milyon dolardır.

KAMU BORÇLARI

	A R A L I K / 1 9 7 5		
	Kullanılan Kredi (Borç mik- tarı)	Kullanıl- mayan Kredi Miktarı	Sağlanan Kredi (Toplam)
I. DÖVİZLE ÖDENECEK DIŞ BORÇLAR			
A. Borçlulara göre, toplam (Milyon \$)	<u>3.012</u>	<u>1.100</u>	<u>4.112</u>
a) Devlet bütçesinden ödenecek olanlar	2.542	781	3.323
b) Bütçe dışı kamu sektörü borçları	186	25	411
c) Özel sektör borçları	279	94	373
d) Konsolide ticari borçlar	5	-	5
B. Alacaklılara göre, topl. (Milyon \$)	<u>3.012</u>	<u>1.100</u>	<u>4.112</u>
a) Uluslararası kurumlar	734	717	1.451
b) Yabancı Hükümet ve Hükümet organları	2.175	368	2.543
c) Yabancı özel firmalar ve şahıslar	98	15	113
d) Konsolide ticari borçlar	5	-	5
II. TÜRK PARASI İLE ÖDENECEK DIŞ BORÇLAR, TOPLAM (MİLYON TL.)			
	<u>3.412</u>	<u>-</u>	<u>3.412</u>
a) Devlet bütçesinden ödenecek olanlar	1.710	-	1.710
b) Bütçe dışı kamu sektörü borçları	360	-	360
c) Özel sektör borçları	1.342	-	1.342

Türkiye'nin Dış Borçlanma Oranı Düşük

Yukarıda da belirtildiği gibi gerçekte Türkiye'nin dış kredi yükü 4 milyar 112 milyondolar olmasına rağmen Türkiye'nin dış borcu gerçekte 1976 yılı başında 3 milyar dolardır.

Türkiye'nin dış borç yükünün ve yıllık (ana para-faiz ödemeleri) taksit yükünün, düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Şöyle ki,

- 2 milyar dolar ihracat, 1 milyar dolar işçi döviz geliri öngörülen 1976 yılında, Türkiye'nin bir yıllık döviz girdilerinin dış borç yükünü karşılayabileceği anlaşılmaktadır.
- Dış borçların, anapara ve faiz ödemesi şeklindeki yıllık yükü, Türkiye'nin 1976 yılındaki döviz gelirlerinin % 10'undan düşüktür.
- Türkiye'nin dış borç servisi (ana para ve faiz ödemesi) 1976 yılında ihracatının % 15'inin altındadır.
- Türkiye'nin dış borç servisi 1976 yılının ortalarında uluslararası tanımlara göre kabul edilen döviz rezervlerinin % 35'i dolayındadır.

Acaba bu rasyolar başka ülkelerde nasıldır?

- 1976 UNCTAD Nairobi toplantısı için hazırlanan rapora göre, "gelişmekte olan ülkeler" de 1976 yılında dış borç servislerinin "ortalama" rasyoları şöyledir:

- 1) Dış borç servisinin ihracata oranı % 18.
- 2) Dış borç servisinin döviz rezervine oranı % 56.

Diğer Ülkelere Göre Türkiye'nin Dış Borçlanma Gücü

International Reports'a göre Türkiye'nin diğer gelişmekte olan ülkeler yanında dış borçlanma konusunda itibarı - kredi alabilirliği mevcuttur.

Örneğin 1975 yılında döviz rezervi/dış ticaret açığı oranı bakımından gelişmekte olan 30 ülke sıralamasında Türkiye'nin yeri ve rasyosu şöyledir:

	%		%
1) Mali	2,800	15) Şili	303
2) Uruguay	750	19) Pakistan	221
5) Portekiz	572	25) İspanya	157
7) Mısır	471	28) Ürdün	130
8) TÜRKİYE	458	29) Filipinler	109
11) Yunanistan	419	30) Honduras	104

Döviz rezervlerinin ithalatı daha kaç ay karşılayabileceği konusunda yapılan bir sıralamada ise Türkiye'nin yeri şöyledir:

	<u>Cari</u>	<u>Geçen ay</u>	<u>Geçen Yıl</u>
Türkiye	2.9	2.4	4.0
Yunanistan	1.8	2.4	3.7
Kıbrıs	7.1	9.8	15.4
Mısır	1.9	1.6	2.5
Almanya	7.1	6.8	8.2
İran	8.4	8.8	13.5
Irak	11.1	12.6	24.0
İsrail	2.0	2.1	3.1
İtalya	2.2	2.4	4.3
Pakistan	1.6	1.7	1.4
Portekiz	8.5	16.3	9.4
Suudi Arabistan	46.0	44.0	46.1
Tunus	2.6	3.0	3.3
İngiltere	1.3	1.6	2.0
Yugoslavya	1.4	1.4	1.8

Kaynak: International Reports 14 Mayıs 1976

(x) 2.5'den azsa tehlikeli, 5-2.5 arasında ise yeterli, 5'den fazla ise iyi

Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları (DÇM)

DÇM uygulaması iki türlü yarar sağlar:

- Kullanım bakımından yurt içinde Türk müteşebbisine Türk Lirası finansman imkanı sağlar.
- Gelen dövizler nedeniyle Hazinesin döviz stokunun artmasına imkan verir.

DÇM hesapları Türk Lirası finansman imkanı yaratırken, gerçekte (Hükümetin kontrolü dışında olarak gelen her döviz karşılığı emisyonun artması ve artan emisyon karşılığı imkanların Merkez Bankasının kontrolü dışındaki alanlarda satın alma gücü yaratması) sonucu ortaya çıkar. DÇM karşılığı Merkez Bankasının inisiyatifi ve kontrolü dışında emisyon hacmini yaratması, Merkez Bankasının kendi isteğiyle emisyonu artırıp istediği alana kanallize etmesinden daha kötü bir uygulama şeklidir.

1970'lerde Türk Hükümetinin döviz rezervleri devamlı artış eğilimi gösterirken DÇM hesaplarına sadece iç finansman nedeniyle başvurulmuş idi. Hükümet yukarıdaki mahzuru görerek DÇM hesapları uygulamasını çok sert bir biçimde sınırlamıştı.

1975'lerde ise durum ters bir gelişme gösterdi. Hükümet iç finansman gereğinden çok döviz rezervlerindeki gerilemeyi önlemek amacıyla DÇM uygulamasını tekrar başlattı.

1975'lerde ve özellikle 1976'ların ortalarında DÇM hesapları özel kesimin iç-dış finansman aracı olarak değil, Türkiye'nin Döviz Ge-reğini kuvvetlendirecek bir kaynak olarak Hükümetçe değerlendiril-mektedir.

Merkez Bankasının rakamlarına göre 1975 yılı sonuna kadar DÇM yo-luyla Türkiye'ye 961 milyon dolar girmiştir.^{1/} 1976 yılının ilk üç ayında DÇM'lerin geri çekileceği -yeni DÇM girişlerinin imkan-sız olduğu konusunda kötümser bekleyişler mevcut idi. Fakat görül-müştür ki, vadesi gelen DÇM'ler bile büyük ölçüde çekilmemekte ve bu hesaplarda artış olanağı bulunmaktadır.

Derlenebilen rakamlara göre 1976 yılında DÇM hesaplarına ilk dört ayda önemli miktarda yeni giriş olmuş, faiz ödemesi 2 milyon 305 bin dolar ve ana para çekilişleri 31 milyon 566 bin dolar dolayında kal-mış ve dördüncü ay sonunda DÇM hesapları bakiyesi 1,143.3 milyon dolara yükselmiştir.

	<u>1975</u>	<u>Nisan 1976</u>	<u>%</u>
TOPLAM DÇM (Milyon \$)	961,2	1.143,3	100.0
Vadesiz	62,4	61,9	5.4
6 ay vadeli	200,9	326,9	28.6
1 yıl vadeli	453,0	506,3	44.3
2 yıl vadeli	191,7	187,2	16.3
3 yıl vadeli	33,9	55,3	3.2
4 yıl vadeli	7,1	15,6	1.4
5 yıl vadeli	12,2	10,1	0.8
5 yıldan fazla vadeli	-	-	-

Derlenebilen son bilgilere göre DÇM hesaplarının bankalar arasında dağılımı kabaca şöyledir:

T.İş Bankası	% 38.0
Yapı ve Kredi Bankası	% 18.8
Akbank	% 15.3
Osmanlı Bankası	% 7.6
Diğer 18 Banka	% 20.3

---

^{1/} 1976 yılı başında DÇM hesaplarındaki 961 milyon dolar karşılığı 14.986 milyon Türk Lirası'nın 2.039 milyon liralık kısmının (132.374 milyonluk toplam bankalar mevduatı hesapları) içinde yer aldığı, 12.947 milyon Türk liralık kısmının bankaların taahhüt-leri arasında gösterildiği bildirildiği anlaşılmaktadır.

DÇM Uygulamasının Ekonomiye Maliyeti

1976'ların ilk yarısında Hükümetçe DÇM uygulamasının ileri ölçüde teşvikine devam edileceği anlaşılmaktadır. Bu teşvikte DÇM uygulamasının olumsuz etkileri gerekli ölçüde değerlendirilmemektedir. Şöyle ki:

- Sorumsuz-profesyonel olmayan kişiler dış para-kredi piyasalarında Türkiye adına "Türkiye'nin kredi itibarını" kullanarak para aramaktadırlar. Bu Türkiye'nin kredi itibarını zedeleyici bir uygulamadır.
- Sorumsuz-profesyonel olmayan kişilerin kendi sınırlı ihtiyaçları için "küçük miktarlarda" para-kredi piyasalarına çıkmaları nedeniyle pazarlık güçleri olmamakta (vade-faiz-komisyon) açısından pahalı, kısa vadeli kredilere razı olmaktadır. Böylece küçük pahalı krediler Türkiye'nin dış kredi limitini doldurmaktadır.
- Türk banka sistemi dış borçlanma işlemlerinde çok kere son safhada deyreye girmektedir.
- Bu işlemlerin özelliği nedeniyle normal olmayan yollardan dışarıya büyük komisyon ödemeleri yapılmaktadır.
- Türk Hükümeti bu yoldan her borçlanma için (kredi ticaret kesimine, inşaat ve spekülâtif alana kaysa bile) kur ve transfer garantisi vermektedir. (Halbuki örneğin Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının finanse ettiği bir sanayici için Türk hükümeti böyle bir kur garantisi olanağı tanımamaktadır.)
- Türk Hükümeti kredinin yurt içinde kullanımında yönlendirme olanağından yoksundur. Kredi bulanın istediği faaliyetin finansmanında kullanılabilmektedir. Ekonomide fonların kullanılmasında dengesizlikler ortaya çıkabilmektedir.
- DÇM hesaplarının miktarının artması, Hükümetin TL.değerinde ayarlama yapma konusundaki uygulamasını güçleştirmektedir. (Çünkü TL. değerinde Dolara göre yapılacak her 1 TL.lık kur ayarlaması, Hazinesin bugünkü durumda bankalara 1.3 milyar TL. ödeme yapmasını gerektirmektedir.)

DÇM'nin Alternatifi Nedir.

DÇM'nin alternatifi, Merkez Bankasının kredi talebini kendi olanaklarıyla karşılaması (bu finansman emisyonla dayansa bile DÇM uygulamasıyla aynı etkiyi gösterir ek olarak Merkez Bankası kredileri üretim alanlarına yönlendirebilir), Hükümetin döviz borçlanmasını bir bütün olarak "müessesesevi" şekilde yürütmesidir.

Müessesesevi borçlanma iki şekilde yürütülebilir.

- Hazine dış para-kredi piyasalarına doğrudan çıkabilir.
- Türk Bankaları konsorsiyumu dış para-kredi piyasalarından borçlanabilir.

1975 yılında ve 1976 yılının ilk yarısında kaçan fırsat değerlendirilirse, bu yoldan hem uzun vadeli ve hem de ucuz fiyatla borçlanma gerçekleştirilebilir.

Halen Türk Hükümeti doğrudan müessesesevi borçlanma olanaklarından çok az bir şekilde yararlanmaktadır. 1976 yılının ilk beş ayında IMF'den doğrudan sağlanan kredi 150 milyon dolardır:

Ocak-Mayıs (₺)		
	<u>1 9 7 5</u>	<u>1 9 7 6</u>
IMF Kredisi		
- Altın Transı	47.088.951	-
- Petrol Kolaylığı	141.914.003	106.925.497
- Telafi Edici Fin.	-	<u>43.651.408</u>
TOPLAM	189.002.954	150.576.905
Konsorsiyum	1.922.012	3.298.221
Avr.Yat.Bankası ve IDA	8.403.896	5.612.293
Avr.Kon.İskan F.	5.292.174	17.495.133
IFC	16.700.000	3.000.000

Halbuki Dünya para piyasaları şu anda müessesesevi borçlanma açısından çok müsaittir. 1976 yılının ilk 4 ayında sadece Avrupa para piyasası aşağıdaki hareketi göstermiştir.

(Milyar ₺)

	<u>1975</u> Toplam	<u>1975</u> (Son 4 ay)	<u>1976</u> (İlk 4 ay)
Endüstrileşmiş ülkeler	<u>20.5</u>	<u>5.8</u>	<u>8.8</u>
Kalkınmakta olan ülkeler	<u>13.5</u>	<u>4.5</u>	<u>3.1</u>
- Petrol ihraç eden ülkeler	3.3	1.0	0.8
- Diğerleri	10.2	3.5	2.3
Diğer Alıcılar	<u>8.7</u>	<u>3.2</u>	<u>4.6</u>
- Sosyalist ülkeler	2.3	1.0	0.3
- Uluslararası kuruluşlar	5.7	2.2	3.4
- Ülkesi Belirsiz Alıcılar	0.7	0.0	0.9
T O P L A M	<u>42.7</u>	<u>13.5</u>	<u>16.5</u>

Türkiye'nin kendi grubundaki ülkelerin ve Sosyalist Blok ülkelerinin bu piyasadan yararlanma şekli ilginçtir:

(Milyon \$)

	1975	1975 Son 4 ay	1976 İlk 4 ay
<u>Yüksek Gelirli Ülkeler</u>	7.860,5	3.143,2	1.373,5
Arjantin	34,4	-	38,0
Bahama Adaları	-	-	-
Brezilya	2.119,8	659,0	680,0
Çin Halk Cumhuriyeti	142,7	28,7	83,0
Kosta Rika	46,0	-	-
Yunanistan	239,0	-	-
Guatemala	-	-	15,0
Hong Kong	533,4	470,0	-
Jamaika	103,0	50,0	-
Lübnan	22,5	-	-
Malezya	425,0	200,0	-
Meksika	2.158,2	1.042,3	367,0
Nikaraguay	55,0	25,0	-
Panama	115,0	15,0	-
Peru	433,3	260,0	-
Portekiz	34,0	-	-
Romanya	6,1	-	-
İspanya	1.015,4	243,2	164,0
Trinidad ve Tabago	5,1	-	-
<u>Türkiye</u>	170,0	150,0	-
Uruguay	130,0	-	26,5
Yugoslavya	72,6	-	-
<u>Sosyalist Ülkeler</u>	2.212,4	985,1	290,0
Bulgaristan	125,0	-	140,0
Küba	234,0	137,0	-
Çekoslovakya	60,0	60,0	-
Doğu Alman Dem.Cumhuriyeti	280,3	110,0	-
Macaristan	250,0	150,0	-
Polonya	475,0	90,0	150,0
Sovyetler Birliği	750,0	400,0	-
Vietnam Dem.Cumhuriyeti	38,1	38,1	-

Sonuç

Türkiye'nin 1976 yılının ikinci yarısında ve 1977 yılı için DÇM uygulaması yerine "müessesesevi" borçlanmaya gitmesinde mutlak zorunluluk vardır. Bu şekilde kredi itibarı korunmuş olur. Daha büyük miktarlarda, uzun vadeli, ucuz borçlanma sağlanır. DÇM uygulamasının para arzını Merkez Bankasının inisiyatifi dışında artırması ve bu yoldan yaratılan kaynakların üretken olmayan alanlarda fiyat artışını hızlandırıcı biçimde kullanılması önlenir. Hükümet uzun dönemli bir borç servisi politikası uygulaması olanağına kavuşur.

NASIL BİR VERGİ POLİTİKASI

Prof.Dr.Memduh Yaşa

İktisadi kalkınmada varmış olduğu aşamanın mantığını yürütmek ve milletlerarası ilişkilerde almaya hazırlandığı rolün^{1/} gereklerini yerine getirmek, Türkiye'yi önümüzdeki 15-20 yıllık dönemde, şimdiye kadar olduğundan çok daha büyük boyutlu yatırımlara girmek zorunluluğu ile karşı karşıya bırakacaktır. Genellikle yol, liman, ulaştırma, iletişim, enerji, ağır endüstri, sulama, şehircilik, çevre ıslahı, kaynak muhafazası ve eğitim gibi alanlara giren bu yatırımların büyük çoğunluğunun, türlü özellikleri icabı, devlet tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan, her yerde olduğu gibi Türkiye'de de idareciler, kitlelerin devamlı olarak artan ve çeşitlenen hizmet taleplerini karşılamak, aynı zamanda sosyal devlet anlayışının icaplarını yerine getirmek hususunda gittikçe şiddetlenen bir baskıya maruz bulunmaktadır. Bu baskının önümüzdeki yıllarda hızını artıracaklarını ve devletin bunun için de ek kaynaklar aramak zorunda kalacağını gösteren müteaddit belirtiler vardır.

Bu gelişmelere bakarak yakın gelecekte kamu harcamalarının, bugüne kadar alışıldandan daha hızlı bir tempo ile artma temayülüne girmesini beklemek icap eder.

Kamu sektöründe belirlenen harcama talebinin karşılanma derecesi, devlet gelirleri ile sınırlı bulunmaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinin elli yılı aşan tecrübesi devlet gelirlerinin, belirlenen talebe göre yeterli sayılabilecek bir harcama seviyesinin genellikle hayli gerisinde kaldığını, bu itibarla, kamu kesimi içinde yapılması istenen yatırım ve/veya hizmet üretiminin gerçekleştirilemediğini göstermektedir. Bunun böyle olması, aslında bir dereceye kadar tabii sayılmalıdır. Zira, devletten yatırım ve hizmet talebi hemen hemen engelsiz, bazan da teşvik ve tahrik görerek devamlı arttığı halde devletin, çok büyük kısmı vergileme yoluyla sağlanan gelirini^{2/} aynı oranda yükseltmesi mümkün bulunmamaktadır. Her türlü verginin kaynağını teşkil eden millî gelir, böyle bir otomatik uyuma hemen hemen hiç bir memlekette fakat özellikle Türkiye gibi gelişme halindeki ülkelerde, yeterli değildir. Çünkü halkın devlet-

---

1/ Burada bir taraftan Ortak Pazar'a tam üyeliğe hazırlanmanın, diğer taraftan orta doğuda geniş kapsamlı iktisadi işbirliği politikası yürütmenin mali gerekleri düşünülmelidir.

2/ Konuyu dağıtmamak ve yazının gayesine sadık kalmak için uzun vadeli borçlanma, devlet teşebbüsleri kazançları ve dış yardım gibi vergi dışı devlet gelirleri tahvilimizin dışında bırakılmıştır.

ten istekleri hudutsuzdur. Fakat bu istekler, ekonominin sahip olduğu "vergi kapasitesine"^{1/} göre makul bir seviyede tutulabildiği hal-lerde de bu uyumu sağlamak büyük güçlükler, bazan imkansızlıklar arz etmektedir. İsteklerini devlete karşı çok kolaylıkla ifade eden ve bunların yerine getirilmesini sağlamak için türlü baskı araçları kullanan halk, bundan dolayı devlet harcamalarında doğacak artışı karşılamak üzere alınması gereken vergi artırıcı tedbirlere şiddetle mukavemet etmektedir. En iyi ihtimalle bu mukavemet kırıldığı ve böylece çeşitli yollarla vergiler artırılabilirdiği zaman da, bir müddetin geçmesi, yani, kamuya yönelik talebin makul sayılan kısmının dahi bir dönem tatminsiz kalması önlenememektedir.

Türkiye, vergi gelirini artırma teşebbüslerine karşı halk mukavemetinin oldukça kuvvetli olduğu, buna mukabil idarenin, bu mukavemeti zayıflatmaya yarayacak gücü-başta siyasi sebeplerle- genellikle gösteremediği memleketler arasında yer alır. Bu itibarla ülkemizde, devletin gerçek harcama gereğine nisbetle vergi geliri yetersizliği, bizim iktisadi yapımızda bir ekonomi için tabii sayılabilecek ölçünün çok üstünde seyretmiştir. Başka bir ifade ile, Türkiye'de "vergileme gayreti", vergi kapasitesinin hemen daima çok gerisinde kalmıştır.

Ancak, kamu yatırım ve hizmet üretimi talebini artıran baskının şiddeti, birçok ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de, kamu harcamalarını "eksik vergileme gayreti" ile elde edilen vergi gelirinin karşılayabileceği seviyelerde tutmaya imkan vermemiştir. Eksik vergi gayreti Türkiye'de yıllardır süren enflasyonun başta gelen sebepleri arasında yer almaktadır. Gerçekten kamu sektöründe, vergileme gayretinin cılızlığından doğan kaynak yetersizliği büyük oranda, enflasyon yaratıcı finansman yolları ile telafi edilmeye çalışılmıştır.

Bu hal ülkemizde sadece sosyal dengeyi ve siyasi istikrarı bozmakla kalmamış fakat arzulanan ekonomik yapının oluşumunu da geciktirmiştir.

Bundan sonra daha da hızlı bir şekilde artacağı ve artması gerektiği anlaşılan devlet harcamalarının, sosyal ve ekonomik tahammül sınırını şimdiden aşmış bulunan enflasyona müracaat etmeden finansmanı için vergileme gayretini artırmamız, vergi kapasitesine yaklaşmamız lazımdır. Gerçi vergi yüküne^{2/} ait rakamlar, ülkemizde vergi

---

^{1/} Bir ekonomide vergi kapasitesi millî gelir seviyesinin yanında, gelir bölüşümü, sanayileşme derecesi, dışa açılma miktarı ve kamu giderlerinin terkihi gibi faktörlere tâbidir.

^{2/} Aşağıdaki tablo, son on yıllık dönemde global vergi yükünü (vergi gelirinin GSMH'ya yüzde oranı) göstermektedir.

<u>1966</u>	<u>1967</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>	<u>1973</u>	<u>1974</u>	<u>1975</u>
13.0	13.7	13.8	14.9	15.6	16.3	16.4	16.8	15.4	16.9

Bütçede öngörülen vergi geliri (120.5 milyar) sağlandığı ve millî gelire ait tahminler gerçekleştiği takdirde 1976 yılı vergi yükü % 18'e yaklaşmış olacaktır.

hasılatının GSMH'ya nazaran artmakta olduğunu göstermektedir. Ne var ki bu artış, ne kamu sektörünün gelecekteki kaynak ihtiyacına ne de ekonominin vergi kapasitesine göre yeterlidir. Bir ekonominin vergi kapasitesi, diğer şartlar aynı kaldığı takdirde, milli gelire nazaran müterakki olarak artar. Halbuki on yıllık dönem içinde milli gelirde vukua gelen artışın, vergi yüküne müterakki olmaktan çok mütenasip bir oranda yansıdığı görülmektedir. Başka deyimle, 1966 yılında % 13 nisbetinde bir yüke tahammül eden milli gelirin, 1976 yılında tahammül edebileceği yük % 18'in hayli üstünde olmak lazımdır. Kaldı ki, vergi kapasitesine tesir eden diğer faktörler de aynı dönem içinde genellikle olumlu yönde değişmiştir. Bundan başka, yetersiz olan bu gelişmenin sağlanmasında bile, zaman zaman vergi kanunlarında-bazıları oldukça radikal- yapılan değişikliklerin önemli payı vardır. Başka deyimle, vergi sistemi yeterli derecede esnek olmadığından milli gelirdeki artışı kendiliğinden tam olarak takip edememiştir. Yük artışında önemli payı olan diğer bir faktör de, kamu personeli ücretlerinde zaman zaman yapılan yükseltmelerdir. Vergi yükü tablosunda görülen sıçramalar, biri vergi kanunları, diğeri de memur ücretleri ile ilgili iki değişikliğin etkisini sadakatle yansıtmaktadır.

Hemen işaret edelim ki, vergi kapasitesine nazaran yetersiz kalmasına rağmen vergi yükü, ekonomi içinde dengesiz şekilde dağılmış, vergi adaleti (fedakarlıkta eşitlik) ilkesine de aykırı düşmüştür. Gerek yatay gerek dikey anlamda vergi eşitliğinin bozulmasında birinci derecede Gelir Vergisi etken olmuştur. Yatay vergi eşitsizliği, aynı seviyedeki gelirlerin (yahut eşit durumdaki mükelleflerin) farklı vergi yükü taşımaları ile ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde Gelir Vergisi toplam hasılatının % 65'i kamu ve özel kesimlerdeki ücretli sınıftan elde edilmektedir. Bu sınıfın, milli gelirde aynı seviyede bir paya sahip olmaktan çok uzak bulunduğu bilinen bir gerçektir. Buna mukabil, GSMH'nın takriben % 25'ini üreten tarım sektörü, gelir vergisi mükellefiiyetinin hemen hemen dışında

kalmaktadır.^{1/} Buna yakın bir imtiyazlı durum serbest meslek mensupları, esnaf ve mühim kısmı ile ticaret erbabı için de sözkonusudur. Amme vicdanını çok rahatsız eden ve fevkalade olumsuz iktisadi etkiler doğuran bu dengesizlik, kısmen verginin yapısından kısmen de idarenin yetersizliğinden doğmaktadır. Dikey vergi eşitsizliği, küçük ve orta seviyelerdeki gelirlerin yüksek nisbetlerde ve gayet dik bir müterakkilikle vergilendirilmelerine mukabil, yüksek gelirlerde mükellefiiyetin hafiflemesi ve müterakkiliğin gerektiğinden

---

^{1/} Tarımın GSMH'da sahip olduğu payın vergi yükünde eşit payla yansımaları beklenemez. Çalışan nüfusun çokluğu dolayısıyla fert başına gelirin düşüklüğü; işletmelerin dağınıklığı ve küçüklüğü; açık ekonomi şartlarının yeterince gelişmemiş olması, bu kesimin vergi verme kabiliyetini düşürmektedir. Ancak ülkemizde tarım sektörünün ödediği vergi, bu sebeplerle de haklı gösterilmeyecek derecede düşük kalmaktadır.

çok önce ortadan kalkması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Farklı gelirli sahipler arasında, farklı vergilendirme süreti ile fedakarlık eşitliği sağlamayı önleyen bu hal, bilhassa gelir vergisi tarifelerinin bozukluğundan ileri gelmektedir. Ayrıca, şiddetli enflasyon, reel ücret artışı ve matrah gizleme imkanlarının bolluğu, dikey anlamda eşitsizliği hem yaymakta hem ağırlaştırmaktadır. Tarife bu hali ile bırakıldığı takdirde Türk Gelir Vergisi yakın bir gelecekte adeta tek nisbetli (düz oranlı-mütenasip) bir vergi haline gelecektir.

Türkiye'de köklü bir vergi düzenlemesi, şiddetli bir zaruret olarak kendini göstermektedir. Böyle bir düzenlemenin, iki gayeyi birden gerçekleştirecek tarzda olması gerekir. Gayelerden birincisi, kamu sektörünün hızla artması istidadi gösteren kaynak ihtiyacını sağlıklı şekilde karşılamaktır. Bunun için vergi yapımızın, bir taraftan vergi kapasitesini bütünü ile kavrayacak, diğer taraftan bu kapasitedeki değişiklikleri kendiliğinden takip edecek nitelikte kurulması lazımdır. Gayelerden ikincisi, gelir grupları ve sektörler arasında fedakârlık eşitliğini korumaktır. 1/

Bu iki gayeyi gerçekleştirmek için üç tür tedbire ihtiyaç vardır. Bunların ilki, sözkonusu gayelere uygun kanuni düzenlemeler olarak kendini göstermektedir. Görüşümüze göre bunların başında Gelir Vergisi Kanununun tarife ve kapsam bakımlarından temelden değiştirilmesi gelmekte, onu da gider vergilerinin -büyük kısmı ile- bir katma değer vergisinde birleştirilmesi takip etmektedir. Diğer tedbir türü olarak, hükümet tasarrufları ile yapılabilecek değişiklikleri hatırlatmak istiyoruz. Gümrük ve diğer vasıtalı vergiler alanlarında -özellikle akaryakıt konusunda- bu yoldan vergi gelirini önemli derecede artırma imkanları mevcuttur. Bu imkanların kullanılması, ekonomiyi de olumlu yönde etkileyecektir. Son olarak ta, idarenin etkinliğini artıracak tedbirlerin zaruretiine işaret etmek isteriz. Vergi uygulamamızda bozuklukların önemli kısmı, idarenin yeterli ve etkin olmamasından doğmuştur. Yapı ile ilgili hiç bir düzeltme, vergi idaremiz bu hali ile kaldığı müddetçe, kendisinden beklenen neticeyi vermeyecektir.

1/ Çağdaş iktisat politikası vergi yükünün, bu eşitliği korumanın ötesinde gelir dağılımını da düzeltmeye yardımcı olmasını öngörür.

Türk sanayicileri ve iş adamları derneği

Eli Acıman
Yılmaz Akar
Necati Akçağlılar
Orhan Aker
İshak Alaton
E. Yılmaz Akçal
Haydar Akın
Rüştü Akın
Cabi Akman
Haluk Aksüyek
Hulki Alisbah
Erdem Alp
Cahit Aral
Şener Aral
Sinâ Arbel
Fethi Arman
Haydar Aryal
Oktay Atasü
Cemal Atay
Cahit Aydoğan
Lütfi Banat
Lütfü Barutçu
Ergun Baskan
Ziya Bengü
Korkut Beriker
Feyyaz Berker
Fuat Bezmen
Refik Bezmen
Ahmet Binbir
Adnan Birgi
İbrahim Bodur
Osman Boyner
Ekrem Bulgun
Fred Burla
Mücahit Büktaş
Umur Büktaş
Haluk Cansın
Ali Rıza Çarmıklı
Orhan Çarmıklı
Fahir Çelikbaş
Hulusi Çetinoğlu
Özer Çiller

S. Rahmi Çolak
Süreyya Çolak
A. Oğuz Dağdelen
Sami Day
Rasin Demirsoy
Kemal Derinkök
Raif Dinçkök
Nejat Eczacıbaşı
Şakir Eczacıbaşı
Ünver Eğrikavuk
Muhittin Ekiz
Orhan Elam
Ekrem Elginkan
Tevfik Ercan
Esat Erda
Ayhan Erkaya
Mümin Erkunt
Bahri Ersöz
Şinasi Ertan
Muharrem Eskiyanan
İ. Şevki Figen
Üzeyir Garih
Muzaffer Gazioğlu
Şaban Gazioğlu
Rahmi Gırgınkoç
Nurullah Gezgin
Erdoğan Gönül
Nihat Gökyiğit
Asaf Güneri
Burhan Günergün
Hasan Güven
Kemal Haraççı
Kadir Hasoğlu
Mehmet Huntürk
Kemal Ilıcak
M. Orhan Işık
Kemal İnce
M. Fahir İkel
Jak Kamhi
Firuz Kanatlı
Ercüment Karacan
Oğuz Karahan
Demir Karamancı
Hami Kartay
İ. Halil Kaya
Can Kırac
İnan Kırac
Asım Kocabıyık
Şahap Kocatopçu
M. Rahmi Koç
Vehbi Koç
Nurettin Koçak
Ali Koçman
Necmi Komili
Sabri Küçükönat
Sinan Kuraner
Arman Manukyan
Ali Mansur

Bercis Morova
Kemal Müderrisoğlu
Bernar Nahum
Halit Narin
Ali Neyzi
Kâmil Oba
Behçet Osmanağaoğlu
Ergün Özakat
Melih Özakat
Korkut Özal
İsmail Özdoğuran
Turgut Özal
Kemal Özdoğuran
Ahmet Özköseoğlu
Ergül Özkurt
Raşit Özsaruhan
Abdurrahman Özöner
Vedat Özsezen
Erol Sabancı
Sakıp Sabancı
Salahattin Sabuncuoğlu
Altan Sağanak
Faruk Sarç
Ahmet Sapmaz
Kâmuran Sertel
Erol Simavlı
Dündar Soyer
Ertuğrul Soysal
Hüseyin Sungur
Ayhan Şahenk
Sabahattin Şenocak
M. Turgut Şeyhun
Mehmet Şuhubi
Fethi Tanalay
Sabri Tanık
Ziya Tansu
Şarık Tara
Hamit Tatarlı
M. Osman Tatari
Bahattin Tatış
Çetin Tokcan
Enis Tokcan
Nezih Tunçsiper
Oktay Türegün
T. Güngör Uras
Ahmet Uzel
Sabri Ülker
Ferdî Vardarman
Mustafa Yalman
İdris Yamantürk
Özdemir Yazar
Memduh Yaşa
Selçuk Yaşar
Selman Yaşar
Hayrettin Yorgancıoğlu
Atilla Yurtçu
Tayyar Zaimoğlu
Mazhar Zorlu

KÂR AMACI GÜTMİYEN BİR KURULUŞ OLAN TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI
DERNEĞİNİN ARAŞTIRMA VE YAYINLARI ÜYELERİNİN DESTEK VE KATKILARIYLA
GERÇEKLEŞTİRİLMEKTEDİR.